

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ,
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»**

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑΣ ΚΡΕΠΗ

(Α.Μ.:1012202103026)

**Θέμα: «Αθανάσιος Ιατρίδης (1799-1866): Ο Καρπενησιώτης ζωγράφος και η
προσφορά του στη συντήρηση αρχαιοτήτων»**

Επιβλέπων Καθηγητής: Νικόλαος Ζαχαριάς

Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου

Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2023

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	3
Εισαγωγή.....	5

Α΄ Κεφάλαιο

Ο ζωγράφος Αθανάσιος Ιατρίδης

1.1 Η καταγωγή και το οικογενειακό περιβάλλον	9
1.2 Η περίοδος μετά το Καρπενήσι	10

Β΄ Κεφάλαιο

Το Μουσείο της Αίγινας και ο Αθανάσιος Ιατρίδης

2.1 Η ίδρυση του Εθνικού Μουσείου της Αίγινας	12
2.1.1 Αρχαία μνημεία κατά την οθωμανική κατοχή	12
2.1.2. Η Φιλόμουσος Εταιρεία	14
2.1.3 Η ίδρυση του Εθνικού Μουσείου της Αίγινας από τον Ιωάννη Καποδίστρια	14
2.1.4 Ο διορισμός του Ανδρέα Μουστοξύδη στο Μουσείο	19
2.2 Ο διορισμός του Αθανάσιου Ιατρίδη ως επιστάτη στο Εθνικό Μουσείο της Αίγινας και ο ρόλος του στη συντήρηση αρχαιοτήτων	22
2.2.1 Ο διορισμός του Αθανάσιου Ιατρίδη στο Μουσείο	22
2.2.2 Ο Αθανάσιος Ιατρίδης ως Επιστάτης του Μουσείου	23
2.2.3 Η συντήρηση αρχαιοτήτων κατά την επιστασία του Αθανάσιου Ιατρίδη	25
2.2.4 Τα λιθογραφικά μηχανήματα	27
2.2.5 Το τέλος της σταδιοδρομίας του στην Αίγινα	28

Γ΄ Κεφάλαιο

Ο Αθανάσιος Ιατρίδης ως συντηρητής αρχαιοτήτων

3.1 Ο Αθανάσιος Ιατρίδης στην οθωνική Αθήνα	30
3.2 Η ίδρυση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας το 1833 και ο νόμος της 10 ^{ης} /22ας Μαΐου του 1834	32

3.3 Η Αρχαιολογική Υπηρεσία του 1834	34
3.3.1 Ο Λουδοβίκος Ρος ως Έφορος Αρχαιοτήτων	34
3.3.2 Ο Κυριακός Πιττάκης και ο Αθανάσιος Ιατρίδης ως μέλη της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας	37
3.3.2.1 Ο Κυριακός Πιττάκης	37
3.3.2.2 Η σχέση μεταξύ των μελών	39
3.4 Η Ακρόπολη και η δράση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας	40
3.5 Ο Κ. Πιττάκης και ο Α. Ιατρίδης στο Δημόσιο Κεντρικό Μουσείο Αρχαιοτήτων	41
3.6 Η ίδρυση της Αρχαιολογικής Εταιρείας και της Αρχαιολογικής Εφημερίδας	44
3.6.1 Η Αρχαιολογική Εταιρεία	44
3.6.2 Η Αρχαιολογική Επιτροπή	46
3.6.3 Η Αρχαιολογική Εφημερίδα	47
3.6.4 Οι ανασκαφές του Αθανάσιου Ιατρίδη στο Καρπενήσι και η συμβολή του στην ίδρυση του Αρχαιολογικού Μουσείου Θηβών	49
3.7 Ο Αθανάσιος Ιατρίδης στην Αράχωβα	51
3.7.1 Ο γάμος του	51
3.7.2 Ο επαγγελματισμός υποβιβασμός	51
3.7.3 Η ζωή του στην Αράχωβα και το τέλος του	54
3.8 Η συντήρηση αρχαιοτήτων μετά το τέλος του Α. Ιατρίδη	55
Επίλογος	57
Πηγές και Βιβλιογραφία	66
Παράρτημα	71
Περίληψη	81

Πρόλογος

Την 6^η Ιουλίου του 1827 οι αγγλικές, γαλλικές και ρωσικές δυνάμεις αποφασίζουν στο Λονδίνο με την υπογραφή της σχετικής συνθήκης (Συνθήκη Λονδίνου άλλως Ιουλιανή Συνθήκη), την παύση του Ελληνοτουρκικού πολέμου με απώτερο σκοπό την εντατικοποίηση της παρουσίας τους στη Βαλκανική Χερσόνησο. Η πρωτοβουλία αυτή αποδίδεται στον Πρωθυπουργό της Αγγλίας Γεώργιο Κάνινγκ που κατάφερε να μεταστρέψει το κλίμα των Μεγάλων Δυνάμεων υπέρ της Ελλάδας.

Μάλιστα, ο Γ. Κάνινγκ είχε συντάξει εκ των προτέρων το σχέδιο της συνθήκης ειρήνης, το οποίο απέστειλε στις λοιπές δύο συμμαχικές χώρες όταν ακόμα η υπογραφή ή μη συνθήκης ειρήνευσης στην Ελλάδα βρισκόταν σε επίπεδο διπλωματικών συζητήσεων. Το καίριο ζήτημα ήταν η δυνατότητα των Μεγάλων Δυνάμεων να αποκτήσουν πρόσβαση στην Ελλάδα που, από γεωγραφικής πλευράς, εξυπηρετούσε τα συμφέροντά τους.

Η συνθήκη αυτή, καίτοι δεν έγινε αποδεκτή από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, αποτέλεσε τη βάση πάνω στην οποία άρχισε να γεννιέται το ελληνικό κράτος. Οι Οθωμανοί είχαν εναποθέσει τις ελπίδες τους στον Ιμπραήμ και τον Κιουταχί για την κατάπνιξη των ελληνικών εξεγέρσεων στη Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα, αντίστοιχα. Το περιεχόμενο της συνθήκης και το μυστικό της άρθρου που γνώριζαν μόνο οι Μεγάλες Δυνάμεις-προέβλεπε την ίδρυση αυτόνομου ελληνικού κράτους φορολογικά υποτελούς στους Οθωμανούς με δική του πολιτική κεφαλή.

Η τήρηση δε της εν λόγω συνθήκης, ήταν μείζονος σημασίας για τις τρεις χώρες και μέσω του μυστικού άρθρου της εξασφάλιζαν την εφαρμογή της. Τελικά, η ανεξαρτησία της Ελλάδας αναγνωρίζεται επίσημα, μετέπειτα, με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου το 1830 άλλως Πρωτόκολλο Ανεξαρτησίας της 22ας Ιανουαρίου/3^{ης} Φεβρουαρίου 1830. Τα σύνορα της Ελλάδας οροθετούνταν μεταξύ των ποταμών Αχελώου και Σπερχειού.

Το 1827 η Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας κατέληξε σε δύο ρηξικέλευθες αποφάσεις, αφενός στην εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως πρώτου Κυβερνήτη του νεοσύστατου ελληνικού κράτους προσωρινά για επτά (7) έτη και αφετέρου στην ψήφιση του Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδας, το οποίο προέβλεπε έννοιες όπως

ανεξιθρησκείας, ισότητα, ελευθερία του τύπου. Ωστόσο, το Σύνταγμα αυτό έμεινε ανεφάρμοστο αποτέλεσε όμως, τα επόμενα χρόνια, κινητήρια δύναμη και πομπή πίεσης των Ελλήνων προς την εκάστοτε κυβέρνηση για ψήφιση συντάγματος.

Η Ελλάδα που ζούσε στο μεταίχμιο μεταξύ Ανατολής και Δύσης είχε αναγνωρισθεί ως ανεξάρτητο, πλέον, κράτος και ως τέτοιο έπρεπε να έρθει αντιμέτωπη με ζητήματα, οικονομικής και κοινωνικής φύσης που γεννιόνταν, μέσα στο ρευστό πολιτικό κλίμα της εποχής αλλά και τη δεινή οικονομική κατάσταση που επικρατούσε την περίοδο αυτή. Για τον λόγο αυτό, ο Ι. Καποδίστριας έκρινε απαραίτητη τη λήψη άμεσων μέτρων προς όλους τους τομείς του κράτους, προκειμένου να αποβάλλει εκ της ελληνικής κουλτούρας την ανατολίτικη νοοτροπία σε όλα τα επίπεδα της ελληνικής κοινωνίας.

Στο προσκήνιο την περίοδο αυτή εμφανίζεται και ο Αθανάσιος Ιατρίδης, ένας ζωγράφος από το Καρπενήσι με σπουδές στην Ευρώπη που αναλαμβάνει, υπό την επιτήρηση του Α. Μουστοξύδη, τόσο να πραγματοποιεί ανασκαφές με σκοπό την ανεύρεση αρχαιοτήτων όσο και να αγοράζει αρχαία από τους χωρικούς, ώστε να στελεχωθεί το πρώτο Εθνικό Μουσείο.

Η έρευνα που έλαβε χώρα στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής μεταπτυχιακής ειδίκευσης, σκοπό έχει να εστιάσει στο έργο του Αθανάσιου Ιατρίδη, ενός ανθρώπου του οποίου οι καλλιτεχνικές ανησυχίες και η αποστροφή προς το οθωνικό κλίμα, τον οδήγησαν - παρά τις μηδενικές βάσεις και γνώσεις αρχαιολογίας - να πρωτοστατήσει στον τομέα της συντήρησης αρχαιοτήτων και να έχει συνεχή παρουσία στις εξελίξεις που λάμβαναν χώρα και αφορούσαν τις ελληνικές αρχαιότητες μέσα στο νεφελώδες πολιτικό κλίμα της Ελλάδας του 19^{ου} αιώνα.

*Ευχαριστώ πολύ για τη συνδρομή και τη βοήθεια τους, τους
κ.κ. Νικόλαο Ζαχαριά και Θανάση Χρήστου.*

Εισαγωγή

Το 1828 ο Ιωάννης Καποδίστριας καταφθάνει στην Αίγινα, την πρώτη πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, ορκίζεται και αναλαμβάνει τα κυβερνητικά του καθήκοντα. Η κατάσταση που αντίκρισε όταν έφθασε στην Ελλάδα τον συντάραξε. Ερείπια παντού και ένας λαός που ζούσε σε κατάσταση αναντίστοιχη ενός ελεύθερου κράτους. Είναι χαρακτηριστική η εικόνα που απέδωσε ο ίδιος ο Κυβερνήτης στο Γεώργιο Μαυρομιχάλη όταν αποβιβάστηκε στην Αίγινα:

«Είναι καιροι που πρέπει να φοροουμε ολοι ζωνη δερματενια και να τρωμε ακριδες και μελι αγριο. Ειδα πολλα εις την ζωνη μου, αλλα σαν το θεαμα όταν εφτασα εδω εις την Αιγιναδεν ειδα κατι παρομοιο ποτε, και άλλος να μην το ιδει...»

Με την ανάληψη των καθηκόντων του, λαμβάνει πρόνοια και μέριμνα, μεταξύ άλλων και για το ζήτημα των αρχαίων που έως τότε δεν είχε ρυθμισθεί. Στόχος ήταν να παύσουν οι εξαγωγές αρχαιοτήτων και να αναδειχθεί ο αρχαιολογικός πλούτος του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, στοιχείο αναγκαίο για την εθνική ταυτότητα και τη σταδιακή ανάπτυξη του κράτους.

Έτσι, με σχετική ιδρυτική πράξη, ιδρύει το 1829 στην Αίγινα, και συγκεκριμένα στην Κολώνα, το Αρχαιολογικό Μουσείο Αίγινας-«Εθνικό Μουσείο Αιγίνης»- που συνιστά το πρώτο Αρχαιολογικό Μουσείο του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Στη συνέχεια, διορίζει ως πρώτο Έφορο και Διευθυντή αυτού τον Κερκυραίο φίλο του Ανδρέα Μουστοξύδη, έναν άνθρωπο με γνώσεις, σωφροσύνη και αγάπη για την αρχαιολογία που διώχθηκε ανυπαίτια από την Ελλάδα παρά τη σημαντική προσφορά του στο Εθνικό Μουσείο και εν γένει στον πολιτισμό της Ελλάδας. Επί τηθείας του Α. Μουστοξύδη, το Εθνικό Μουσείο εμπλουτίστηκε με αρχαιότητες που συλλέχθηκαν κατά τη διάρκεια ανασκαφών στις απελευθερωμένες περιοχές του ελληνικού κράτους, την επίβλεψη των οποίων είχε αναλάβει ο ίδιος.

Η έλευση του Αθ. Ιατρίδη και η συνεργασία του με τον Α. Μουστοξύδη ενίσχυσε την κυβερνητική προσπάθεια του Ι. Καποδίστρια για τη διαφύλαξη των ελληνικών αρχαιοτήτων. Μέσα τη δράση του Α. Ιατρίδη φιλοξενήθηκαν στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αίγινας οι πρώιμα οργανωμένες συλλογές αρχαιοτήτων που κάθε φορά εμπλουτίζονταν, ώστε να είναι σε θέση το ίδρυμα να παρουσιάσει στους Έλληνες και τους ξένους τους αρχαιολογικούς θησαυρούς της Ελλάδας. Η μόνιμη

πρόσβασή του Α. Ιατρίδη σε δημόσια θέση καθυστέρησε καθώς η εργασία που προσέφερε επί θητείας του Α. Μουστοξύδη δεν είχε περιβληθεί του επίσημου τύπου.

Μετά την παραίτηση του Α. Μουστοξύδη το 1832, ο Α. Ιατρίδης αναλαμβάνει, κατόπιν σχετικής εντολής από το κράτος, την επιστασία του Εθνικού Μουσείου, έναντι καταβολής σχετικού μισθού και ανατίθενται σε αυτόν από τις κρατικές αρχές καθήκοντα που αφορούσαν στην ανάδειξη ελληνικών αρχαιοτήτων παρά το γεγονός ότι αυτός δεν κατείχε γνώσεις αρχαιολογίας ή/και ιστορίας. Ο τρόπος με τον οποίο έφερε εις πέρας τα καθήκοντά του θα αναλυθεί σε ειδική ενότητα της παρούσας διατριβής. Είναι άξιο λόγου πάντως το γεγονός ότι για την περαίωση των εργασιών που είχε αναλάβει ως επιστάτης του Εθνικού Μουσείου, έλαβε διθυραμβικές κριτικές από τις κρατικές αρχές παρά την έλλειψη γνώσεων που είχε επί θεμάτων αρχαιολογίας και την ανασφάλεια που πήγαζε εξ αυτής.

Κατά τα επόμενα χρόνια, μετά τη μεταφορά της πρωτεύουσας του ελληνικού κράτους από το Ναύπλιο στην Αθήνα και κυρίως τα χρόνια της παραμονής του στην Αθήνα του Όθωνα, ο Αθανάσιος Ιατρίδης θα έρθει σε επαφή με προσωπικότητες που δρούσαν ενεργά στο χώρο της αρχαιολογίας είτε λόγω του μορφωτικού τους επιπέδου, όπως ο Λουδοβίκος Ρος είτε εμπειρικά, όπως ο Κυριακός Πιττάκης. Η καλλιτεχνική φύση του κατάφερε να ενταχθεί στον επιστημονικό κόσμο της αρχαιολογίας, προσφέροντας τις υπηρεσίες του στο ελληνικό κράτος και την επιστήμη της αρχαιολογίας με δραστήριο τρόπο.

Η σχέση του με τον Όθωνα δεν ήταν αρμονική τόσο για ιδεολογικούς όσο και για προσωπικούς λόγους. Η επίρριψη ευθυνών στο στέμμα για τον επαγγελματικό υποβιβασμό που υπέστη αρκετά χρόνια μετά την έναρξη της ενασχόλησής του με τα αρχαιολογικά μνημεία, καθιστούσε τον Όθωνα στα μάτια του ως αποκλειστικά υπεύθυνο για αυτό. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι επί βασιλείας του Όθωνα εισήχθη για πρώτη φορά, με σχετικό βασιλικό διάταγμα, το αντικείμενο της συντήρησης αρχαιοτήτων στην Ελλάδα με γνώμονα τη προστασία της ελληνικής πολιτισμικής κληρονομιάς, ως πρώτος δε αρμόδιος για την εργασία αυτή ορίστηκε, επ' αμοιβής, ο Α. Ιατρίδης.

Μέσα από τις θέσεις ευθύνης του ως μέλος της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και της Αρχαιολογικής Εφημερίδας, θα συνδράμει στο έργο της συντήρησης αρχαιοτήτων και θα το αναδείξει με τη συνεχή παρουσία του στον αρχαιολογικό κόσμο αξιοποιώντας

και το καλλιτεχνικό του ταλέντο. Η συνεχής και αδιάκοπη ενασχόλησή του με τα αρχαία, αρχικά για βιοποριστικούς λόγους και στη συνέχεια από αγάπη και θαυμασμό προς τα ελληνικά μνημεία, έκανε την παρουσία του έντονη στις εξελίξεις που λάμβαναν χώρα στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα.

Η συμβολή του στην ανάδειξη της ελληνικής πολιτισμικής κληρονομιάς μέσα από τη δράση του τόσο στο Εθνικό Μουσείο της Αίγινας όσο και στην Αρχαιολογική Υπηρεσία και την Αρχαιολογική Εφημερίδα σε συνεργασία με μεγάλες φυσιογνωμίες του αρχαιολογικού χώρου, όπως τον Λουδοβίκο Ρος και τον Κυριακό Πιπτάκη, σηματοδότησε την ανάπτυξη του κλάδου της συντήρησης αρχαιοτήτων. Αυτό ενισχύεται αν αναλογισθεί κανένας και την περίοδο που άρχισε να ανατέλλει η έννοια της συντήρησης αρχαιοτήτων, μία έννοια άγνωστη έως τότε στους υπόδουλους Έλληνες.

Η διαφύλαξη και ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς της Ελλάδας είχε αρχίσει να αποτελεί βασικό ζήτημα που απασχολούσε τις εκάστοτε κυβερνήσεις του ελληνικού κράτους. Τα θεμέλια για την εδραίωση του κλάδου της συντήρησης αρχαιοτήτων στην Ελλάδα είχαν αρχίσει να τίθενται από τον 19^ο αιώνα και όλες οι εξελίξεις που ακολούθησαν τα επόμενα χρόνια, οδήγησαν στη θέσπιση της έννοιας του συντηρητή αρχαιοτήτων και στην ολοένα αυξανόμενη διεύρυνση του πεδίου δραστηριοποίησής του, καθιστώντας τον κλάδο αυτό αναπόσπαστο και άρρηκτα συνδεδεμένο μέρος της αρχαιολογίας.

Η παρούσα διατριβή μεταπτυχιακής ειδίκευσης δομείται σε τρία (3) Κεφάλαια με βάση τη χρονολογική σειρά των γεγονότων που σηματοδότησαν τη δράση και το ρόλο του Αθανάσιου Ιατρίδη στον τομέα της συντήρησης αρχαιοτήτων κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και στην εικονογράφηση των αρχαίων μνημείων κατά τη προσφορά του στην Αρχαιολογική Εφημερίδα.

Το Α΄ Κεφάλαιο τιτλοφορείται «*Ο ζωγράφος Αθανάσιος Ιατρίδης*» και υποδιαιρείται σε δύο (2) ενότητες που ασχολούνται με την καταγωγή και το οικογενειακό περιβάλλον του Α. Ιατρίδη καθώς και την περίοδο της ζωής του μετά το Καρπενήσι. Το Β΄ Κεφάλαιο τιτλοφορείται «*Το Μουσείο της Αίγινας και ο Αθανάσιος Ιατρίδης*» και υποδιαιρείται σε τρεις (3) ενότητες που αναλύουν την ίδρυση του Μουσείου της Αίγινας από τον Ιωάννη Καποδίστρια, τον διορισμό του Ανδρέα

Μουστοξύδη και του Αθανάσιου Ιατρίδη ως επιστάτη στο Εθνικό Μουσείο της Αίγινας και το ρόλο του τελευταίου στη συντήρηση αρχαιοτήτων.

Το Γ' Κεφάλαιο τιτλοφορείται «*Ο Αθανάσιος Ιατρίδης ως συντηρητής αρχαιοτήτων*» και υποδιαιρείται σε επτά (7) ενότητες που περιγράφουν την ίδρυση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, το ρόλο του Λουδοβίκου Ρος ως Εφόρου Αρχαιοτήτων, το ρόλο των κ.κ. Κυριακού Πιττάκη και Αθανάσιου Ιατρίδη ως μελών της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, την ίδρυση της Αρχαιολογικής Εταιρείας και της Αρχαιολογικής Εφημερίδας, τη ζωή του Α. Ιατρίδη μετά την απόσυρσή του στην Αράχωβα και τη συντήρηση των αρχαιοτήτων μετά το τέλος του Α. Ιατρίδη.

Αντικείμενο της παρούσας διατριβής είναι η καταγραφή και εξιστόρηση όλων εκείνων των γεγονότων που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην παρουσία και εξέλιξη του Αθανάσιου Ιατρίδη στην ελεύθερη Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα: από τη ζωή του στο Καρπενήσι, τη φυγή του στην Ευρώπη και τον ερχομό του στην Ελλάδα, τον ανεπίσημο, αρχικά, διορισμό του ως επιστάτη του πρώτου Αρχαιολογικού Μουσείου στην Αίγινα έως την ένταξή του ως μέλος της πρώτης Αρχαιολογικής Υπηρεσίας στην Ελλάδα, τη συνδρομή του στις εκδόσεις της Αρχαιολογικής Εφημερίδας και την απόσυρσή του στην Αράχωβα.

Οι προσπάθειες του Ιωάννη Καποδίστρια και μετέπειτα του Όθωνα και της Αντιβασιλείας να ρυθμίσουν το ζήτημα των αρχαίων μνημείων της Ελλάδας και να θεσμοθετήσουν νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία αυτών καθώς και η συμβολή του Αθανάσιου Ιατρίδη στον κλάδο της συντήρησης αρχαιοτήτων τόσο κατά τη κυβέρνηση του Ι. Καποδίστρια όσο και κατά τη βασιλεία του Όθωνα, υπό το πρίσμα των μηδαμινών αρχαιολογικών του γνώσεων, αποτέλεσε αντικείμενο προς μελέτη της παρούσας διατριβής.

Α΄ Κεφάλαιο

Ο ζωγράφος Αθανάσιος Ιατρίδης

1.1. Η καταγωγή και το οικογενειακό περιβάλλον

Ο Αθανάσιος Ιατρίδης γεννήθηκε στο Καρπενήσι της Ευρυτανίας. Από τις πηγές προκύπτει ότι το Καρπενήσι την περίοδο της τουρκοκρατίας αποτελούσε κέντρο διοίκησης της περιοχής καθώς και πνευματικό κέντρο, συνθήκες που ευνοούσαν τη μόρφωση των κατοίκων του. Τεκμηριωμένες πληροφορίες για τον Αθανάσιο Ιατρίδη ως νέο δεν υπάρχουν διαθέσιμες, ωστόσο, πολλά στοιχεία για εκείνον αντλούνται από την οικογενειακή παράδοση των Καρουσαίων¹.

Η οικογένεια Ιατρίδη αποτελούσε μία από τις σημαίνουσες οικογένειες του Καρπενησίου με προσφορά τόσο στον απελευθερωτικό αγώνα όσο και στο δημόσιο βίο². Το έτος γέννησης του Αθανάσιου Ιατρίδη δεν έχει εξακριβωθεί, εικάζεται δε ότι είναι είτε το 1798 είτε το 1799. Ωστόσο, επικρατέστερο έτος γέννησης θεωρείται το 1799 καθώς είναι αυτό που αναγράφεται ως έτος γέννησής του στο διαβατήριο που προσκόμισε κατά την άφιξή του στο Παρίσι το 1827³.

Ο Αθανάσιος Ιατρίδης καταγόταν από μορφωμένη γενιά. Ο παππούς του Παναγής Καρούσος και ο πατέρας του Δημήτριος Καρούσος ήταν γιατροί με καταγωγή από την Κεφαλλονιά. Είχε τρία αδέρφια, τον Γεώργιο-Αναγνώστη, τον Κωνσταντίνο και την Ελένη. Η συμμετοχή του Αθανάσιου Ιατρίδη στους αγώνες της ελληνικής επανάστασης δεν έχει εξακριβωθεί, από τη μία πλευρά οι μαρτυρίες των αγωνιστών της εποχής αναφέρουν ότι ο εν θέματι ήταν παρών στους αγώνες και στρατιωτικά και σαν δάσκαλος των οπλαρχηγών και από την άλλη πλευρά ο ίδιος ο Αθανάσιος Ιατρίδης ουδέποτε προκύπτει να ανέφερε την επαναστατική του δράση⁴.

¹ Γ. Φαρμακίδης, Ο Ζωγράφος Αθανάσιος Ιατρίδης 1799-1866, Αθήνα 1960, σ. 38

² Χρ. Μπαρτσόκας, «Οικογένεια Ιατρίδη: Μια αρχοντική οικογένεια του Καρπενησίου», στο: Ευρυτανικά Χρονικά, Περίοδος Ε΄, Χρόνος 12^{ος}, αρ. 48 (Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2013), σ. 3

³ Γ. Φαρμακίδης, ό.π., σ. 31

⁴ Γ. Φαρμακίδης, ό.π., σ. 40

Ο Γεώργιος-Αναγνώστης ήταν άνθρωπος των γραμμάτων, φοίτησε στην Καπλάνεια Σχολή στα Γιάννενα υπό τον Αθανάσιο Ψαλίδα και εργάστηκε ως υπάλληλος στην υπηρεσία του Αλή Πασά. Η αλλαγή του επιθέτου της οικογένειας από Καρούσου σε Ιατρίδη οφείλεται στον Γεώργιο-Αναγνώστη και σχετίζεται με το επάγγελμα του πατέρα του ⁵.

Ο Κωνσταντίνος Ιατρίδης είχε επαναστατική δραστηριότητα, συμμετείχε στην ελληνική επανάσταση και σκοτώθηκε στην έξοδο του Μεσολογγίου, τιμητικά δε η Επιτροπή Αγώνων του απένειμε τον τίτλο του αξιωματικού ⁶. Η Ελένη Ιατρίδη νυμφεύθηκε τον Γεώργιο Λιθαρά, πρόκριτο της περιοχής. Ο Δημήτριος Καρούσος πέθανε το 1814 από πανούκλα που μάλιστα την περιοχή και είχε αποδεκατίσει τον ντόπιο πληθυσμό.

1.2. Η περίοδος μετά το Καρπενήσι

Μετά το θάνατο του πατέρα του το 1814, ο Αθανάσιος Ιατρίδης εγκατέλειψε το Καρπενήσι και προσέφυγε στα Γιάννενα για να βρει τον αδερφό του Γεώργιο-Αναγνώστη. Για το πώς πορεύτηκε στο μέρος αυτό, μέσα από την έρευνα που διενεργήθηκε, προέκυψαν δύο θεωρίες: η μία υποστηρίζει ότι ο Αθανάσιος Ιατρίδης μαθήτευσε στη σχολή του Αθανάσιου Ψαλίδα που φοιτούσε και ο αδερφός του και έγινε δέκτης της σχετικής μόρφωσης, η άλλη ότι μετά το θάνατο του πατέρα του έπρεπε να δουλέψει για την κάλυψη των βιοτικών του αναγκών και προς τούτο φοίτησε σε εργαστήριο χρυσοχοΐας στα Γιάννενα, θεωρία που θα μπορούσε να εξηγήσει και τη στροφή του προς τη ζωγραφική.

Λίγο πριν την έναρξη της ελληνικής επανάστασης ο Αθανάσιος Ιατρίδης έφυγε από τα Γιάννενα με προορισμό τη Βιέννη, στην οποία φαίνεται να έμεινε μεγάλο χρονικό διάστημα λαμβάνοντας υπόψη ότι διέθετε αυστριακό διαβατήριο στο οποίο ως επάγγελμα αναγραφόταν "ζωγράφος"⁷. Το 1827 καταφθάνει στη Γαλλία με σκοπό την

⁵ Γ. Φαρμακίδης, ό.π., σ. 35

⁶ Γ. Φαρμακίδης, ό.π., σ. 36

⁷ Γ. Φαρμακίδης, ό.π., σ. 39-40

επαγγελματική του σταδιοδρομία και δεδομένου ότι δεν διέθετε οικονομικούς πόρους τίθεται υπό αστυνομική επίβλεψη⁸.

Πράγματι, κατά την παραμονή του στη Γαλλία απασχολήθηκε ως ζωγράφος σε ένα ατελιέ στο Παρίσι. Κατά την απασχόλησή του αυτή, θεωρείται ότι έμαθε και την τέχνη της λιθογραφίας, που αποτελεί έναν τύπο χαρακτηριστικής, καθώς όλοι οι ζωγράφοι της εποχής διδάσκονταν και τη λιθογραφία. Μάλιστα, ο Α. Ιατρίδης θεωρείται ως ο πρώτος λιθογράφος της Ελλάδας και ως ένας από τους τρεις λιθογράφους της εποχής, οι άλλοι δύο ήταν ο Γεώργιος Μαργαρίτης και ο Φόρστερ⁹.

Αυτή αποτελεί ίσως και τη μοναδική πληροφορία που υπάρχει διαθέσιμη για τον Αθανάσιο Ιατρίδη κατά το διάστημα που διέμενε στη Γαλλία, σύμφωνα με τον Γεώργιο Φαρμακίδη. Μετά την αποχώρησή του από τη Γαλλία, ο Αθανάσιος Ιατρίδης το καλοκαίρι του 1828 κατέφθασε στην Ελλάδα και γίνεται μέλος της ομάδας του Γ. Καραϊσκάκη¹⁰.

Η επιρροή του από τα γεγονότα της ελληνικής επανάστασης φαίνεται και μέσα από τα έργα ζωγραφικής του και τη θεματολογία τους. Η συμμετοχή του στον απελευθερωτικό αγώνα δεν ήταν ενεργή, όπως συνέβη με την περίπτωση του αδερφού του Κωνσταντίνου, όμως, το ιστορικό γεγονός της ελληνικής προσπάθειας αποτίναξης του τουρκικού ζυγού τον είχε επηρεάσει και ως καλλιτεχνική φύση, αυτό φάνηκε μέσα από τα έργα του. Παράδειγμα αποτελεί ο πίνακάς του με τίτλο «*Το τρόπαιο της Αράχωβας*» που βρίσκεται στο Μουσείο Μπενάκη, στον οποίο απεικονίζει την πυραμίδα των κεφαλιών τριακοσίων (300) Τουρκαλβανών που κατασκεύασε ο Γ. Καραϊσκάκης αμέσως μετά τη μάχη της Αράχωβας το 1826. Μάλιστα, ο πίνακας αυτός έχει θεωρηθεί και η μόνη ίσως καλλιτεχνική αποτύπωση της βιαιότητας των Ελλήνων σε βάρος των Τούρκων κατά τη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης¹¹¹².

Η ίδρυση του πρώτου Εθνικού Μουσείου στην Αίγινα, την τότε πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, καθώς και ο διορισμός και η θητεία του Αθανάσιου Ιατρίδη σε αυτό, θα αναλυθεί στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο της παρούσας διατριβής.

⁸ Άγνωστος συντάκτης, «Αθανάσιος Ιατρίδης, Καρπενήσι 1799-Αράχοβα 1866, Σχεδιαστής, ζωγράφος και λιθογράφος», στο: Ευρυτανικός Παλμός, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.evrytanikospalmos.gr, ημερομηνία προσπέλασης 11-02-2023

⁹ Εφημερίδα Ζέφυρος, αρ. φ'1, τχ Α', 02.03.1841, σ. 4

¹⁰ Γ. Φαρμακίδης, ό.π., σ. 39-40

¹¹ Ν. Γιαννόπουλος, «Η «Πυραμίδα» της Αράχωβας, το Μακάβριο Τρόπαιο του Καραϊσκάκη», 12.06.2021, σ. 37, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.athinea.com, ημερομηνία προσπέλασης 15.06.2023

Β' Κεφάλαιο

Το Μουσείο της Αίγινας και ο Αθανάσιος Ιατρίδης

2.1. Η ίδρυση του Εθνικού Μουσείου της Αίγινας

2.1.1. Αρχαία μνημεία κατά την οθωμανική κατοχή

Το κίνημα του Διαφωτισμού κυριαρχεί στην Ευρώπη και αφήνει το ιδεολογικό του αποτύπωμα στο αδιαμόρφωτο, ακόμα ελληνικό κράτος, καθ' όλη τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα έως και την ίδρυση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Η άρρηκτη σχέση μεταξύ του ελληνικού στοιχείου και του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, και ιδιαίτερα αυτού της κλασικής περιόδου, ήταν το βασικό γνώρισμα της ιδεολογίας του κινήματος¹³. Από τη σύνδεση αυτή πηγάζει και ο θαυμασμός της Ευρώπης για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και τις ελληνικές αρχαιότητες. Κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα πληθώρα ξένων είχαν προσέλθει στην Ελλάδα άλλοι για παροχή βοήθειας και υποστήριξης και άλλοι ως θεατές. Κατά την παρουσία τους αυτή, είχαν άμεση επαφή με τα αρχαία μνημεία της Ελλάδας για τα οποία εκδήλωναν επηρεαζόμενοι και από το κίνημα Διαφωτισμού άμετρο θαυμασμό.

Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας στον ελλαδικό χώρο βρίσκονται σπουδαία πολιτισμικά κληρονομήματα. Ωστόσο, οι συνθήκες ζωής κάτω από τη συνεχή παρουσία του Οθωμανού κατακτητή αλλά και η ιδεολογία αυτού έναντι των πολιτισμικών μνημείων είχαν καταστήσει τα δείγματα του ελληνικού πολιτισμού αντικείμενο προς πώληση και ένα μέσο αναβάθμισης των συνθηκών διαβίωσης. Στη λογική των Ελλήνων που ζούσαν, υπό την οθωμανική παρουσία και επιρροή, τα αρχαία ελληνικά μνημεία μπορεί να ήταν απόδειξη του μεγαλείου της αρχαίας Ελλάδας, όμως η αντιμετώπιση καθημερινών προβλημάτων που επηρέαζαν τις συνθήκες και το επίπεδο διαβίωσής τους ήταν σημαντικότερη.

Επομένως, αφού ο θαυμασμός των ξένων ήταν έκδηλος για τα δείγματα του ελληνικού πολιτισμού, η πώληση αυτών των μνημείων, που είχαν υποστεί και φθορά, που θα τους εξασφάλιζε σίτιση, στέγαση, ένδυση και υπόδηση, έμοιαζε προτιμότερη. Η έννοια της φροντίδας των αρχαιολογικών ευρημάτων ως αντικείμενο μίας νέας επιστήμης, αυτής της αρχαιολογίας, άρχισε να γεννιέται κατά την ίδρυση του

¹³ Π. Κιτρομηλίδης, «Ιδεολογικά ρεύματα και πολιτικά αιτήματα κατά τον ελληνικό 19ο αιώνα», Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας (Αθήνα 1991), σ. 65

νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Η τύχη όμως αυτής και η άνθισή της, επηρεαζόταν κατά καιρούς από τις εκάστοτε επικρατούσες οικονομικές, πολιτικές και στρατιωτικές συνθήκες¹⁴.

Σε αντίθεση, στην Ευρώπη και κυρίως στη Γαλλία και την Αγγλία την ίδια περίοδο αναπτύσσεται έντονο κίνημα θαυμασμού προς τα αρχαία, γεγονός που ωθεί τους Ευρωπαίους σε ταξίδια προς την Ελλάδα όπου και απογοητεύονται από την εικόνα που αντικρίζουν¹⁵. Η κληρονομιά του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, αποτελείτο από πέτρες, μάρμαρα, χάλκινα αντικείμενα, τα περισσότερα εξ αυτών φθαρμένα ή ελλιπή, χωρίς καμία μέριμνα για τη συντήρησή τους.

Από τη μία πλευρά, έβλεπαν τα μνημεία του ελλαδικού χώρου που αποτελούν αντιπροσωπευτικό δείγμα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού¹⁶ και από την άλλη πλευρά έναν λαό, χρόνια υποδουλωμένο, με έντονα τα χαρακτηριστικά του Οθωμανού κατακτητή λόγω της μακροχρόνιας τουρκοκρατίας. Έκδηλο ενδιαφέρον για τη μελέτη των αρχαίων μνημείων στο τέλος του 18^{ου} αιώνα εκφράζουν οι Άγγλοι και Γάλλοι που προβαίνουν σε ανασκαφές με κατ' ισχυρισμό τους τη μελέτη αυτών ελλείπει σχετικού ενδιαφέροντος από τους Έλληνες.

Αξιοσημείωτο είναι ότι κατά τη διακυβέρνηση του ελληνικού κράτους από τον Ι. Καποδίστρια, οι πολιτικοί του αντίπαλοι, συμπεριλαμβανομένου και του Γερμανού Λουδοβίκου Ρος, επικαλούνταν αδιαφορία του Κυβερνήτη προς τις αρχαιότητες και ανοχή αυτού ή ακόμα περισσότερο υποβοήθηση κατά τις αρχαιολογικές ανασκαφές των ξένων στην Ελλάδα¹⁷. Ο ισχυρισμός αυτός καταρρίπτεται από την ίδια την πολιτική που ακολούθησε ο Κυβερνήτης και τις μεταρρυθμίσεις στις οποίες προέβη- αρκετά πρωτοπόρες για την εποχή τους- κινούμενος από ζήλο για την προστασία του εθνικού συμφέροντος.

¹⁴ Β. Πετράκος, «Η ελληνική αντίληψη για τα μνημεία από τον Κυριακό Σ. Πιπτάκη έως σήμερα», Μέντωρ, τόμος 11, τχ 47 (1998), σ. 66, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.archetai.gr, ημερομηνία προσπέλασης 15.06.2023

¹⁵ Β. Πετράκος, «Τα Αρχαία και οι ξένοι», στο: Μέντωρ, τόμος 3, τχ 13 (1990), σ. 142, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.archetai.gr, ημερομηνία προσπέλασης 01.07.2023

¹⁶ Γ. Φαρμακίδης, ό.π., σ. 39-40

¹⁷ Ε. Πρωτοπάλης, «Ιστορικά έγγραφα περί αρχαιοτήτων και λοιπών μνημείων της ιστορίας κατά τους χρόνους της επανάστασεως και του Καποδίστρια», στο: Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας (1967), σ. 93-94

2.1.2. Η Φιλόμουσος Εταιρεία

Το 1813 ιδρύεται στην Αθήνα η Φιλόμουσος Εταιρεία των Αθηνών από Αθηναίους της ανώτερης κοινωνικής τάξης υπό την αιγίδα των Άγγλων που επιθυμούσαν να εξασφαλίσουν την παρουσία τους στη Μεσόγειο¹⁸. Πρόκειται για ένα ίδρυμα που σκοπό είχε να αφυπνίσει πνευματικά τους Έλληνες και να τους στρέψει προς τη μόρφωση για το καλό του έθνους αλλά και να προστατεύσει τα αρχαία μνημεία που ήταν παραμελημένα λόγω της άγνοιας των Ελλήνων. Η δράση της υπολογίζεται από το 1813 έως το 1821 που διακόπηκε λόγω του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα και μετά από το 1821 έως το 1825.

Στον αντίποδα, ο Ι. Καποδίστριας μαθαίνει για την ίδρυση της εν λόγω Εταιρείας και με πρωτοβουλία του ιδρύει τη Φιλόμουσο Εταιρεία τη Βιέννης, υπό την αιγίδα του Τσάρου Αλέξανδρου Α΄. Σκοπός του ήταν να περιορίσει τη δύναμη των Άγγλων στην Ελλάδα και έμμεσα στη Μεσόγειο και να προστατεύσει το ελληνικό γένος και την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά. Μέλη της ήταν φιλέλληνες που προσέφεραν χρηματικά ποσά για την επίτευξη του σκοπού της, ως μέλη της δε ήταν τόσο ο ίδιος ο Ι. Καποδίστριας όσο και ο Τσάρος της Ρωσίας¹⁹. Ο χαρακτήρας της Φιλόμουσου Εταιρείας ήταν πνευματικός καθώς στόχευε να προετοιμάσει πνευματικά το ελληνικό γένος για την Επανάσταση, άποψη του Ι. Καποδίστρια και των λογίων της εποχής, όπως του Αδαμάντιου Κοραή. Η δράση της υπολογίζεται έως το 1821.

2.1.3 Η ίδρυση του Εθνικού Μουσείου της Αίγινας από τον Ιωάννη Καποδίστρια

Ο Ιωάννης Καποδίστριας ήταν ο πρώτος Κυβερνήτης του νεοσύστατου ελληνικού κράτους που ανέλαβε τον Ιανουάριο του 1828 τη διακυβέρνησή του προσωρινά για επτά (7) έτη. Κατάφερε να βάλει τις βάσεις για τη δημιουργία ενός ελεύθερου κράτους που βρισκόταν υπό τη κυριαρχία των Οθωμανών για τετρακόσια (400) χρόνια, προσφέροντας ακόμα και την προσωπική περιουσία του για να επιτευχθεί ο σκοπός του. Τα μέτρα που έλαβε αφορούσαν όλες τις εκφάνσεις μίας σύγχρονης για την εποχή κοινωνίας, κοινωνικές, οικονομικές, διοικητικές, πολιτικές. Οι απόψεις που

¹⁸ Άγνωστος Συντάκτης, «Φιλόμουσος Εταιρεία Βιέννης», τόμος 15, τχ 2, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.hsioirs.org, ημερομηνία προσπέλασης 02.07.2023

¹⁹ Άγνωστος συντάκτης, ό. π., ημερομηνία προσπέλασης 02.07.2023

εξέφραζε ανταποκρίνονταν στα Ευρωπαϊκά πρότυπα κρατών και ως τέτοιο κράτος ήθελε σταδιακά να διαμορφώσει την Ελλάδα.

Η έννοια των αρχαίων μνημείων, η ανάδειξη και προστασία τους δεν υπάρχει ακόμα σαν ιδέα, σε ένα κράτος που μόλις είχε συσταθεί και είχε να αντιμετωπίσει πληθώρα καθημερινών-και όχι μόνο- προβλημάτων. Οι Έλληνες των αρχών του 19^{ου} αιώνα δεν διέθεταν ούτε την κουλτούρα αλλά ούτε και τη θέληση να αναδείξουν, διαφυλάξουν, προστατεύσουν τη πολιτισμική κληρονομιά τους. Η σύνδεσή τους με το παρελθόν της αρχαίας Ελλάδας μπορεί να αποτελούσε κατά καιρούς βασικό ισχυρισμό τους για γεωπολιτικούς και στρατιωτικούς λόγους, όμως, βασική προτεραιότητα αποτελούσε η ανάπτυξη της οικονομίας, η παροχή παιδείας και η αντιμετώπιση των κοινωνικών ζητημάτων που αναφύονταν ολοένα και περισσότερο σε μία κοινωνία που ανασυγκροτείτο.

Συνεπώς, η έννοια των ελληνικών αρχαιοτήτων και της σημασίας που αυτές είχαν για την εσωτερική και εξωτερική προβολή του ελληνικού κράτους, δεν υπήρχε ούτε ως ιδέα στο μυαλό των Ελλήνων που μόλις είχαν αποτινάξει τον τουρκικό ζυγό.

Αν αναλογισθεί κανείς ότι καίριες θέσεις σε αξιώματα διεκδικούσαν οι αγωνιστές του 1821 που επί τέσσερις αιώνες βρίσκονταν υπό Οθωμανική κατοχή έχοντας εντάξει την ανατολίτικη κουλτούρα στην καθημερινότητά τους, η έλλειψη στοιχειώδους μέριμνας για την προστασία των ελληνικών μνημείων ήταν αναμενόμενη. Μέσα στην ατμόσφαιρα αυτή, αναλαμβάνει καθήκοντα πρώτου Κυβερνήτη ένας άνθρωπος που οραματιζόταν ένα σταθερό και ανεξάρτητο κράτος, βασικό κομμάτι του οποίου θα έπρεπε να είναι ο ελληνικός πολιτισμός.

Έτσι, το 1828 ο Ιωάννης Καποδίστριας ιδρύει το Ορφανοτροφείο της Αίγινας για να στεγασθούν και μορφωθούν τα ορφανά παιδιά της ελληνικής επανάστασης. Η έμφαση που έδινε στον τομέα της παιδείας, φάνηκε από τις δυνατότητες που παρείχε το εν λόγω ίδρυμα, οι οποίες δεν περιορίζονταν στη στέγαση και σίτιση αλλά κάλυπταν και την εκπαίδευση των παιδιών.

Εντός του Ορφανοτροφείου βρισκόταν η Εθνική Βιβλιοθήκη και το Μουσείο το οποίο φιλοξενούσε μεμονωμένα ευρήματα-δεδομένου ότι η έννοια των συλλογών αρχαιοτήτων δεν είχε ακόμα γεννηθεί- τη φροντίδα των οποίων είχε αναλάβει η Επιτροπή που διοικούσε το Ορφανοτροφείο. Συνεπώς, η έννοια του Μουσείου, θα μπορούσε να ισχυρισθεί κάποιος, δεν έχει την εικόνα αυτή που γνωρίζουμε σήμερα,

καθώς δεν υπήρχαν οργανωμένες συλλογές αρχαιοτήτων αλλά μεμονωμένα αρχαιολογικά ευρήματα (νομίσματα, αμφορείς, αγγεία) που είχαν συλλεχθεί κατά τη διάρκεια ανασκαφών και ήταν αποθηκευμένα στο Ορφανοτροφείο.

Το 1829 υπό τη σκέπη της Γραμματείας Παιδείας και την πρωτοβουλία του Ι. Καποδίστρια, σχηματίζεται η πρώτη συλλογή αρχαιοτήτων απαρτιζόμενη από μνημεία που βρέθηκαν κατά τη διάρκεια ανασκαφών στις απελευθερωμένες περιοχές της

Ελλάδας και από δωρεές πολιτών. Δεν ήταν παράταιρο να βρεθούν αρχαία μνημεία στις αυλές σπιτιών, τα οποία κρατούσαν οι ιδιοκτήτες ελλείψει σχετικού νομοθετικού πλαισίου προστασίας των αρχαιοτήτων. Οι περισσότερες οικίες στην Αθήνα είχαν εντός του οικήματος και εκτός αυτού αρχαία αντικείμενα που βρέθηκαν διασκορπισμένα κατά την κατασκευή αυτών.

Η ίδρυση του «Εθνικού Μουσείου Αιγίνης», όπως ονομαζόταν, έμελλε να είναι η βάση πάνω στην οποία στηρίχθηκε η ίδρυση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας λίγα χρόνια αργότερα ²⁰, όπως θα αναλυθεί σε επόμενη ενότητα της παρούσας διατριβής. Η σχετική ιδρυτική πράξη δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα Κυβέρνησης-τότε Γενική Εφημερίδα Κυβερνήσεως- την 14^η Σεπτεμβρίου 1829.

Σκοπός ίδρυσης αυτού στη πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους ήταν να αγκαλιάσει όλα εκείνα τα μνημεία των απελευθερωμένων περιοχών της Ελλάδας που είτε αποτελούσαν αρχαιολογικό εύρημα ανασκαφών είτε βρίσκονταν υπό την κατοχή κάποιου ιδιώτη και στη συνέχεια να τα εκθέσει, ώστε να αναδείξει τον αρχαιολογικό πλούτο της Ελλάδας. Η Ευρώπη ήταν εξοικειωμένη με τις ελληνικές αρχαιότητες και αρεσκόταν σε αυτές, αυτός είναι και ο λόγος που είχαν σημειωθεί τόσα πολλά περιστατικά αρπαγής αυτών, καθώς αντίσταση νομοθετική δεν υπήρχε μέχρι την παρέμβαση του Ι. Καποδίστρια.

Πέραν όμως της προβολής της Ελλάδας ως ένα κράτος πλούσιο σε αρχαιολογικά αντικείμενα και ως απόγονος της αρχαίας Ελλάδας, στόχος του Μουσείου ήταν να φιλοξενήσει τις ελληνικές αρχαιότητες, ώστε να τις προστατεύσει

²⁰ Α. Καλογεροπούλου-Μ. Προύνη-Φίλιπ, Αρχαιολογική Εφημερίς, Πρώτης και Δευτέρας Περιόδου 1837-1874, τόμος πρώτος, , Εν Αθήναις 1973, σ. νη

από τους ξένους που, κατά συνήθη πρακτική, προέβαιναν σε αρπαγή αυτών κατά την αποχώρησή τους από την Ελλάδα και στη συνέχεια σε έκθεσή τους στην αλλοδαπή²¹. Συνεπώς, είναι εύλογη η αναφορά ότι το Εθνικό Μουσείο της Αίγινας αποτέλεσε το θεμέλιο επί του οποίου σχεδιάστηκε η Αρχαιολογική Υπηρεσία τα επόμενα χρόνια με άλλη μορφή και δομή αλλά για τον ίδιο ακριβώς σκοπό.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι μετά την ανάληψη των κυβερνητικών του καθηκόντων και προ της ίδρυσης του Εθνικού Μουσείου, ο Ι. Καποδίστριας είχε προβεί, ήδη, στη λήψη προσωρινών μέτρων-υποβολή πρότασης για τη δημιουργία

Εθνικού Μουσείου που θα αγόραζε τα αρχαία που συλλέγονταν κατά τη διάρκεια των ανασκαφών, προσωπική αναφορά ότι προέβη ο ίδιος σε αγορά «*αρχαίων σκευών ή δοχείων...εξήντα περιπου τον αριθμον*»²² ώστε αυτά να παραχωρηθούν στο υπό σύσταση- Εθνικό Μουσείο με γνώμονα τη διαφύλαξη των αρχαιολογικών θησαυρών του ελληνικού κράτους. Τα μέτρα αυτά παρά τον προσωρινό τους χαρακτήρα έδειχναν την πρόθεσή του Κυβερνήτη να μεριμνήσει έγκαιρα για ένα ζήτημα- μάλλον- ξένο προς την ελληνική κουλτούρα έως τότε παρά το γεγονός ότι είχε να ρυθμίσει και άλλα ζητήματα καίριας σημασίας.

Ας μην ξεχνάμε ότι, πέραν όλων αυτών των προβλημάτων με τα οποία έρχεται αντιμέτωπο ένα νεοϊδρυθέν κράτος που θέλει να ενταχθεί στη σφαίρα του ανεξάρτητου κράτους, η Ελλάδα μετά την απελευθέρωσή της μαστιζόταν από μία εσωτερική διαμάχη που- έμμεσα- συνέδραμε στη ρύθμιση του αρχαιολογικού ζητήματος, αυτή μεταξύ των αυτοχθόνων και των ετεροχθόνων, κυρίαρχο στοιχείο της ελληνικής κοινωνίας την περίοδο αυτή σε όλα τα επίπεδα. Η διαμάχη αυτή αποτέλεσε πρόσκομμα για τη λήψη οιαδήποτε μέτρων. Πυρήνας της διαμάχης αυτής ήταν ο προσδιορισμός της ελληνικότητας ή, αν θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει, της εντοπιότητας. Ο Ι. Καποδίστριας τάχθηκε υπέρ της προάσπισης της ισότητας μεταξύ όλων των πολιτών, ετερόχθονων-αυτόχθονων και πολιτογραφηθέντων από άλλα έθνη, θέση που πυροδότησε αντιδράσεις στην ελληνική πολιτική σκηνή με αντίκτυπο στους πόλους της κοινωνίας.

²¹ Δ. Βουδούρη, *Κράτος και Μουσεία. Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*, Αθήνα 2003, Αθήνα, σ. 15.

²² Α. Καλογεροπούλου-Μ. Προύνη-Φιλίπ, ο.π, σ. ξε΄

Το Εθνικό Μουσείο, αρχικά, απαρτιζόταν τόσο από αρχαιολογικά κειμήλια που βρέθηκαν στα θεμέλια του Ορφανοτροφείου όσο και από άλλα που είχαν στη κατοχή τους πολίτες και δωρίστηκαν από αυτούς στο νεοϊδρυθέν Μουσείο. Ο ίδιος ο Λουδοβίκος Ρος, Γερμανός φιλόλογος με γνώσεις αρχαιολογίας και μεγάλη επιρροή στο Βασιλιά Όθωνα που έμελλε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στα γεγονότα που ακολούθησαν τα επόμενα χρόνια, αναφέρει ότι το Μουσείο χωριζόταν σε δύο μέρη.

Το πρώτο περιλάμβανε νομίσματα, αμφορείς, αγγεία, επιγραφές και βρισκόταν στην αυλή του Ορφανοτροφείου με συνθήκες αφόρητης ζέστης χωρίς, ωστόσο, κατά τη γνώμη του να βρίσκεται κάτι ενδιαφέρον μεταξύ αυτών και το δεύτερο βρισκόταν εντός της Βιβλιοθήκης του Ορφανοτροφείου και περιλάμβανε αντικείμενα από γυαλί και πηλό, αγγεία με όμορφες παραστάσεις που θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση για εύρεση αρχαιοτήτων με ενδιαφέρον κλπ²³.

Στις 12 Μαΐου 1828, ο πρώτος Κυβερνήτης δυνάμει της υπ' αριθμ. 2400 διαταγής του εισάγει το κυριότερο, ίσως, άρθρο των, εν γένει, αρχαιολογικών νομοθετημάτων που προβλέπει ρητά την απαγόρευση εξόδου των αρχαίων από την Ελλάδα αλλά και την προτεραιοποίηση του ελληνικού κράτους σε περίπτωση πώλησης αυτών²⁴. Ήταν απόλυτη κατανόηση του Κυβερνήτη ότι το ελληνικό κράτος είχε ανάγκη δημιουργίας μίας Αρχαιολογικής Υπηρεσίας για τη προστασία των ελληνικών αρχαιοτήτων και ενός Μουσείου, όπου θα φυλάσσονταν οι αρχαιότητες αυτές.

Η ως άνω αναφερόμενη διάταξη αποτελεί βασική αρχή της αρχαιολογικής νομοθεσίας ανά το πέρασ των ετών. Συνίσταται στη προστασία του ιδιοκτησιακού δικαιώματος του Δημοσίου επί αρχαίων μνημείων οιασδήποτε μορφής που ευρίσκονται σε έδαφος του για λόγους διατήρησης, ανάδειξης και προστασίας της πολιτισμικής ταυτότητας του κράτους. Η εισαγωγή του άρθρου αυτού, δηλώνει άμεσα τη πρόθεση του Ι. Καποδίστρια να θεσπίσει ένα βασικό νομοθετικό πλαίσιο που θα περιόριζε τις προσπάθειες αρπαγής αρχαίων μνημείων της Ελλάδας και καπήλευσης αυτών, έχοντας επίγνωση ότι στην πράξη εξακολουθούσαν να σημειώνονται περιστατικά αρπαγής αρχαίων από τους ξένους.

²³ Β. Πετράκος, «Η απαρχή της ελληνικής αρχαιολογίας και η ίδρυση της Αρχαιολογικής Εταιρείας», στο: Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, αρ. 234 (Αθήναι 2004), σ. 10

²⁴ Β. Πετράκος, ό. π., σ. 11

2.1.4 Ο διορισμός του Ανδρέα Μουστοξύδη στο Μουσείο

Έτσι, το 1829 ο Ιωάννης Καποδίστριας με το υπ' αριθμ. 49/21.10.1829 ψήφισμα διατάζει την ίδρυση του Εθνικού Μουσείου της Αίγινας, του πρώτου Αρχαιολογικού Μουσείου του ελληνικού κράτους που ήταν ενσωματωμένο στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας. Στη συνέχεια, το ίδιο έτος ορίζει τον Ανδρέα Μουστοξύδη από την Κέρκυρα ως πρώτο Διευθυντή και Έφορο αυτού με αμοιβή είκοσι (20) γρόσια σε ημερήσια βάση για τη συλλογή αρχαιοτήτων.

Παράλληλα, ο Α. Μουστοξύδης ανέλαβε και τη διοίκηση των υπόλοιπων δημόσιων υπηρεσιών στην Αίγινα, όπως του Κεντρικού Σχολείου, της Επιτροπής του Ορφανοτροφείου, της Βιβλιοθήκης και του Εθνικού Τυπογραφείου²⁵. Ο εν λόγω άνδρας, φίλος του Κυβερνήτη κλήθηκε από την Ιταλία ως ο κατάλληλος να αναλάβει τη θέση αυτή καθώς κατείχε γνώσεις ιστορίας, αρχαιολογίας και φιλότιμη διάθεση να συνεισφέρει στον τόπο για τη διασφάλιση του εθνικού συμφέροντος.

Αντιπροσωπευτική είναι η επιστολή του Ιωάννη Καποδίστρια προς τον Ανδρέα Μουστοξύδη εκ της οποίας φαίνεται η επιφύλαξη που διατηρεί ο Κυβερνήτης για τη συγκεκριμένη επιλογή του λόγω της κατάστασης που επικρατούσε στην Ελλάδα: *«..Ακομη δεν τολμώ να σοι προτεινω να ελθης και κατασταθης εδώ οικογενειακως, επειδή και παντες συναιθριαζομεν και το παν ακομη είναι ερημια, ερειπια και αταξια. Εάν όμως θελθης να ελθης μόνος...καλως να ορισης. Και εχω να σε καμω να τρεξης καθως ολους, οσοι κατά κακην αυτων τυχην με εγγιζουσι»*²⁵.

Η συμβολή του Α. Μουστοξύδη ήταν καθοριστική στη διαμόρφωση του πρώτου Εθνικού Μουσείου καθώς, ήδη, το 1830 το ίδρυμα αυτό περιείχε πληθώρα αρχαιοτήτων, όπως αγγεία, νομίσματα, αγάλματα, επιγραφές, αποτέλεσμα ανασκαφών που είχε αναλάβει ο ίδιος σε διάφορα σημεία της Ελλάδας. Πηγή έμπνευσης και ζήλου του ήταν αφενός η αγάπη του για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και αφετέρου η πρωτοβουλία του Ι. Καποδίστρια να δημιουργήσει ένα ίδρυμα, το οποίο θα στέγαζε όλα εκείνα τα ελληνικά μνημεία που, μέχρι τότε, βρίσκονταν διασκορπισμένα σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας από σεβασμό στο ελληνικό παρελθόν και για να αποτιμήσει φόρο τιμής στον ελληνικό πολιτισμό. Μάλιστα, η προσπάθεια αυτή του Ι. Καποδίστρια για

²⁵ Γ. Φαρμακίδης, Ο Ζωγράφος Αθανάσιος Ιατρίδης 1799-1866, Αθήνα 1960, σ. 27

²⁵Β. Πετράκος, ό. π., σ. 9

τη προστασία των αρχαίων μνημείων, αποτέλεσε αφενός αντικείμενο διαμάχης με τους Άγγλους και Γάλλους διπλωμάτες αλλά και με τους Έλληνες εκείνους που τάσσονταν υπέρ αυτών και αφετέρου δικαιολογία για την εκδίωξή του καθώς με τα μέτρα που έλαβε έθιγε την πάγια τακτική που ακολουθούσαν έναντι των αρχαιοτήτων της Ελλάδας.

Κατά τη θητεία του, ο Ανδρέας Μουστοξύδης προβαίνει στη σύνταξη ενός ψηφίσματος είκοσι έξι (26) άρθρων που είχε τη μορφή αρχαιολογικού νομοθετήματος, με σκοπό την προστασία των αρχαιολογικών θησαυρών. Το ψήφισμα αυτό, που συνιστά τη πρώτη απόπειρα θέσπισης στοιχειώδους αρχαιολογικής νομοθεσίας, για πρώτη φορά εισάγει ανταμοιβή στους ευρέτες αρχαιοτήτων τη μισή αξία των αρχαίων μνημείων που θα έβρισκαν, θεσμοθετούσε τη γραφή των ονομάτων των δωρητών αρχαίων μνημείων στο Μουσείο και προέβλεπε ποινές για όσους παραβίαζαν τις επιταγές του ψηφίσματος²⁶. Ωστόσο, το εν λόγω ψήφισμα, ουδέποτε, τέθηκε σε ισχύ. Ένα χρόνο αργότερα, το 1830, ο Ιωάννης Καποδίστριας με την υπ' αριθμ. 953/1830 Εγκύκλιο εισάγει στην Ελλάδα τον πρώτο αρχαιολογικό νόμο με βάση το περιεχόμενο του ως άνω αναφερόμενου ψηφίσματος²⁷.

Την 27^η Σεπτεμβρίου του 1831 δολοφονείται ο Ι. Καποδίστριας. Το κλίμα που επικρατούσε τόσο κοινωνικά όσο και πολιτικά διακρινόταν σε καποδιστριακό και αντικαποδιστριακό, όπως ακριβώς και πριν το θάνατό του. Από το κλίμα αυτό δεν θα μπορούσε να διαφύγει και η Αίγινα στους πόλους της οποίας οι κάτοικοι και τα διοικητικά όργανα της περιοχής είχαν χωρισθεί ιδεολογικά στα δύο αυτά στρατόπεδα. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η ηλεκτρισμένη αυτή ατμόσφαιρα έχει ρίζες και στη διάσταση μεταξύ αυτόχθονων και ετερόχθονων, ένα ζήτημα που απασχόλησε την ελληνική κοινωνία σε πολιτικό, διοικητικό και κοινωνικό επίπεδο ακόμα και μετά την ψήφιση του Συντάγματος του 1843.

Η δολοφονία του Κυβερνήτη φαίνεται να συντάραξε τον Α. Μουστοξύδη, ο οποίος θαύμαζε τον Ι. Καποδίστρια σαν πολιτικό και διατηρούσε άλλωστε και φιλικές σχέσεις μαζί του. Έτσι, προσβλέποντας ότι και το κλίμα μεταξύ αυτόχθονων και

²⁶ Γ. Φαρμακίδης, ό. π., σ. 44

²⁷ Β. Πετράκος «Η ελληνική αρχαιολογία κατά τα χρόνια του Κυριακού Σ. Πιττάκη», στο: Μέντωρ, τόμος 11, τχ 47 (1998), σ. 76, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.archetai.gr, ημερομηνία προσπέλασης 15.06.2023 ²⁸ Α. Καλογεροπούλου-Μ. Προύνη-Φιλίπ, Αρχαιολογική Εφημερίς, Πρώτης και Δευτέρας Περιόδου 1837-1874, τόμος πρώτος, , Εν Αθήναις 1973, σ. πδ'

ετερόχθων, όντας και ο ίδιος ετερόχθων, παρέμενε διαταραγμένο, υπέβαλλε την παραίτησή του στη Γραμματεία Εκκλησιαστικών και Δημοσίου Παιδείσεως με σκοπό την αποχώρησή του από την Αίγινα. Η Γραμματεία επιθυμούσε να καθυστερήσει την παραίτηση του Α. Μουστοξύδη τουλάχιστον έως την επόμενη Εθνοσυνέλευση και εντέλλει τον γέροντα Νεόφυτο Δούκα σε συνεργασία με τους κ.κ. Κωνσταντά και Γεννάδιο να αναλάβουν τη θέση αυτού²⁸.

Μπροστά στο γεγονός αυτό, οι αντικαποδιστριακοί έσπειραν τη φήμη ότι ο Α. Μουστοξύδης είχε στις βαλίτσες του αρχαία που είχε αρπάξει από το Μουσείο και θα τα έπαιρνε μαζί του εκτός Ελλάδας. Μάλιστα, η κατάσταση ξέφυγε των ορίων ώστε οι κάτοικοι της Αίγινας οργάνωσαν επίθεση στον Α. Μουστοξύδη κατά την αναχώρησή του από το νησί με στόχο να ανοιχθούν οι αποσκευές του και να αποδειχθεί η θεωρία τους περί αρχαιοκαπηλίας. Την έκρυθμη αυτή κατάσταση επιμελήθηκε η Διοικητική Επιτροπή αποστέλλοντας στην Αίγινα τον Δημήτριο Δεσύλλα προκειμένου να ερευνήσει το συμβάν και να αποφανθεί σχετικά.

Το αρνητικό κλίμα που είχε δημιουργηθεί εναντίον του Α. Μουστοξύδη, πιθανόν να έχει τις ρίζες του τόσο στην έλλειψη κυβερνητικής στήριξης στο πρόσωπό του μετά τη δολοφονία του Ι. Καποδίστρια όσο και στο γεγονός ότι ο Α. Μουστοξύδης ήταν ετερόχθονας και ενδεχομένως να θεωρούταν απειλή για τα συμφέροντα των αυτόχθωνων που εποφθαλμιούσαν τη θέση του. Η ατμόσφαιρα αυτή και οι αβάσιμες, όπως αποδείχθηκε μετά την έρευνα, κατηγορίες που είχαν εξαγγελθεί στο πρόσωπό του απογοήτευσαν τον Α. Μουστοξύδη που είχε επιδείξει ζήλο και αφοσίωση στο έργο που του είχε ανατεθεί.

Άξιο λόγου είναι ότι τα τρία (3) αρχαία για την αρπαγή των οποίων είχε κατηγορηθεί, βρέθηκαν μακριά από την Αίγινα και διαπιστώθηκε πως ο Α. Μουστοξύδης ουδεμία σχέση είχε με τη φημολογούμενη αρπαγή τους. Αυτά είτε επιστράφηκαν στο Μουσείο της Αίγινας είτε εξακριβώθηκε πως δεν βρίσκονταν κατά το χρόνο που εξαπολύθηκαν οι κατηγορίες στο Μουσείο. Ο Α. Μουστοξύδης μετά τη διενεργηθείσα έρευνα εγκατέλειψε την Αίγινα και την Ελλάδα²⁸.

²⁸ Γ. Φαρμακίδης, ό. π., σ. 51

2.2. Ο διορισμός του Αθανάσιου Ιατρίδη ως επιστάτη στο Εθνικό Μουσείο της Αίγινας και ο ρόλος του στη συντήρηση αρχαιοτήτων

2.2.1 Ο διορισμός του Αθανάσιου Ιατρίδη στο Μουσείο

Το 1828 ο Α. Ιατρίδης καταφθάνει από το Παρίσι στην Αίγινα όπου προσδοκούσε να απασχοληθεί ως λιθογράφος. Οι σπουδές του στη λιθογραφία του είχαν εξάψει το ενδιαφέρον να ασχοληθεί επαγγελματικά ως λιθογράφος. Ο Α. Μουστοξύδης εκτιμώντας τις ικανότητες του Α. Ιατρίδη και προσβλέποντας σε αυτές, του αναθέτει εργασίες στο Εθνικό Μουσείο προς υποβοήθηση του έργου που ο ίδιος είχε αναλάβει.

Με την από 24-11-1829 επιστολή του Α. Μουστοξύδη προς τον Γραμματέα Εκκλησιαστικών και Δημοσίου Παιδείσεως, Ι. Ρίζο, καθιστά γνωστό στη Γραμματεία το αρχικό έργο που ανέθεσε στον Α. Ιατρίδη. Αυτό αφορούσε τη μεταφορά αγαλμάτων που δωρίστηκαν στο Μουσείο και τον έλεγχο αυτής εκ μέρους του, όπως προκύπτει από τη σχετική επιστολή που φυλάσσεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους.

Ο διορισμός του Α. Ιατρίδη ήταν ανεπίσημος, τουλάχιστον έως την παραίτηση του Α. Μουστοξύδη. Επομένως, μέχρι τη στιγμή αυτή, ο Α. Ιατρίδης δεν είχε αποκτήσει πρόσβαση σε δημόσιο αξίωμα. Το κύριο έργο του, που αναλήφθηκε με περισσό ζήλο, και, πάντοτε, υπό την επιτήρηση του Α. Μουστοξύδη, ήταν η διενέργεια ανασκαφών προς ανεύρεση αρχαιοτήτων και η αγορά αρχαίων από χωρικούς, προκειμένου να εμπλουτισθούν τα εκθέματα του Εθνικού Μουσείου.

Με τον τρόπο αυτό, το πρώτο Εθνικό Μουσείο της χώρας φιλοξένησε τις πρώιμα οργανωμένες συλλογές αρχαιοτήτων. Πρωταρχικός σκοπός αμφοτέρων των ως άνω προσώπων ήταν η διαφύλαξη της πολιτισμικής κληρονομιάς της Ελλάδας και η προστασία των ελληνικών αρχαιοτήτων από σημειούμενα περιστατικά αρχαιοκαπηλίας παρά το ειδικά θεσμοθετημένο νομοθετικό πλαίσιο των διατάξεων της αρχαιολογικής νομοθεσίας που είχε χαράξει ο Ι. Καποδίστριας.

Προς τούτο, ο Κυβερνήτης εξέδωσε το 1830 Εγκύκλιο απευθυνόμενη στους Έκτακτους Επιτρόπους και Διοικητές της Επικρατείας βάσει της οποίας επιστούσε τη προσοχή στην αναγκαιότητα προστασίας των αρχαίων μνημείων του κράτους, επικαλούμενος το εθνικό συμφέρον. Τόνιζε δε την απαγόρευση διενέργειας

ανασκαφών σε έδαφος του ελληνικού κράτους χωρίς την άδειά του καθώς και την αδικαιολόγητη έξοδο αρχαίων από αυτό ²⁹.

Ο επιτελικός ρόλος του Α. Ιατρίδη δίπλα στον Α. Μουστοξύδη αναγνωριζόταν από τον τελευταίο αφού σε σχετική επιστολή του προς το Υπουργείο Παιδείας, γίνεται μνεία στην αναγνώριση της εργασίας του με ρητή αναφορά ότι αποτελούσε άξιο ιχνογράφο, ικανό να προσφέρει τις υπηρεσίες του σε παρόμοιες περιπτώσεις. Συνεπώς, η ικανότητα του Α. Ιατρίδη στον βοηθητικό ρόλο που, αρχικά, είχε αναλάβει στο πλευρό του Α. Μουστοξύδη είχε καταστεί γνωστή στις αρμόδιες κρατικές αρχές, γεγονός που συνεκτιμήθηκε εξ όσων προκύπτουν μετά την παραίτηση του Εφόρου από τη θέση του. Οι θετικές αξιολογήσεις του Εφόρου, συνέβαλαν στη διαμόρφωση σαφέστερης εικόνας σχετικά με τον Α. Ιατρίδη και το έργο που είχε αναλάβει να πραγματοποιήσει.

Συγκεκριμένα, ο Α. Ιατρίδης που αποτελεί και τον πρώτο λιθογράφο στην Ελλάδα, ανέμενε στην Αίγινα για τρία χρόνια τη λειτουργία των λιθογραφικών πιεστηρίων που είχε αγοράσει και φέρει το 1828 από το Παρίσι ο Ιωάννης Καποδίστριας, όπως προκύπτει και από την αναφορά που συνέταξε την 25^η Φεβρουαρίου 1831³⁰. Τα εργαλεία αυτά, ωστόσο, δεν είχαν χρησιμοποιηθεί αλλά ήταν παροπλισμένα στην Αίγινα έως την εμφάνιση του Α. Ιατρίδη στην Ελλάδα.

2.2.2 Ο Αθανάσιος Ιατρίδης ως Επιστάτης του Μουσείου

Στο πλαίσιο των ανωτέρω αλλαγών, τον Μάιο του 1832 και με μηδενικές γνώσεις αρχαιολογίας, διορίζεται επιστάτης του Εθνικού Μουσείου της Αίγινας και αναλαμβάνει ενεργό δράση με προσανατολισμό τη συντήρηση των αρχαιολογικών ευρημάτων, έργο που προσδίδει επιτακτικό χαρακτήρα, εκ μέρους του Δημοσίου, στη προστασία των αρχαιοτήτων. Αρχικά, ενεργούσε κατ' εντολή του Α. Μουστοξύδη με κυριότερο έργο την ανασκαφή και συλλογή αρχαίων στην Αίγινα, Σαλαμίνα, Μέγαρα, Ελευσίνα ³¹. Η συλλογή αρχαίων είχε τη μορφή αγοράς αυτών έναντι καταβολής του σχετικού αντιτίμου, λάμβανε δε από το κράτος και τα τυχόν έξοδα που κατέβαλλε για

²⁹ Α. Καλογεροπούλου-Μ. Προύνη-Φίλιπ, Αρχαιολογική Εφημερίς, Πρώτης και Δευτέρας Περιόδου 1837-1874, τόμος πρώτος, , Εν Αθήναις 1973, σ. οθ'

³⁰ Γ. Φαρμακίδης, ό. π., σ. 44

³¹ Γ. Φαρμακίδης, ό. π., σ. 44

την εργασία αυτή τα οποία ανέρχονταν το ανώτερο σε ογδόντα (80) φοίνικες για τις εργασίες επιστάσις, ποσό που οριακά μπορούσε να καλύψει τις ανάγκες διαβίωσής του³².

Στο διάστημα που είχε αναλάβει το έργο αυτό, προκύπτει από τις πηγές ότι κατάφερε να προικίσει το Μουσείο με είκοσι οχτώ (28) αγάλματα, αριθμός που μάλλον καθιστούσε το έργο του Α. Ιατρίδη μέτριο ³³. Ο ίδιος ο Α. Ιατρίδης αισθανόταν ικανοποιημένος από τη θέση του επιστάτη περισσότερο γιατί θα είχε τη δυνατότητα να μελετά τις αρχαιότητες και να μυηθεί στην αρχαία τέχνη από καλλιτεχνική σκοπιά.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθεί η εχθρική σχέση μεταξύ του Α. Ιατρίδη και του Α. Μουστοξύδη, ο δε πρώτος φαίνεται με τον τρόπο του να είχε ενισχύσει την αρνητική στάση των Αιγινιτών έναντι του δεύτερου ³⁴. Με σχετική επιστολή που απηύθυνε το 1832 στη Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδας ο Α. Ιατρίδης κατηγορεί τον Α. Μουστοξύδη για αρπαγή των επιγραφών που είχε συλλέξει από τα νησιά του Αιγαίου Πελάγους και για μη καταβολή των εξόδων του. Οι ισχυρισμοί του αυτοί καταρρίφθηκαν αφού προέκυψε ότι ο Α. Μουστοξύδης είχε υποβάλλει πλήρη αναφορά για τα έξοδα του Α. Ιατρίδη, τον οποίο μάλιστα κατονόμαζε ως αρμόδιο για τη μετακίνηση αρχαιοτήτων στην Αίγινα.

Είναι πιθανό οι κατηγορίες που ισχυριζόταν ο Α. Ιατρίδης στο πρόσωπο του Α. Μουστοξύδη να οφείλονταν στο γεγονός ότι ο τελευταίος δεν τον είχε χρίσει μόνιμο επιστάτη του Μουσείου και επομένως δεν κατείχε μόνιμη θέση στο δημόσιο τομέα. Το αρνητικό κλίμα στο πρόσωπο του Α. Μουστοξύδη, επηρέασε και τον Ιάκωβο Ρίζο Νερουλό που σε σχετική αναφορά του μειώνει εμφανώς τη συνεισφορά του στο Μουσείο μολονότι η προσφορά του Α. Μουστοξύδη κάθε άλλο παρά ήσσονος σημασίας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί για το νησί και για τον ελληνικό πολιτισμό εν γένει.

Μετά την παραίτηση του Α. Μουστοξύδη τέθηκε το ζήτημα κάλυψης της θέσης του. Η Διοικητική Επιτροπή που ανέλαβε τη διακυβέρνηση του ελληνικού κράτους, έκρινε κατάλληλο για τη θέση Εφόρου του Εθνικού Μουσείου της Αίγινας,

³² Γ. Φαρμακίδης, ό. π., σ. 45

³³ Γ. Φαρμακίδης, ό. π., σ. 44

³⁴ Β. Πετράκος, ό. π., σ. 12

τον Θεόκλητο Φαρμακίδη, ο οποίος απέρριψε την πρόταση και ανέλαβε μόνο τη διεύθυνση του Κεντρικού Σχολείου. Κατόπιν τούτου, το 1832 ο Γραμματέας Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Παιδείσεως όρισε ως επιστάτη του Μουσείου τον Α. Ιατρίδη με αντιμισθία εκατόν είκοσι (120) φοίνικες σε μηνιαία βάση και αποφάσισε τον αποχωρισμό του Μουσείου και της Βιβλιοθήκης από το κτίριο του Ορφανοτροφείου³⁵. Παράλληλα, αποφασίσθηκε να διορισθεί φύλακας στο Μουσείο με αντιμισθία σαράντα (40) φοίνικες μηνιαίως και του ανατέθηκε επιπλέον προς ικανοποίηση σχετικού αιτήματος που ο ίδιος είχε υποβάλλει η διενέργεια μαθημάτων σκιαγραφίας στα παιδιά του Ορφανοτροφείου.

2.2.3 Η συντήρηση αρχαιοτήτων κατά την επιστασία του Αθανάσιου Ιατρίδη

Τα καθήκοντα που του ανατέθηκαν ήταν η παραλαβή όλου του εξοπλισμού και του υλικού που ανήκε στο Μουσείο, η τακτοποίησή τους, η καταγραφή των αρχαίων του Μουσείου προς σύνταξη σχετικού καταλόγου επί του οποίου θα είχε συμπεριλάβει σχόλια και παρατηρήσεις του και η υποβολή προτάσεων για βελτίωση του Μουσείου. Η τακτοποίηση των αρχαίων που παρέλαβε, αποτέλεσε αντικείμενο διαμάχης μεταξύ της Επιτροπής του Ορφανοτροφείου και του Α. Ιατρίδη με αποτέλεσμα το καθήκον του αυτό να μην εκπληρωθεί, ως αρχικά είχε σχεδιασθεί. Παρά ταύτα, ο Α. Ιατρίδης εγκωμιάσθηκε από τον Γραμματέα Ι. Ρίζο για την προσπάθεια που κατέβαλλε να φέρει εις πέρας το καθήκον που του είχε ανατεθεί.

Η εργασία της καταγραφής φαίνεται να τον έφερε σε δύσκολη θέση λόγω της έλλειψης γνώσεων στην επιστήμη της αρχαιολογίας ενώ οι γνώσεις του πάνω στη ζωγραφική και τη γλυπτική λίγο βοηθούσαν στην εξαγωγή σχετικών συμπερασμάτων σε αντίθεση με τον Α. Μουστοξύδη, οι γνώσεις του οποίου κάλυπταν τις απαιτήσεις της θέσης του. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι την περίοδο αυτή, ούτε σπουδές αρχαιολογίας υπήρχαν ούτε σχετικά συγγράμματα από τα οποία θα μπορούσε κάποιος να ενημερωθεί.

Η κατανόηση των επιγραφών και η συσχέτισή τους με την αρχαία ιστορία, προκειμένου να ανταποκριθεί στην εντολή που είχε λάβει, δυσκόλευε την ολοκλήρωση του έργου που του είχε ανατεθεί. Η μόνη ενδεδειγμένη λύση στο πρόβλημα που

³⁵ Π. Κιτρομηλίδης, ό. π., σ. 175-176

αντιμετώπιζε φαίνεται να ήταν ο σχεδιασμός των αρχαίων, μία άκρως καλλιτεχνική επιλογή που όμως ανταποκρινόταν στις σπουδές και τις γνώσεις του. Η επιλογή αυτή έμοιαζε και η μόνη ενδεδειγμένη, προκειμένου να μπορέσει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της εργασίας που του είχαν αναθέσει. Προκειμένου να αποφύγει τυχόν αντιδράσεις από την κυβερνώσα αρχή, αποδέχθηκε το έργο που του ανατέθηκε χωρίς να ενημερώσει για την οδό που είχε επιλέξει.

Παρά το γεγονός ότι εσκεμμένα καθυστερούσε να αποστείλει αναφορά στην αρμόδια Γραμματεία του Υπουργείου σχετικά με τη σύνταξη του καταλόγου αρχαιοτήτων με κίνδυνο ακόμα και την αντικατάστασή του και λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις επιστολές της Γραμματείας μέσω των οποίων του εφιστούσαν την προσοχή στο έργο που είχε αναλάβει και στην ανάγκη έγκαιρης πραγματοποίησης, με την ολοκλήρωση των σχεδίων του, απέστειλε την αναφορά συνοδευόμενη από τα ιχνογραφήματά του.

Θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο Αλ. Ραγκαβής είχε βρει ως αντικαταστάτες του Α. Ιατρίδη, τον Κυριακό Πιττάκη που όμως το 1832 είχε ορισθεί ως Έφορος Αρχαιοτήτων Αθηνών ή τον Γεώργιο Γεννάδιο που όμως είχε χαρακτηριστεί για την επιθετική συμπεριφορά του. Επομένως η αποστολή του καταλόγου ήταν επιτακτική για τον Α. Ιατρίδη χωρίς περιθώριο περαιτέρω καθυστέρησης και μάλλον ως η μόνη λύση αφού αντικαταστάτες που να μπορούσαν να αναλάβουν την επιστασία του Εθνικού Μουσείου δεν υπήρχαν την περίοδο αυτή.

Ο Α. Ιατρίδης απέστειλε στη Γραμματεία δύο φυλλάδια, ένα με τα γλυπτά και ένα με τις επιγραφές συνοδευόμενα από τη σχετική αναφορά του επί της οποίας γινόταν μνεία στο ύψος των σχεδίων του τα οποία αποτελούν την κατά το δυνατόν πιστή αντιγραφή των πρωτοτύπων, στα εμπόδια που συνάντησε κατά την ανειλημμένη εργασία του από την Επιτροπή Ορφανοτροφείου και στην αναγκαιότητα επιστροφής των σχεδίων του προκειμένου να ολοκληρωθούν.

Η ιδέα του Α. Ιατρίδη να προβεί σε ιχνογράφιση των αρχαίων του Μουσείου καθώς και του ίδιου του Μουσείου αντί να τα καταγράψει, ικανοποίησε, υπέρ του δέοντος, τον Υπουργό Παιδείας Ιάκωβο Ρίζο Νερουλό και τον Αλ. Ραγκαβή. Τα σχέδια που στάλθηκαν, απεικόνιζαν με μελάνη τα πιο σημαντικά αρχαία μνημεία του Μουσείου που βρίσκονταν σε καλή κατάσταση, μεταξύ των οποίων, ο Λέων Σινωπευς, η Άρπυια της Ρηνείας, επιγραφές, πέτρινοι αμφορείς.

Οι κρατικές αρχές μέσω του Ι. Ρίζου και του Αλ. Ραγκαβή σε αναγνώριση της εργασίας του, απέστειλαν σχετική επιστολή στον Α. Ιατρίδη με την οποία του γνωστοποιούσαν ότι θα λάμβανε ποσό τετρακοσίων (400) φοινίκων, ότι τα σχέδια θα του επιστρέφονταν για να τα τελειοποιήσει, ότι αυτά θα δημοσιεύονταν στην Εθνική Εφημερίδα και θα εκτυπώνονταν με λιθογραφία³⁶.

Μάλιστα ο καθηγητής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αλέξανδρος Ραγκαβής, είχε χαρακτηρίσει τον Α. Ιατρίδη ως «*μετριον μεν ζωγραφον, ακρον δε ζηλωτην των προγονικων αρχαιοτητων*»³⁷. Προς επίρρωση τούτου του χαρακτηρισμού που του προσδόθηκε, αναφέρεται ένα περιστατικό το 1833 όταν ένα αγγλικό πλοίο προσέγγισε τα παράλια της Αίγινας με σκοπό οι ναύτες του να αρπάξουν ένα άγαλμα από την πλατεία του νησιού. Ο Α. Ιατρίδης που ενημερώθηκε για το συμβάν, με φωνές έφτασε εφοδιασμένος με όπλο στην παραλία και φόβισε τους ναύτες, οι οποίοι επέστρεψαν στο πλοίο χωρίς το άγαλμα³⁸.

2.2.4 Τα λιθογραφικά μηχανήματα

Η ανάληψη των καθηκόντων του ως επιστάτη του Μουσείου το 1832 και η δραστηριοποίησή του την περίοδο της διεύθυνσης του Μουσείου από τον Α. Μουστοξύδη δεν ικανοποιούσε την ανήσυχη φύση του και για τον λόγο αυτό εξακολουθούσε να τάσσεται υπέρ της λειτουργίας των λιθογραφικών πιεστηρίων, υπό την επιρροή της παραμονής του στην Ευρώπη όπου λειτουργούσαν σχετικά μηχανήματα. Το ελληνικό κράτος την περίοδο αυτή αποφασίζει να θέσει σε λειτουργία το λιθογραφικό πιεστήριο και κατόπιν σχετικής οδηγίας ο Α. Ιατρίδης εντέλλεται να παραλάβει το εν λόγω μηχάνημα στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας.

Το επόμενο διάστημα, ο Α. Ιατρίδης επανέρχεται και ζητά από το κράτος να παραληφθεί και δεύτερο λιθογραφικό μηχάνημα, προκειμένου να ευνοηθεί το ελληνικό κράτος οικονομικά από τη χρήση αυτού στην έκδοση έγγραφων οδηγιών και εντολών καθώς και στην τέχνη της ζωγραφικής³⁹.

³⁶ Α. Καλογεροπούλου-Μ. Προύνη-Φιλip, Αρχαιολογική Εφημερίς, Πρώτης και Δευτέρας Περιόδου 1837-1874, τόμος πρώτος, , Εν Αθήναις 1973, σ. τς΄

³⁷ Π. Κιτρομηλίδης, ό. π., σ. 65

³⁸ Μ. Σταφυλάς, Αθανάσιος Ιατρίδης ο εκ του Καρπενησίου, Αθήνα 1995, σ. 359-361

³⁹ ΓΑΚ, Αρχείο Μινιστέριου/Γραμματείας/Υπουργείου της Θρησκείας και Παιδείας (περίοδου Κυβερνήτη Ι. Καποδίστρια) (1828-1833), Επιστολή 2/4-07-1832, Γραμματεία Παιδείας, φ. 21β

Το καλοκαίρι του 1832 ο Α. Ιατρίδης διατάχθηκε από τη Γραμματεία Παιδείας να πάρει από την Αίγινα το λιθογραφικό πιεστήριο και να το παραδώσει στο Ορφανοτροφείο χωρίς όμως να τεθεί σε λειτουργία καθώς η έννοια του λιθογράφου την περίοδο εκείνη απείχε πολύ από την πραγματικότητα της Ελλάδας των αρχών του 19^{ου} αιώνα.

Θα πρέπει να αναφερθεί η προσπάθεια που είχε καταβάλλει ο ίδιος ο Α. Ιατρίδης να θέσει σε λειτουργία το εν λόγω πιεστήριο ήδη ένα χρόνο πριν λάβει την εντολή από τη Γραμματεία Παιδείας. Ήδη το 1831 με την από 25-02-1831 σχετική αναλυτική επιστολή του απευθυνόμενη στον Α. Μουστοξύδη, ως Έφορο του Εθνικού Μουσείου, ο Α. Ιατρίδης καθιστά γνωστή στις αρχές την πρόθεσή του να αξιοποιήσει το λιθογραφικό μηχάνημα που βρισκόταν στην Αίγινα και το οποίο είχε εισαγάγει ο Ι. Καποδίστριας από το Παρίσι, τέχνη την οποία είχε σπουδάσει στο Παρίσι και πως ανέμενε σχετικές οδηγίες.

Οι ισχυρισμοί που πρόβαλλε επικεντρώνονταν στο οικονομικό όφελος που θα αποκόμιζε το ελληνικό κράτος από την ανάπτυξη της λιθογραφίας. Η πρότασή του ήταν ολοκληρωμένη και εμπειριστατωμένη καθώς προθυμοποιήθηκε να αναλάβει την εκπαίδευση νέων στην τεχνική της λιθογραφίας ενώ παράλληλα παρέθεσε και οικονομικό προϋπολογισμό για τη λειτουργία του λιθογραφείου⁴⁰.

2.2.5 Το τέλος της σταδιοδρομίας του στην Αίγινα

Τον Δεκέμβριο του 1832 ο Α. Ιατρίδης υποβάλλει στη Γραμματεία την παραίτησή του με την αιτιολογία της δυσκολίας διατέλεσης των εργασιών του λόγω των προσκομμάτων που έθετε η Επιτροπή του Ορφανοτροφείου και ζητά να του καταβληθούν οι μισθοί που δεν του είχαν έως τότε καταβληθεί. Η παραίτηση αυτή δεν γίνεται αποδεκτή, αντιθέτως, δίνεται εντολή να λάβει το ποσό των τετρακοσίων (400) φοινίκων για τη σύνταξη του καταλόγου και αποστέλλεται στην Αίγινα ο Αλ. Ραγκαβής ώστε να διαλευκάνει τις συνθήκες υπό τις οποίες λάμβανε χώρα η εργασία του Α.

Ιατρίδη.

Μάλιστα, η Γραμματεία Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Παιδείσεως είχε αποφασίσει την εκτύπωση καταλόγου με τα σχέδια αρχαιοτήτων του καλλιτέχνη. Όμως

⁴⁰ Γ. Φαρμακίδης, Ο Ζωγράφος Αθανάσιος Ιατρίδης 1799-1866, Αθήνα 1960, σ. 218

μεσολαβούντος του ερχομού του Όθωνα στην Ελλάδα, το έργο αυτό ματαιώθηκε και τα σχέδια τελικά δημοσιεύθηκαν στην Αρχαιολογική Εφημερίδα, με εκδότη τον Κ. Πιττάκη, όπως θα αναλυθεί σε επόμενη ενότητα της παρούσας, αφού προηγουμένως τελειοποιήθηκαν.

Το 1833 ανατίθενται στον Α. Ιατρίδη καθήκοντα καθηγητή ιχνογραφίας στο Ορφανοτροφείο με αντιμισθία σαράντα (40) δραχμές σε μηνιαία βάση ⁴¹. Διατηρεί τη θέση του ως επιστάτη στο Μουσείο της Αίγινας μέχρι τον Μάιο του 1834, όταν και αποφασίσθηκε η μετεγκατάσταση του Ορφανοτροφείου από την Αίγινα στο Ναύπλιο και η στέγαση της Σχολής Ευελπίδων στο κτίριο του Ορφανοτροφείου στην Αίγινα, η οποία ανέλαβε και τη προστασία του Μουσείου ⁴². Ο διοικητής της Σχολής έλαβε από τον Α. Ιατρίδη τα αρχαία του Μουσείου και στη συνέχεια ο τελευταίος μεταβαίνει στην Αθήνα, υπό την ιδιότητα βοηθού του Λ. Ρος και συνεργάτη του Κ. Πιττάκη ⁴³.

Κατά τη διάρκεια της έρευνας, και σε επαφή με το Αρχαιολογικό Μουσείο της Αίγινας για αναζήτηση πληροφοριών-ψηφιακών ή/και φυσικών- σχετικών με τον Α. Ιατρίδη, προέκυψε ότι δεν τηρείται στο εν λόγω Μουσείο σχετικό, ψηφιακό ή φυσικό, υλικό.

⁴¹ Α. Καλογεροπούλου-Μ. Προύνη-Φίλιπ, Αρχαιολογική Εφημερίς, Πρώτης και Δευτέρας Περιόδου 1837-1874, τόμος πρώτος, , Εν Αθήναις 1973, σ. ρα΄

⁴² Β. Πετράκος, «Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο», Αθήνα 2016, σ. 193

⁴³ Β. Πετράκος, «Η ελληνική αντίληψη για τα μνημεία από τον Κυριακό Σ. Πιττάκη έως σήμερα», στο: Μέντωρ, τόμος 11, τχ 47 (1998), σ. 79, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.archetai.gr, ημερομηνία προσπέλασης 15.06.2023

Γ' Κεφάλαιο

Ο Αθανάσιος Ιατρίδης ως συντηρητής αρχαιοτήτων

3.1 Ο Αθανάσιος Ιατρίδης στην οθωνική Αθήνα

Ο ερχομός του Όθωνα στην Ελλάδα του 1833 και των μελών της Αντιβασιλείας, σηματοδότησε την αρχή μία νέας περιόδου για το ελληνικό κράτος. Την πρώτη περίοδο των τεσσάρων (4) ετών, τη διακυβέρνηση της χώρας είχε αναλάβει η Αντιβασιλεία έως την ενηλικίωση του Όθωνα. Ο Βασιλιάς είχε χαρακτηριστεί για τον συγκεντρωτικό τρόπο διακυβέρνησης, για τη συνεχή παρέμβασή του σε όλα τα ζητήματα καθώς και για τις επιλογές των προσώπων που στελέχωναν καίριες θέσεις και που ήταν κυρίως Βαυαροί.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δυσαρέσκεια του ελληνικού λαού και μίας μεγάλης μερίδας των αγωνιστών της ελληνικής επανάστασης που ανέμεναν την αναγνώριση της προσφοράς τους στον Αγώνα. Η λαϊκή αντίδραση στον απόλυτο και συγκεντρωτικό τρόπο βασιλείας του Όθωνα οδήγησε σταδιακά στην Επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του 1843 και στην ψήφιση τυπικού Συντάγματος χωρίς να μεταβάλλει ουσιαστικά το ρόλο του.

Μεταξύ όλων των ζητημάτων που επιλήφθηκε κατά την περίοδο της βασιλείας του, ήταν και αυτό των ελληνικών αρχαιοτήτων επηρεαζόμενος και από την αγάπη των Βαυαρών για τα αρχαία. Ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός έχαιρε μεγάλης εκτίμησης στα μάτια των Βαυαρών, οι οποίοι με κάθε ευκαιρία εκδήλωναν το ενδιαφέρον τους για τις ελληνικές αρχαιότητες.

Την περίοδο που ο Όθωνας αποφασίζει να επιληφθεί του ζητήματος των αρχαιοτήτων μετά το θάνατο του Ι. Καποδίστρια, η Ελλάδα διαθέτει δύο (2) υπαλλήλους που ασχολούνταν με την αρχαιολογία, τον Κ. Πιττάκη και τον Α. Ιατρίδη. Η σχέση του Αθανάσιου Ιατρίδη με τον Όθωνα δεν ήταν αρμονική, καθώς ο πρώτος εξέφραζε συχνά και έντονα απόψεις εναντίον του βασιλιά⁴⁴. Τα αισθήματα αντιπάθειας του Α. Ιατρίδη προς τον Όθωνα πήγαζαν τόσο από τα γενικότερα αισθήματα δυσαρέσκειας του λαού έναντι του στέμματος, της Αντιβασιλείας και του τρόπου διακυβέρνησης αυτών όσο και για τον επαγγελματικό υποβιβασμό που υπέστη

⁴⁴ Χρ. Μπαρτσόκας, «Οικογένεια Ιατρίδη: Μια αρχοντική οικογένεια του Καρπενησίου», στο: Ευρυτανικά Χρονικά, Περίοδος Ε', Χρόνος 12^{ος}, αρ. 48 (Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2013), σ.

6 το 1844⁴⁵ και ο οποίος θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο της παρούσας. Από την άλλη πλευρά, η σκληρή στάση του Βασιλιά Όθωνα έναντι των δύο αυτών υπαλλήλων, είχε άμεση σχέση και με την αντιπάθεια που έτρεφαν στο πρόσωπό τους οι Βαυαροί της βασιλικής αυλής αλλά κυρίως ο Γερμανός Λουδοβίκος Ρος. Η γνώμη του Α. Ιατρίδη για τον βασιλιά Όθωνα, φαίνεται και από τα σχέδιά του όπου εμφανίζουν το βασιλιά ως καταχραστή του Δημοσίου και απόλυτο μονάρχη μη σεβόμενο τα δικαιώματα του λαού, είναι δε χαρακτηριστική η φράση που είχε θέσει επ' αυτών «*Συνταγματική εφαρμογή νόμου, ευδοκία Όθωνος, άθλα εκτελεστικής εξουσίας*»⁴⁶⁴⁷. Αξίζει να αναφερθεί ότι επηρεαζόμενος από το πνεύμα σάτιρας που είχε αρχίσει να ανθίζει στην Ευρώπη, ο Α. Ιατρίδης θεωρείται ο εισηγητής της εικονογραφημένης γελοιογραφίας σατιρικού χαρακτήρα στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα. Η ενασχόλησή του αυτή ενισχύθηκε και από την ύπαρξη των λιθογραφικών μηχανημάτων που είχε φέρει ο Καποδίστριας στην Ελλάδα και τα οποία χρησιμοποίησε για την παραγωγή του σατιρικού του έργου.

Ο συνδυασμός εικόνων και κειμένων, προσέδιδε πρωτοτυπία στα έργα του και τα διαφοροποιούσε από την απλή ζωγραφική. Ο λεκτικός σχολιασμός που συνόδευε τα σχέδιά του με στόχο τα στηλιτεύσει τα κακώς κείμενα της εξουσίας, ήταν το διακριτικό γνώρισμα της σάτιρας του καλλιτέχνη. Αντιπροσωπευτική περίπτωση του έργου του είναι η «*ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ ΜΕΤΑ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΩΝ*» που περιλάμβανε τρεις (3) εικονογραφήσεις σάτιρας πολιτικού χαρακτήρα⁴⁸.

Σε έτερο έργο του παρουσιάζει τον βασιλιά στην κόλαση φορώντας στολή καρδινάλιου, καταδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό τη βαρύτητα των αποφάσεων του Βασιλιά και τον προσωπικό αντίκτυπο που αυτές είχαν⁴⁸. Όπως ήταν αναμενόμενο, η σάτιρα δεν έγινε αποδεκτή από το στέμμα και τα σατιρικά έργα του είχαν υποστεί λογοκρισία από τον Όθωνα λόγω του περιεχομένου τους και του προσωπικού στοιχείου που ενείχαν.

⁴⁵ Γ. Φαρμακίδης, Ο Ζωγράφος Αθανάσιος Ιατρίδης 1799-1866, Αθήνα 1960, σ. 263

⁴⁶ Β. Πετράκος, «Η απαρχή της ελληνικής αρχαιολογίας και η ίδρυση της Αρχαιολογικής Εταιρείας», στο: Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, αρ. 234 (Αθήναι 2004), σ. 13 ⁴⁸ Μ. Στεφανίδης, Σχεδιάγραμμα για μια ιστορία της ελληνικής γελοιογραφίας, Αθήνα 1999, σ. 412-

47

⁴⁸ Χρ. Μπαρτσόκας, ό. π., σ. 227-228,

3.2 Η ίδρυση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας το 1833 και ο νόμος της 10^{ης} /22ας Μαΐου του 1834

Η ανάληψη της βασιλείας από τον Όθωνα, σηματοδότησε την αρχή των εξελίξεων στον τομέα ανεύρεσης και προστασίας των αρχαίων ελληνικών μνημείων, ως αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού πολιτισμού. Το 1833, δυνάμει του βασιλικού διατάγματος της 3^{ης}/15^{ης} Απριλίου «*Περί του σχηματισμού και της αρμοδιότητος της επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως Γραμματείας της Επικρατείας*», ιδρύεται για πρώτη φορά η Αρχαιολογική Υπηρεσία. Με το διάταγμα αυτό, ορίζεται ως Γενικός Έφορος της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας για όλη την Ελλάδα, ο αρχιτέκτονας από τη Βαυαρία Anton Weissenburg και τρεις (3) υποέφοροι, ο Κυριακός Πιττάκης Έφορος για τη Στερεά Ελλάδα με κέντρο την Αθήνα, ο Ιωάννης Κοκκώνης για τα νησιά και την Εύβοια με κέντρο τη Σύρο και ο Λουδοβίκος Ρος για την Πελοπόννησο με κέντρο το Ναύπλιο. Ο τελευταίος παρήγαγε σημαντικό έργο, ως εκ της θέσης του, που είχε σαν αποτέλεσμα την ανακάλυψη αρκετών ευρημάτων κατά τη διάρκεια της θητείας του και της δράσης του ανά την Ελλάδα.

Έως τότε, ο Α. Ιατρίδης παραμένει στην Αίγινα με έργο την επιστασία του Εθνικού Μουσείου. Μια από τις διοικητικές αλλαγές που έλαβαν χώρα κατά την έλευση του Βασιλιά Όθωνα ήταν και η αλλαγή στη διεύθυνση του Ορφανοτροφείου, διευθυντή του οποίου ορίζεται ο Γ. Καραμάνος. Στο πλαίσιο των μέτρων που ο νέος διευθυντής έλαβε ήταν να αναθέσει στον Α. Ιατρίδη και καθήκοντα διδασκαλίας ιστορίας και αρχαιολογίας στα παιδιά του Ορφανοτροφείου ⁴⁹.

Η Αρχαιολογική Υπηρεσία σκοπό είχε την προστασία, παρατήρηση, συλλογή και μελέτη των αρχαιοτήτων που ήταν διασκορπισμένες. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι εργασίες αυτές, δεν ήταν οργανωμένες με τη σημερινή μορφή αλλά αποτελούσαν μία συνολική προσπάθεια διάσωσης και διαφύλαξης του ελληνικού πολιτισμού διακρινόμενη, κυρίως, για τον εμπειρικό της χαρακτήρα ⁵⁰.

Χαρακτηριστικό της έλλειψης αρχαιολογικής παιδείας αλλά και θέλησης επίτευξης του σκοπού της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, είναι η έκδοση βασιλικού

⁴⁹ Α. Καλογεροπούλου-Μ. Προύνη-Φίλιπ, Αρχαιολογική Εφημερίς, Πρώτης και Δευτέρας Περιόδου 1837-1874, τόμος πρώτος, Εν Αθήναις 1973, σ. ρα΄

⁵⁰ Α. Παπουλάκου, *Ιστορίες επί χάρτου Μορφές και θέματα της Αρχαιολογίας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα*, «Αρχαιολογία και άλλες Ειδικότητες Αρχιτέκτονες, συντηρητές, σχεδιαστές τεχνίτες. Πρώτες διεπιστημονικές συνεργασίες», Αθήνα 2013, σ. 35

διατάγματος το 1833 με το οποίο προβλεπόταν η χρήση των απόμαχων στρατιωτικών του ελληνοτουρκικού Αγώνα ως φυλάκων των αρχαίων μνημείων, ο λεγόμενος Λόχος Απομάχων. Παράλληλα, το διδακτικό προσωπικό, κυρίως στις επαρχιακές πόλεις, προσέφερε τις υπηρεσίες του στο κράτος στον τομέα της φύλαξης και προστασίας των αρχαιοτήτων⁵¹.

Τον επόμενο χρόνο, ψηφίζεται ο νόμος της 10^{ης} /22ας Μαΐου του 1834 «*Περί των επιστημονικών και τεχνολογικών συλλογών, περί ανακαλύψεως και διατηρήσεως των αρχαιοτήτων και της χρήσεως αυτών*», που συντάχθηκε από τον Georg Maurer και τον Anton Weissenburg με βάση τα νομοθετήματα που ίσχυαν στην Ιταλία για τις αρχαιότητες στη Ρώμη⁵². Με το νόμο αυτό θεωρείται ότι η Αρχαιολογική Υπηρεσία του 1833 λαμβάνει πιο σταθερή μορφή και προβλέπεται η δημιουργία πολιτιστικών ιδρυμάτων σε όλη την Ελλάδα, μεταξύ των οποίων Βιβλιοθήκη, Πινακοθήκη και διάφορα μουσεία στα οποία συμπεριλαμβάνεται και το Αρχαιολογικό Μουσείο, υπό την εποπτεία του Γενικού Εφόρου και των κατά τόπους αρμοδίων εφόρων.

Δυνάμει του εν λόγω νόμου, νομιμοποιήθηκε η κατοχή αρχαιοτήτων, υπό την όρο σύνταξης και παρουσίασης στο δημόσιο καταλόγων με τα αρχαία που αυτοί κατείχαν, επιτράπηκε η εξαγωγή των αρχαίων στην αλλοδαπή, υπό την απαραίτητη έγκριση του αρμόδιου υπουργείου, ορίσθηκε το ιδιοκτησιακό καθεστώς των αρχαιοτήτων που βρίσκονταν σε δημόσιο έδαφος ή ανακαλύπτονταν σε αυτό μετά τη δημοσίευση του εν λόγω νομοθετήματος, προβλεπόταν σε περίπτωση εύρεσης αρχαιοτήτων σε ιδιωτικό έδαφος η κατανομή ποσοστού ιδιοκτησίας μεταξύ του ιδιώτη του εδάφους και του Δημοσίου σε ποσοστό πενήντα τοις εκατό (50%) έκαστος και καθοριζόταν ως κεφαλή των Μουσείων της Ελλάδας ο Γενικός Έφορος Αρχαιοτήτων, ο οποίος θα αναλάμβανε και την επίβλεψη των αρχαιοτήτων μετά των προβλεπόμενων επ' αυτού συσταθεισών επιτροπών⁵³.

⁵¹ Χ. Βασιλοπούλου, Μ. Μουτσίου, Ε. Σταματάκη, *Ιστορίες επί χάρτου Μορφές και θέματα της Αρχαιολογίας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα*, «Ο ρόλος των απόμαχων και των εκπαιδευτικών στην Αρχαιολογική Υπηρεσία τον 19^ο αιώνα», Αθήνα 2013, σ. 39

⁵² Χρ. Μπαρτσόκας, ό. π., σ. 227-228

⁵³ Γ. Μάουρερ, *Ο Ελληνικός λαός*, Αθήνα 1976, σελ. 412 επ σε συνδυασμό με Γ. Φαρμακίδη, *Ο Ζωγράφος Αθανάσιος Ιατρίδης 1799-1866*, Αθήνα 1960, σ. 141

3.3 Η Αρχαιολογική Υπηρεσία του 1834

3.3.1 Ο Λουδοβίκος Ρος ως Έφορος Αρχαιοτήτων

Ο Λουδοβίκος Ρος ήταν Γερμανός φιλόλογος που ανέλαβε χρέη Εφόρου Αρχαιοτήτων για όλο το ελληνικό κράτος παρά το νεαρό της ηλικίας του. Κατείχε σημαντική μόρφωση (φιλόλογου) και διακρινόταν για την αγάπη του προς την Ελλάδα και τα μνημεία αυτής. Περιοδούσε σε όλη την Ελλάδα για την ανεύρεση ελληνικών αρχαιοτήτων και είχε θέσει ως σκοπό του τη διαφύλαξη και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας. Έμαθε να μιλά άριστα την ελληνική γλώσσα και είναι άξιο αναφοράς ότι χάρη στον Λ. Ρος αντλούμε τις πρώτες πληροφορίες για τη χωροταξία του Εθνικού Μουσείου στην Αίγινα.

Ωστόσο, η μόρφωση που κατείχε και η αγάπη του για την ελληνική αρχαιότητα πρόσδιδε έναν αλαζονικό τρόπο αντιμετώπισης των ελληνικών προσωπικοτήτων που δραστηριοποιούνταν στον τομέα της αρχαιολογίας. Πολλές φορές κατακρίθηκε, αφού όπως προκύπτει από πηγές της εποχής, τήρησε στάση απαξίωσης έναντι των συνεργατών του. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αυτού είναι η στάση που κράτησε έναντι του Κ. Πιττάκη και του Α. Ιατρίδη κατά τη διάρκεια της συνεργασίας τους στην Αρχαιολογική Υπηρεσία. Η επιρροή που ασκούσε στη βασιλική αυλή και ιδιαίτερα στον Βασιλιά Όθωνα με τρόπο που ενίοτε εμπόδιζε τη διαμόρφωση αντικειμενικής κρίσης του επί προσώπων και καταστάσεων, λόγω της αξιοπιστίας που ενέπνεε, ως αποτέλεσμα των μορφωτικών και εμπειρικών του προσόντων, ήταν γνωστή στους κύκλους της εποχής.

Το 1834 ο Anton Weissenburg και ο Ιωάννης Κοκκώνης απολύονται και τη θέση τους αναλαμβάνει ο εικοσιοχτάχρονος Λουδοβίκος Ρος ως Έφορος Αρχαιοτήτων με μισθό (3.000) δραχμές σε ετήσια βάση, κατόπιν σχετικής απόφασης του Γραμματέα των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσης Ιάκωβου Ρίζου Νερουλού. Μέλη της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας ορίστηκαν ο Κ. Πιττάκης και ο Α. Ιατρίδης, ως βοηθοί του Λ. Ρος στο έργο που είχε αναλάβει ως διάδοχος του Weissenburg.

Ο ίδιος ο Λ. Ρος στην απευθυνόμενη, προς τη Γραμματεία Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης, επιστολή αποδοχής του, ως άνω αναφερόμενου, διορισμού του, προτείνει για βοηθό του τον Κυριακό Πιττάκη για όλη την Ελλάδα και τον, έως τότε, επιστάτη του Εθνικού Μουσείου στην Αίγινα, Α. Ιατρίδη για τις καλλιτεχνικές

εργασίες, για βοηθό ελέγχου των ανασκαφών και για γραμματειακή υποστήριξη προς τον ίδιο τον Λ. Ρος. Παρά το γεγονός ότι η πρόταση διορισμού τους έγινε από τον ίδιο τον Ρος, η συμπεριφορά του έναντι αυτών δεν έδειχνε φιλικά διακείμενη, προς αυτούς, διάθεση. Ενδεχομένως, η στάση αυτή να πηγάζει από την εν γένει αλαζονεία που τον χαρακτήριζε, ως αναφέρθηκε ανωτέρω, ενδεχομένως να οφειλόταν και σε ανασφάλεια που ένιωθε έναντι αυτών για την περίπτωση αντικατάστασής του.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Λ. Ρος διέθετε και έντονο συγκεντρωτισμό, στοιχείο που δυσκόλευε, ακόμα παραπάνω, τη σχέση του με τους δύο ως άνω αναφερόμενους συνεργάτες του, το ταλέντο των οποίων, ουδόλως, εκμεταλλεύθηκε ενώ δεν αξιοποίησε καθόλου την καλλιτεχνική φύση του Α. Ιατρίδη. Αντιθέτως, σε μεταγενέστερο χρόνο φαίνεται ότι έθετε υπό αμφιβολία το καλλιτεχνικό ταλέντο του Α. Ιατρίδη.

Μάλιστα, όχι μόνο δεν βοήθησε τους κ.κ Κ. Πιττάκη και Α. Ιατρίδη αλλά, αντιθέτως, τους αντιμετώπιζε με τρόπο που είχε ως αποτέλεσμα την, εκ μέρους τους, επίδειξη, μόλις του στοιχειώδους ζήλου κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους, παρά το γεγονός ότι από την μέχρι τότε συνεισφορά τους είχαν αποδείξει ότι είχαν την ικανότητα να ανταπεξέρχονται σε οτιδήποτε τους είχε ανατεθεί ξεπερνώντας, τυχόν, δυσκολίες που προέκυπταν.

Στην ιδιορρυθμία του χαρακτήρα του Λ. Ρος θα πρέπει να προστεθεί και η έντονη αντιπάθεια που έτρεφε στο πρόσωπο του Ι. Ρίζου καθώς και το γεγονός ότι παρότι αγαπούσε τους Έλληνες, το επιτελείο του απαρτιζόταν, κυρίως, από Βαυαρούς. Βέβαια, αυτό αποτελούσε συνήθη τακτική των Βαυαρών αφού και ο ίδιος ο Όθωνας έδειχνε την προτίμησή του για επιλογή συνεργατών, σε πρόσωπα βαυαρικής καταγωγής και όχι Έλληνες.

Πρόσθετα, ο Λ. Ρος αναφέρει στην ως άνω αναφερόμενη επιστολή του προς τη Γραμματεία Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης ότι το Εθνικό Μουσείο στην Αίγινα θα έπρεπε να κλείσει και ότι ο ίδιος μετά του Α. Ιατρίδη θα μετέβαιναν στο νησί για να ελέγξουν την ασφάλεια κλεισίματος του ιδρύματος και τη μεταφορά των κουτιών με τα αντικείμενα του Μουσείου στην Αθήνα. Η πρότασή του έγινε αποδεκτή από τη Γραμματεία και κατ' εντολή του Ι. Ρίζου αποφασίζεται το κλείσιμο του Μουσείου στην Αίγινα και η απόσπαση του Α. Ιατρίδη από το Εθνικό Μουσείο Αίγινας στην Αθήνα για ανάληψη των καθηκόντων του ως βοηθός και γραμματέας του Εφόρου Αρχαιοτήτων.

Πέραν τούτου, οι αρμοδιότητες που θα αναλάμβανε αφορούσαν την τήρηση αλληλογραφίας, την κάλυψη των καθηκόντων σε περίπτωση απουσίας του Εφόρου Αρχαιοτήτων και τη μετάβαση στα υποδειχθέντα σημεία που θα γίνονταν αρχαιολογικές ανασκαφές⁵⁴. Στο σημείο αυτό φαίνεται η προτίμηση του Λ. Ρος στον Α. Ιατρίδη έναντι του Κ. Πιττάκη που έχοντας διατελέσει έφορος το 1833 και κατέχοντας εμπειρικές γνώσεις και λατρεία προς τα αρχαία μνημεία, συγκέντρωνε από τυπικής πλευράς περισσότερα προσόντα συγκριτικά με αυτά του Α. Ιατρίδη.

Με βασιλική εντολή το 1834 μεταφέρεται η πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους από το Ναύπλιο στην Αθήνα και συνακόλουθα και ο τόπος έδρας της Εφορείας Αρχαιοτήτων. Ήδη από το 1828 το Ναύπλιο αποτελούσε, προσωρινά, την πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους. Όταν τέθηκε ζήτημα καθορισμού της μόνιμης πρωτεύουσας της Ελλάδας, η Αθήνα ήταν, μεταξύ άλλων (Κόρινθος, Άργος,) μία από τις προτεινόμενες επιλογές. Η Αθήνα ως μόνιμη πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους ήταν απόφαση του ίδιου του Βασιλιά Όθωνα, υπό την επιρροή και του πατέρα του που είχε δηλώσει εμφανώς την προτίμησή του στην επιλογή αυτή.

Ο Όθωνας είχε εντυπωσιασθεί από την πόλη που βρισκόταν κάτω από το αρχαίο μνημείο της Ακρόπολης, γεγονός αναμενόμενο αν αναλογισθεί κανείς την αγάπη των Βαυαρών για τα αρχαία, αποτελούσε άρρηκτη σύνδεση της Ελλάδας του παρόντος με το παρελθόν της αρχαίας Ελλάδας και της οποίας η γεωγραφική θέση στο κέντρο του κράτους ήταν ευνοϊκή για να αποτελέσει πρωτεύουσα ενός ανεξάρτητου κράτους.

Η Αθήνα έως τότε αποτελούσε μία αραιοκατοικημένη πόλη στην οποία δέσποζε ο Παρθενώνας. Παντού υπήρχαν διασκορπισμένα αρχαία μνημεία μη αξιοποιήσιμα τα οποία είχαν εναποτεθεί στη φθορά του χρόνου. Η έννοια του Μουσείου δεν είχε γεννηθεί ακόμα, καθώς ως Μουσείο θεωρούταν το Εθνικό Μουσείο της Αίγινας. Με την επιλογή της Αθήνας ως μόνιμης πια πρωτεύουσας του ελληνικού κράτους και με τον προσανατολισμό των κρατικών αρχών στη προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς της Ελλάδας, τέθηκε το ζήτημα ίδρυσης ενός μουσειακού ιδρύματος.

⁵⁴ Β. Πετράκος, «Η ελληνική αρχαιολογία κατά τα χρόνια του Κυριακού Σ. Πιττάκη» στο: Μέντωρ, τόμος 11, τχ 47 (1998), σ. 77 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.archetai.gr, ημερομηνία προσπέλασης 15.06.2023

Ως εκ τούτου, κατά το χρονικό διάστημα 1833-1834, η Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα που είχε ξεκινήσει από τη συλλογή διάσπαρτων κατά τόπους μνημείων και την αποθήκευσή τους σε χώρους, υπό τη μορφή φιλοξενίας, διαθέτει μία τριμελή Αρχαιολογική Υπηρεσία με καθορισμένο έργο και μία βασική νομοθεσία που ενισχύει το έργο της. Ωστόσο, η ολοκλήρωση αυτού κάθε άλλο παρά εύκολη αποδείχθηκε. Το επίκεντρο ενδιαφέροντος των μελών της ήταν οι αρχαιότητες στην Αθήνα που, ωστόσο, δεν ήταν σε κατάσταση μελέτης άλλες γιατί ήταν κρυμμένες εντός τουρκικών οικοδομημάτων, όπως αυτές της Ακρόπολης άλλες γιατί βρίσκονταν κάτω από οικίες ή/και φυτά, όπως ο Κεραμεικός, το θέατρο του Διονύσου κλπ.

3.3.2 Ο Κυριακός Πιττάκης και ο Αθανάσιος Ιατρίδης ως μέλη της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας

3.3.2.1 Ο Κυριακός Πιττάκης

Ο Κ. Πιττάκης αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές μορφές στην επιστήμη της αρχαιολογίας, κυρίως, για την αφοσίωση και τη λατρεία που επιδείκνυε προς τα αρχαία ελληνικά μνημεία. Αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα εμπειρικού γνώστη του αρχαιολογικού αντικειμένου, λόγω δε της γνώσης αυτής απέκτησε πρόσβαση σε καίριες δημόσιες θέσεις και ήταν παρών σχεδόν σε όλες τις καίριες εξελίξεις στο ζήτημα των αρχαιοτήτων καθ' όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα έως το τέλος της ζωής του. Ανήκε στην τάξη του συλλέκτη αρχαίων θεωρώντας, παράλληλα, την ενασχόληση με τα αρχαία ως επάγγελμα που επέτρεπε την καλύτερευση του βιοτικού του επιπέδου. Επόμενο, λοιπόν, ήταν ο Κ Πιττάκης να δίνει μεγάλη βαρύτητα στην εμφάνιση των αρχαιοτήτων και στην κατάσταση στην οποία αυτά κάθε φορά βρίσκονταν κατά τις ανασκαφές⁵⁴

Γεννήθηκε το 1798 στην Αθήνα, ήταν μέλος της Φιλικής Εταιρείας και φοιτητής στην Ιόνιο Ακαδημία στη Κέρκυρα. Μυήθηκε στην αρχαιολογία από τον Φωβέλ, Γάλλο Πρόξενο στην Ελλάδα και λάτρη των αρχαίων. Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, ο Κ. Πιττάκης ενεργοποιείται με ιδιωτική πρωτοβουλία στην ανεύρεση και διαφύλαξη ελληνικών αρχαιοτήτων. Η έλλειψη γνώσεων που είχε πάνω

⁵⁵ Β. Πετράκος, «Η απαρχή της ελληνικής αρχαιολογίας και η ίδρυση της Αρχαιολογικής Εταιρείας», στο: Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, αρ 234 (Αθήναι 2004), σ. 50

σε αρχαιολογικά ζητήματα, καλυπτόταν από την άμετρη αγάπη του για τα αρχαία και τον πολιτισμό.

Μετά την Κέρκυρα, πήγε στην Αίγινα και ζήτησε από τον Ι. Καποδίστρια πρόσβαση σε δημόσιο αξίωμα και αφού έμεινε ανικανοποίητος από το διορισμό του ως γραμματέα του δικαστηρίου στην Ήλιδα, μεταβαίνει στην Αθήνα και αναλαμβάνει ξεναγήσεις του επισκεπτών έναντι καταβολής σχετικού φιλοδωρήματος⁵⁵. Οι προσπάθειές του να εισχωρήσει σε δημόσιο αξίωμα και μάλιστα σε αξίωμα που σχετιζόταν με την επιστήμη της αρχαιολογίας συνεχίστηκαν και καρποφόρησαν, αφού αιτήθηκε την άδεια διενέργειας ανασκαφών στη Σαλαμίνα, υπό τον όρο παράδοσης στη Κυβέρνηση των μνημείων που ενδεχομένως θα ανεύρισκε, κατόπιν καταβολής σχετικού μισθού.

Το 1832 λαμβάνει τη θέση του Επιστάτη Αρχαιοτήτων της Αθήνας που αποτελεί και την πρώτη επίσημη θέση με αρμοδιότητα τη μέριμνα των αρχαίων. Για το διορισμό αυτό, δεν έγινε η προβλεπόμενη δημοσίευση στη Γενική Εφημερίδα Κυβέρνησης ούτε και είχε προβλεφθεί ποσό αντιμισθίας. Ο Κ. Πιττάκης ορίστηκε στη θέση αυτή χωρίς να κατέχει τυπικές γνώσεις αρχαιολογίας παρά μόνο εμπειρική γνώση των αρχαίων, αγάπη και θαυμασμό προς αυτά.

Σημαντική είναι η δράση του στις ανασκαφές που έγιναν στην Ακρόπολη μέσω των οποίων ανακαλύφθηκαν επιγραφές της ζωφόρου του Παρθενώνα. Κατά τα λοιπά, εξακολουθούσε να διενεργεί μικροανασκαφές και να φέρνει στο φως μνημεία που είτε τα έστελνε στο Εθνικό Μουσείο της Αίγινας είτε τα φυλούσε προσωρινά στην εκκλησία της Μεγάλης Παναγιάς, το οποίο χρησίμευε προσωρινά ως Μουσείο.

Στη συνέχεια, όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, με την έκδοση του βασιλικού διατάγματος του 1833 ορίζεται και αναλαμβάνει ως υποέφορος Αρχαιοτήτων Στερεάς Ελλάδας με κέντρο την Αθήνα.

Στις αρμοδιότητες που είχαν ανατεθεί στον Κ. Πιττάκη ήταν, μεταξύ άλλων, η γνωμοδότησή του για τη δυνατότητα ή μη εξόδου αρχαιοτήτων από το ελληνικό κράτος κατά την αποχώρηση ξένων, ήτοι ο χαρακτηρισμός των αρχαιοτήτων που οι

⁵⁵ Β. Πετράκος, «Η ελληνική αρχαιολογία κατά τα χρόνια του Κυριακού Σ. Πιττάκη», στο: Μέντωρ, τόμος 11, τχ 47 (1998), σ. 80, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.archetai.gr, ημερομηνία προσπέλασης 15.06.2023

ξένοι επιθυμούσαν να πάρουν μαζί τους ως άνευ σημασίας ή σημαντικών για το ελληνικό Δημόσιο, ώστε να επιτραπεί ή μη η εξαγωγή τους από την Ελλάδα.

3.3.2.2 Η σχέση μεταξύ των μελών

Μετά τις εξελίξεις που έλαβαν χώρα και το διορισμό του Λ. Ρος ως Εφόρου Αρχαιοτήτων, η Αρχαιολογική Υπηρεσία το 1836 είχε ως μέλη της μόνο τον Κ. Πιττάκη και τον Α. Ιατρίδη. Από το έγγραφο υλικό που έχει αφήσει ο Λ. Ρος προκύπτει ότι η σχέση του με τα λοιπά μέλη της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας (Κ. Πιττάκη και Α. Ιατρίδη) ήταν αδιάφορη.

Για τον μεν πρώτο δεν προβαίνει σε καμία νύξη ενώ για τον δεύτερο αναφέρει ότι, από πρακτικής πλευράς, τον ανέχθηκε και αναγκάστηκε να τον χρησιμοποιήσει στις ανασκαφικές εργασίες καθώς και ότι οι ιχνογραφίες των αρχαίων που έκανε και δημοσίευε, αργότερα, στην Αρχαιολογική Εφημερίδα δεν ήταν αντιπροσωπευτικές⁵⁶.

Ωστόσο, η συνεισφορά του Α. Ιατρίδη στη συντήρηση των αρχαιοτήτων προκύπτει από σχετικό έγγραφο του Λουδοβίκου Ρος όπου αναφέρεται ότι ο καθαρισμός των αγγείων και η σύνθεση αυτών, έγινε από τον Α. Ιατρίδη⁵⁷. Εξάλλου, δεν θα μπορούσε να αγνοήσει τις θετικές κριτικές που είχε λάβει ο Α. Ιατρίδης για το έργο του ως επιστάτης του Εθνικού Μουσείου της Αίγινας από τις κρατικές αρχές αλλά ούτε και τη συμβολή του στον εμπλουτισμό των αρχαιοτήτων που βρίσκονταν εντός του εν λόγω μουσειακού ιδρύματος.

Οι κατακρίσεις που δέχθηκε κυρίως ο Κ. Πιττάκης και κατ' επέκταση και ο Α. Ιατρίδης σχετίζονταν με την έλλειψη τυπικών γνώσεων αρχαιολογίας. Ο μεν πρώτος ήταν υπεύθυνος έκδοσης του επιστημονικού περιοδικού αρχαιολογίας, της Αρχαιολογικής Εφημερίδας, προσδίδοντας του έναν χαρακτήρα που περιοριζόταν στα απολύτως βασικά και δεν ανταποκρινόταν στις αυξημένες απαιτήσεις για τις οποίες εξ αρχής αυτό δημιουργήθηκε.

Ο δε δεύτερος είχε αναλάβει το σχεδιασμό των αρχαιοτήτων και την παροχή συνδρομής στον Έφορο κατά τη διάρκεια ανασκαφών χωρίς, κατά τη γνώμη του

⁵⁶ Γ. Φαρμακίδης, Ο Ζωγράφος Αθανάσιος Ιατρίδης 1799-1866, Αθήνα 1960, σ. 153

⁵⁷ Β. Πετράκος, «Η ελληνική αρχαιολογία κατά τα χρόνια του Κυριακού Σ. Πιττάκη», ό. π., σ. 80, ημερομηνία προσπέλασης 15.06.2023

τελευταίου, να χαρακτηρίζεται για την ακρίβεια των σχεδιαγραμμάτων του και να είναι σε θέση να αξιολογήσει τα ευρήματα των ανασκαφών. Ωστόσο, και παρά τα σχόλια του Λ. Ρος έναντι του Α. Ιατρίδη, ο τελευταίος συνεργάστηκε με τον Έφορο Αρχαιοτήτων τουλάχιστον έως το 1844 όταν και καταργήθηκε επίσημα η θέση του.

Θα αποτελούσε παράλειψη να μην αναφερθεί το γεγονός ότι παρά τα αρνητικά σχόλια που εισέπραξαν τα εν λόγω πρόσωπα, αμφότερα τα μέλη της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, ουδέποτε, δέχθηκαν βοήθεια είτε από τον ίδιο τον Έφορο είτε από τους ανθρώπους με τους οποίους διατηρούσαν συνεργασία κατά τη διάρκεια των καθηκόντων τους. Αντιθέτως, βασίσθηκαν στις γνώσεις που είχαν αποκτήσει μέσα από εμπειρικά δεδομένα και που τους επέτρεπαν να ανταπεξέρχονται στα καθήκοντά τους με συνέπεια.

Η προσφορά των κ.κ Πιττάκη και Ιατρίδη έχαιρε εκτίμησης από τον Γραμματέα Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως, Ι. Ρίζο, δεν υπήρξε όμως παρόμοια αντιμετώπιση από τον Πρωθυπουργό Ι. Κωλέττη. Με την ανάληψη των καθηκόντων του έδειξε αρνητικό πνεύμα έναντι των μελών της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, κάτι που, εν μέρει, μπορεί να οφείλεται στο αρνητικό κλίμα που επικρατούσε στη βασιλική αυλή, η οποία σταθερά τασσόταν υπέρ του Λ. Ρος και επηρεαζόταν από τις αρνητικές κριτικές του τελευταίου έναντι των δύο μελών.

3.4. Η Ακρόπολη και η δράση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας

Η δράση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας ξεκινά με πρώτο έργο τη διενέργεια ανασκαφών στην Ακρόπολη. Ειδικά για την περίπτωση των αρχαίων μνημείων που βρίσκονταν στην Ακρόπολη, η Αρχαιολογική Υπηρεσία ασχολήθηκε υπέρ του δέοντος λόγω του συμβολικού χαρακτήρα που έφερε το μνημείο αυτό. Η Ακρόπολη περιλάμβανε κτίσματα και κηπίσκους ακόμα και τζαμί εντός της που απειλούσαν τα αρχαία μνημεία, ο ναός της Αθηνάς Νίκης είχε εξαφανιστεί και τα Προπύλαια είχαν αλλοιωθεί από τα κτίσματα που υπήρχαν γύρω τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ακρόπολη ως μνημείο είχε υποστεί και τις περισσότερες καταστροφές στο πέρασμα των χρόνων και, πάντως, έως ότου αναλάβει δράση η Αρχαιολογική Υπηρεσία.

Στο πλαίσιο λειτουργίας της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, ανατίθεται στο Λ. Ρος, υπό τη συνδρομή του Κ. Πιττάκη, η διενέργεια ανασκαφών και έργων αναστήλωσης των μνημείων της Ακρόπολης με κρατική δαπάνη. Κατά τη διάρκεια των

ανασκαφικών εργασιών, όπου βοήθησε και ο Α. Ιατρίδης, ανακαλύφθηκαν σπουδαία αρχαιολογικά ευρήματα, όπως αγάλματα στο αέτωμα του Παρθενώνα. Πλέον, ο χώρος του Αρχαιολογικού Μουσείου στην Αθήνα δεν επαρκούσε καθώς οι ανασκαφές έφερναν στην επιφάνεια σε συνεχή βάση αρχαιολογικούς θησαυρούς. Έτσι, κρίθηκε επιτακτική ανάγκη να βρεθούν και άλλοι χώροι που θα φιλοξενούσαν τα ευρήματα των ανασκαφών.

Ταυτόχρονα, ο Λ. Ρος είχε αναλάβει και χρέη Προέδρου της Επιτροπής Οικοδομών και λόγω αδυναμίας ανταπόκρισής του στο σύνολο των υποχρεώσεών του, ζήτησε και έλαβε από το Βασιλιά Όθωνα απαλλαγή των καθηκόντων από την Επιτροπή Οικοδομών. Η Αρχαιολογική Υπηρεσία, υπό την εφορεία του Λ. Ρος, εισάγει την έννοια του μουσείου στη λογική της με πρώτο μουσείο μία οικία στην Ακρόπολη⁵⁸.

Η δράση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας είχε ως κέντρο την Αθήνα αλλά δεν εξαντλήθηκε εκεί. Τα ταξίδια στις επαρχιακές πόλεις για την ανεύρεση αρχαιοτήτων ήταν σύνηθες για τα μέλη της. Το καλοκαίρι του 1835 ο Α. Ιατρίδης αποστέλλεται στη Στερεά Ελλάδα για τη διεξαγωγή έρευνας στις αρχαιότητες της περιοχής με τη βοήθεια του αρχιτέκτονα Laurent με την παροχή κρατικής συνδρομής, εφόσον κρινόταν αναγκαίο, για τις ανάγκες της έρευνας⁵⁹.

3.5 Ο Κ. Πιττάκης και ο Α. Ιατρίδης στο Δημόσιο Κεντρικό Μουσείο

Αρχαιοτήτων

Τρία χρόνια μετά την ίδρυσή της και συγκεκριμένα το 1836, ο Λ. Ρος παραιτείται από Έφορος Αρχαιοτήτων λόγω προσωπικής διαμάχης που είχε με τον Κ. Πιττάκη με αφορμή τη μεταγραφή των επιγραφών που βρέθηκαν στο Τελωνείο Πειραιά. Ελλείψει τελωνειακού χώρου, αποφασίσθηκε η κατασκευή τελωνείου στον Πειραιά. Κατά τη διάρκεια των έργων ανακαλύφθηκαν επιγραφές που έπρεπε να μελετηθούν. Προς τούτο, ο τότε Έφορος Αρχαιοτήτων Λ. Ρος ανέλαβε με τη βοήθεια του Α. Ιατρίδη να μελετήσει και καθαρογράψει το περιεχόμενο αυτών, εργασία ιδιαίτερη δύσκολη λόγω της φθοράς που οι επιγραφές είχαν υποστεί.

⁵⁸ Β. Πετράκος, Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα 2016, σ. 193

⁵⁹ Β. Πετράκος, «Η απαρχή της ελληνικής αρχαιολογίας και η ίδρυση της Αρχαιολογικής Εταιρείας», στο: Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, αρ. 234 (Αθήναι 2004), σ. 46

Ωστόσο, πλην των ως άνω αναφερόμενων προσώπων ο Κ. Πιττάκης προέβη και εκείνος στη μελέτη αυτών και εξήγαγε διαφορετικά συμπεράσματα από αυτά του Λ. Ρος και του Α. Ιατρίδη. Η διάσταση απόψεων μεταξύ των δύο μελών της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας δημοσιεύθηκε στον Τύπο της εποχής και ανάγκασε τον Λ. Ρος να δηλώσει στο Βασιλιά Όθωνα την παραίτησή του από την Αρχαιολογική Υπηρεσία, η οποία έγινε αποδεκτή από το στέμμα⁶⁰. Ωστόσο, η υποστήριξη του Όθωνα στο πρόσωπο του Λ. Ρος δεν σταμάτησε και η επιρροή που ο Λ. Ρος ασκούσε στον βασιλιά επηρεάζοντας τη γνώμη του για διάφορα ζητήματα, μεταξύ των οποίων και για το ρόλο, το έργο και τα προσόντα των κ.κ. Κ. Πιττάκη και Α. Ιατρίδη, ήταν έντονη ακόμα και μετά την παραίτησή του.

Παρά το αρνητικό κλίμα που επικρατούσε στη βασιλική αυλή για τους δύο και μοναδικούς- αρχαιολογικούς υπαλλήλους, ο Βασιλιάς Όθων προς αντικατάσταση του Λ. Ρος στη θέση του Εφόρου Αρχαιοτήτων, εκδίδει το βασιλικό διάταγμα της 2ας/14^{ης} Οκτωβρίου 1836, δυνάμει του οποίου ορίζει ως Έφορο Κεντρικού Μουσείου («...*Δημοσίου Κεντρικού Μουσείου Αρχαιοτήτων*...») ⁶¹ τον Κ. Πιττάκη με μισθό διακόσιες (200) δραχμές, θέση που διατηρεί έως το θάνατό του (1863) και τον Α. Ιατρίδη, ως βοηθό αυτού με έργο το σχεδιασμό αρχαιοτήτων, την «*ιχνογράφιση αρχαίων*», κατά τα σχετικώς αναφερόμενα επ' αυτού με μισθό εκατόν ογδόντα (180) δραχμές.

Με το διάταγμα αυτό, ιδρύεται το πρώτο Μουσείο στην Αθήνα και συγκεκριμένα στο Ναό του Ηφαίστου («Θησείο»), κατόπιν έκδοσης νέου βασιλικού διατάγματος ^{62,63}. Στο Μουσείο αυτό, φιλοξενήθηκαν τα αρχαία μνημεία του Εθνικού Μουσείου Αίγινας και άλλα μνημεία από όλη την Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένης και της Αθήνας. Σταδιακά, και με το πέρασμα των ετών η ανακάλυψη ολοένα και περισσότερων αρχαιοτήτων έκρινε επιτακτική την ανάγκη ανεύρεσης νέων χώρων που θα μπορούσαν να στεγάσουν όλα τα αρχαιολογικά ευρήματα.

⁶⁰ Β. Πετράκος, «Η απαρχή της ελληνικής αρχαιολογίας και η ίδρυση της Αρχαιολογικής Εταιρείας», ο.π, σ. 50-53

⁶¹ Ιστορικό Αρχείο Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεων, Ιστορικό Τεκμήριο διορισμού Αθανασίου Ιατρίδη ως βοηθού του Κυριακού Πιττάκη στο Κεντρικό Μουσείο, Βασιλικό Διάταγμα της 2ης/14^{ης} Οκτωβρίου 1836

⁶² Α. Καλογεροπούλου-Μ. Προύνη-Φίλιπ, Αρχαιολογική Εφημερίς, Πρώτης και Δευτέρας Περιόδου
⁶³ -1874, τόμος πρώτος, , Εν Αθήναις 1973, σ. ρη'

Ο Κ. Πιττάκης, υπό την ιδιότητά του ως Εφόρου του Κεντρικού Μουσείου, ήταν επιφορτισμένος, ασφαλώς, με διοικητικά καθήκοντα χωρίς, ωστόσο, να παραγκωνίζει την αγάπη που είχε για τα αρχαία και την οποία εξέφραζε μέσα από την επίβλεψη ανασκαφών άλλοτε με τη συνδρομή του Α. Ιατρίδη και άλλοτε δίχως αυτήν, κατά την απουσία του τελευταίου σε περιόδους ανά την Ελλάδα για τη συλλογή αρχαιοτήτων.

Από τη δημοσίευση του εν λόγω βασιλικού διατάγματος παύει και η απόσπαση του Α. Ιατρίδη από το Εθνικό Μουσείο Αίγινας στο Γραφείο Εφορείας Αρχαιοτήτων στην Αθήνα, προς ανάληψη των νέων καθηκόντων του. Με το διάταγμα αυτό, εισάγεται για πρώτη φορά με επίσημο τρόπο το αντικείμενο της συντήρησης αρχαιοτήτων και ως συντηρητής ορίζεται, με αντιμισθία, ο Α. Ιατρίδης με αντικείμενο την ιχνογράφιση των αρχαίων μνημείων και την παροχή τεχνικών εργασιών επί των αρχαίων μνημείων, εφόσον αυτό κρίνεται απαραίτητο. Όπως θα διαπιστωθεί στην πορεία των εξελίξεων, τα ιχνογραφήματα του Α. Ιατρίδη, που, μάλιστα δημοσιεύθηκαν στην Αρχαιολογική Εφημερίδα, αναπαρίσταναν με ακρίβεια τα αρχαία μνημεία που απεικόνιζαν με κάθε λεπτομέρεια. Το σημαντικό είναι ότι σε αυτά, ο καλλιτέχνης είχε σχεδιάσει ακόμα και τα σημάδια φθοράς τους καθιστώντας τα ζωντανά στα μάτια του αναγνώστη.

Η διενέργεια τεχνικών εργασιών επ' αυτών και ο σχεδιασμός τους στοιχειοθετούν την ανατολή του κλάδου συντήρησης αρχαιοτήτων σε πρώιμο ακόμα στάδιο. Θα πρέπει να αναφερθεί, ότι η ιχνογράφιση των αρχαίων ήταν αποτέλεσμα δικής του σύλληψης κατά τη διάρκεια της επιστασίας που είχε αναλάβει στο Εθνικό Μουσείο της Αίγινας, ως έχει αναφερθεί σε προηγούμενη σχετική ενότητα της παρούσας, προκειμένου να καλυφθεί το γνωστικό κενό που είχε επί θεμάτων αρχαιολογίας. Συνεπώς, ο Α. Ιατρίδης κατάφερε να υπερκεράσει την αμάθειά του σε αρχαιολογικής φύσης θέματα και να την αντιστρέψει εις όφελός του, αφού τα έργα του αυτά αντιμετωπίστηκαν πολύ θετικά από τις κρατικές αρχές. Η εργασία αυτή, αποτελεί την αρχή της εικονογραφημένης απεικόνισης των αρχαίων μνημείων της Ελλάδας κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα.

Συγκεκριμένα, το εν λόγω βασιλικό διάταγμα διορισμού αναφέρει ότι ο Α. Ιατρίδης θα αναλάμβανε καθήκοντα βοηθού του Κ. Πιττάκη στο Κεντρικό Μουσείο με ενασχόληση την ιχνογράφιση, λιθογράφιση και διενέργεια λοιπών τεχνικών εργασιών

που κρίνονταν απαραίτητες για την επιστήμη της αρχαιολογίας, ως εξής⁶⁴: «Όσον δε περι της λιθογραφίας και ιχνογραφίας διαδοσεως των σωζομενων αρχαιοτητων, ο επιστατης του Μουσείου κ. Ιατριδης, οστις ειχε σχεδιασει περυσι με αξιοπαινον επιμελειαντα εις το καταστημα τουτο τεταμιευμενας, δυναται νομιζω, υπο τας οδηγιας επιτηδειου λιθογραφου, να εκδωση μεν οσας εχει ηδη σχεδιασμενας, να εκδιδη δε βαθμηδον και τα εις το εξης ανακαλυπτομενας»⁶⁵.

Η διαφορά στη νοοτροπία και προσέγγιση του τρόπου λειτουργίας της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, υπό την Εφορεία του Λ. Ρος και του Κ. Πιττάκη, ήταν εμφανής κυρίως στο ζήτημα των ανασκαφικών εργασιών στην Ακρόπολη, από όπου και ξεκίνησε το έργο της η Υπηρεσία. Ο Κ. Πιττάκης με την ανάληψη των καθηκόντων του ανέλαβε σχεδόν εξ ολοκλήρου και κατ' αποκλειστικότητα τις ανασκαφές στο μνημείο της Ακρόπολης για το χρονικό διάστημα 1833-1861. Η δράση του ήταν ενεργή στην Ακρόπολη, το Ερέχθειο, τα Προπύλαια με γνώμονα την ανεύρεση αρχαίων και τη προστασία αυτών, ωστόσο, η μέθοδος που ακολούθησε-κατασκευή αυτοσχέδιων προστατευτικών που δεν κατάφεραν να φυλάξουν στοιχειωδώς τα αρχαία που συλλέγονταν- φαίνεται να αποτέλεσε τροχοπέδη στη μελέτη των μνημείων.

Ο Κ. Πιττάκης ήταν υπέρμαχος της δημιουργίας συλλογών αρχαιοτήτων περισσότερο και όχι μουσείων. Προς τούτο, δημιούργημά του είναι σημαντικές συλλογές που ανέδειξε στην Ακρόπολη, τη Βιβλιοθήκη του Αδριανού αλλά και στο γραφείο που διατηρούσε ως Έφορος Αρχαιοτήτων.

3.6 Η ίδρυση της Αρχαιολογικής Εταιρείας και της Αρχαιολογικής Εφημερίδας

3.6.1 Η Αρχαιολογική Εταιρεία

Το 1836 θεωρείται σημαντική χρονιά για τις εξελίξεις στην επιστήμη της αρχαιολογίας καθώς ο Κ. Πιττάκης που διέθετε άκρατη αγάπη για τα αρχαία μνημεία και την πατρίδα αλλά μηδαμινή τυπική αρχαιολογική μόρφωση γνωρίζεται με τον Κ.

⁶⁴ Β. Πετράκος, «Η απαρχή της ελληνικής αρχαιολογίας και η ίδρυση της Αρχαιολογικής Εταιρείας», ο.π., σ. 50-53

⁶⁵ Ιστορικό Αρχείο Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεων, Ιστορικό Τεκμήριο διορισμού Αθανασίου Ιατρίδη ως βοηθού του Κυριακού Πιττάκη στο Κεντρικό Μουσείο, Βασιλικό Διάταγμα της 2ης/14^{ης} Οκτωβρίου 1836

Μπέλλιο (ή Βέλλιο) έναν ευκατάστατο έμπορο με δραστηριότητα στην Αυστρία και ιδιαίτερη μόρφωση, που είχε λάβει τον τίτλο του βαρώνου.

Ο Κ. Μπέλλιος με τον ερχομό του στην Ελλάδα, ήρθε αντιμέτωπος με τη δυσάρεστη κατάσταση που επικρατούσε στην Ακρόπολη και συνέλαβε την ιδέα συστάσεως της Αρχαιολογικής Εταιρείας, την οποία μοιράστηκε με τον Κ. Πιττάκη. Ο τελευταίος καθώς και οι αρμόδιες κρατικές αρχές, υπό τον Ι. Ρίζο και τον ετερόχθονα με καταγωγή από το Φανάρι Αλ. Ραγκαβή⁶⁶ συναινούν στη δημιουργία ενός τέτοιου ιδρύματος, το οποίο έμελλε να διαδραματίσει σημαίνοντα ρόλο στις πολιτισμικές και αρχαιολογικές εξελίξεις. Η διαδικασία ίδρυσης της Αρχαιολογικής Εταιρείας είχε μόλις ξεκινήσει και έτσι το 1836 κάνει την εμφάνισή της επίσημα, πλέον, ο νέος φορέας ανάδειξης, προστασίας και διατήρησης των αρχαιολογικών θησαυρών της Ελλάδας του 19^{ου} αιώνα.

Το ίδρυμα αυτό που δημιουργήθηκε από ιδιωτικό ενδιαφέρον, λειτουργούσε με χρήματα που συγκέντρωναν τα μέλη του, που ήταν κυρίως άνθρωποι επιφανείς της αθηναϊκής κοινωνίας, με τη μορφή χρηματικών εισφορών.

Στα μέλη συμπεριλαμβάνονταν, μεταξύ άλλων, ο Ι. Ρίζος ως Πρόεδρος, ο Αλ. Ραγκαβής ως Γραμματέας, ο Κ. Πιττάκης, ως μέλος.

Πρώτο μέλημα της Αρχαιολογικής Εταιρείας ήταν η δημιουργία αφενός του διπλώματος που έφερε την Ακρόπολη μετά τα έργα αναστήλωσης και αφετέρου της σφραγίδας της που απεικόνιζε την Ακρόπολη με το Διονυσιακό⁶⁷. Το έργο της Εταιρείας επικεντρώνεται στο σκοπό για τον οποίο αυτή συστήθηκε, δηλαδή τη διενέργεια έργων αναστήλωσης των μνημείων της Ακρόπολης, έργο που αποδείχθηκε δύσκολο λόγω των ειδικών εδαφικών συνθηκών που επικρατούσαν στο έδαφος της.

Παρά την ενεργό δράση της και το ζήλο των μελών της για επίτευξη του κεντρικού σκοπού της Εταιρείας, άρχισαν να εμφανίζονται τα πρώτα οικονομικά προβλήματα από τη καταβολή των εισφορών. Το πρόβλημα αυτό κλήθηκε να αντιμετωπίσει το κράτος δίνοντας τη λύση της είσπραξης, εκ μέρους της Εταιρείας, του

⁶⁶ Β. Πετράκος, «Η ελληνική αντίληψη για τα μνημεία από τον Κυριακό Σ. Πιττάκη έως σήμερα» στο: Μέντωρ, τόμος 11, τχ 47,(1998), σ. 88, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.archetai.gr, ημερομηνία προσπέλασης 15.06.2023

⁶⁷ Β. Πετράκος, «Η ελληνική αντίληψη για τα μνημεία από τον Κυριακό Σ. Πιττάκη έως σήμερα», ό. π., σ. 92

ποσού που θα προέκυπτε από την πώληση των λίθων των τουρκικών κτισμάτων της Ακρόπολης στους ενδιαφερόμενους εργολάβους. Η Αρχαιολογική Εταιρεία δημιούργησε το 1847 και μουσείο με σκοπό μελλοντικά να φιλοξενηθούν σε αυτό τα μάρμαρα του Παρθενώνα⁶⁸.

3.6.2 Η Αρχαιολογική Επιτροπή

Στο πλαίσιο ίδρυσης της Αρχαιολογικής Εταιρείας, την ίδια χρονιά (1836) συστήνεται η Αρχαιολογική Επιτροπή που ανέλαβε να εκδίδει την Εφημερίδα Αρχαιολογική. Ο βασικός λόγος για τον οποίο ιδρύθηκε η Επιτροπή αυτή ήταν για να μεσολαβεί στη Γραμματεία Εκκλησιαστικών προς επίλυση τυχόν ζητημάτων αρχαιολογικής φύσης. Ως τακτικά μέλη της Επιτροπής είχαν ορισθεί άνθρωποι που θα μπορούσαν να συνεισφέρουν λόγω της μόρφωσής τους και συγκεκριμένα οι κ.κ. Γ. Αινιάνας Γεώργιος, Γ. Αργυρόπουλος, Ι. Βενθύλος, Γ. Γεννάδιος, Γ. Ψύλλας, Κ. Σχινάς και Π. Σούτσος και ως έκτακτα άνθρωποι που ασχολούνταν με τον κλάδο της αρχαιολογίας και ήταν αρμόδιοι για αυτά και συγκεκριμένα οι κ.κ. Αλ. Ραγκαβής και Κ. Πιττάκης⁶⁹.

Πρώτη της εργασία ήταν η λήψη απόφασης σχετικά με το εάν θα εκδιδόταν αρχαιολογικό περιοδικό δημοσία δαπάνη που θα περιλάμβανε θέματα αρχαιολογικής φύσης και θα τα καθιστούσε γνωστά τόσο στην ημεδαπή όσο και στην αλλοδαπή. Οι συζητήσεις δεν εξαντλήθηκαν στη πρώτη συνεδρία της, όμως, τελικά αποφασίσθηκε η έκδοση του περιοδικού αυτού και μάλιστα από το Βασιλικό Τυπογραφείο. Τα μέλη της Αρχαιολογικής Επιτροπής αποφάσιζαν για κάθε ζήτημα που αφορούσε την Αρχαιολογική Εφημερίδα.

Κατά τη διάρκεια ζωής της έλαβαν χώρα, μετά σιγουριάς όπως προκύπτει από τα τηρούμενα Πρακτικά, δεκατρείς (13) συνεδριάσεις με θέματα που άπτονταν της Αρχαιολογική Εφημερίδας και τα αρχαιολογικής φύσης ζητήματα που ανέκυπταν ενώ δεν έχει ακόμα αποσαφηνισθεί από το διαθέσιμο υλικό εάν ακολούθησαν και άλλες συνεδριάσεις.

⁶⁸ Β. Πετράκος, «Η ελληνική αντίληψη για τα μνημεία από τον Κυριακό Σ. Πιττάκη έως σήμερα», ό. π., σ. 97

⁶⁹ Α. Καλογεροπούλου-Μ. Προύνη-Φίλιπ, Αρχαιολογική Εφημερίς, Πρώτης και Δευτέρας Περιόδου 1837-1874, τ. πρώτος, Εν Αθήναις 1973, σελ. ρκ´

3.6.3 Η Αρχαιολογική Εφημερίδα

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, η Αρχαιολογική Επιτροπή που ιδρύθηκε, ανέλαβε την έκδοση της Αρχαιολογικής Εφημερίδας με εκδότες τον Αλ. Ραγκαβή και τον Κ. Πιττάκη. Η Αρχαιολογική Εφημερίδα., όπως είναι η επίσημη ονομασία της, συνιστά ένα από τα σημαντικότερα και παλαιότερα περιοδικά σε παγκόσμια βάση και αποτελεί ένα έγκυρο εργαλείο για τους επιστήμονες αρχαιολόγους και τους λάτρεις της αρχαιολογίας.

Η πρώτη της έκδοση έγινε το 1837 και περιέγραφε την εξέλιξη της αρχαιολογίας στα χρόνια του Όθωνα, υπό τον Αλ. Ραγκαβή μετά την αποχώρηση του οποίου αναλαμβάνει την έκδοση του περιοδικού ο Κ. Πιττάκης έως το 1860, οπότε και σταμάτησε η έκδοση του περιοδικού. Οι εκδόσεις του Κ. Πιττάκη κατακρίθηκαν για το περιεχόμενό τους θεωρώντας το ως περιορισμένο και μάλιστα ο πρώτος που τάχθηκε υπέρ της άποψης αυτής ήταν ο Αλ. Ραγκαβής παρά το γεγονός ότι το βάρος των εκδόσεων το είχε αναλάβει ο ίδιος ο Κ. Πιττάκης μαζί με το διοικητικό ρόλο του ως Έφορος του Κεντρικού Μουσείου αλλά και την ενασχόλησή του κατά τον ελεύθερο χρόνο του με τη συλλογή αρχαιοτήτων ανά την Ελλάδα.

Ο Α. Ιατρίδης είχε αναλάβει να εικονογραφεί στο εν λόγω περιοδικό λιθογραφίες ελληνικών αρχαιοτήτων, υπό την ιδιότητά του ως σχεδιαστής της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Δημοσίευμα της εποχής στον Ελληνικό Ταχυδρόμο ανέφερε ότι ο Α. Ιατρίδης είναι «*..ευφυης ζωγραφος ων ενασχολείται προ πολλών ήδη ετών εις το να ιχνογραφη με πολλην χάριν κι επιτηδειότητα τα αγάλματα, τα αγγεία και τας επιγραφας.*»⁷⁰. Ο ίδιος υπέγραφε στα έργα του ως «Αθ. Ιατρίδης ελιθ» ενώ σε πολλές περιπτώσεις τοποθετούσε το όνομα του ανθρώπου που τα τυπογραφούσε και συγκεκριμένα του Χ. Χριστοδούλου⁷¹.

Έως το 1843 ο Α. Ιατρίδης είχε αναλάβει όλα τα σχέδια επί των οποίων πραγματοποιήθηκαν οι λιθογραφίες. Τα σχέδια του ήταν χαρακτηριστικά για την πιστή αποτύπωση των μνημείων έτσι ακριβώς όπως είχαν βρεθεί, παρουσιάζοντας ακόμα και τις φθορές τους ή τα τμήματα του μνημείου που τυχόν έλειπαν και δεν είχαν βρεθεί. Η

⁷⁰ Γ. Φαρμακίδης, Ο Ζωγράφος Αθανάσιος Ιατρίδης 1799-1866, Αθήνα 1960, σ. 209

⁷¹ Γ. Φαρμακίδης, ό. π., σ. 212-213

εργασία του πάνω στις επιγραφές έχει θεωρηθεί αντιπροσωπευτική καθώς αποδίδει με πιστό τρόπο τα γράμματα αυτών. Η εφημερίδα είχε χίλια εκατό (1.100) λιθογραφικά έργα εκ των οποίων τα χίλια (1.000) ήταν δια χειρός Α. Ιατρίδη και πολλά εξ αυτών ήταν έγχρωμα⁷².

Μοναδικός βοηθός του Κ. Πιττάκη στην Αρχαιολογική Εφημερίδα ήταν ο Α. Ιατρίδης και αυτό έως το 1844, όταν και καταργήθηκε η θέση του, όπως θα αναφερθεί και σε επόμενη ενότητα της παρούσας διατριβής. Από το 1844, δηλαδή μετά την κατάργηση της θέσης του Α. Ιατρίδη έως και το 1860 που σταμάτησε, επίσημα, η έκδοση της εν λόγω εφημερίδας, παρήλθε μεγάλο χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια του οποίου δεν εκδίδονταν τεύχη της. Θα πρέπει να αναφερθεί η συμβολή του Ξαβέριου Λάνδερερ στην έκδοση της εφημερίδας σε συνεργασία με τον Κ. Πιττάκη, κατά το χρονικό διάστημα από το 1838 έως και το 1860, όπου έπαυσε και η κυκλοφορία της.

Η θεματολογία του Ξ. Λάνδερερ κατά τη διάρκεια που συνεργαζόταν με τον Κ. Πιττάκη για την έκδοση της Αρχαιολογικής Εφημερίδας, είχε ως επίκεντρο ζητήματα αρχαιολογίας, συμπεριλαμβανομένου και του τρόπου αναστήλωσης φθαρμένων αρχαιολογικών κειμηλίων⁷³. Τα άρθρα αυτά αποτέλεσαν αντικείμενο μελέτης της αρχαιομετρίας και συνεκτιμήθηκαν από τους επιστήμονες κατά τη διαδικασία αναστήλωσης αρχαιολογικών μνημείων.

Με την ταυτόχρονη, σχεδόν, ίδρυση της πολυμελούς Αρχαιολογικής Εταιρείας και της Αρχαιολογικής Εφημερίδας από τη μία πλευρά και της λειτουργίας της ολιγομελούς Αρχαιολογικής Υπηρεσίας (Κ. Πιττάκης-Α. Ιατρίδης) από την άλλη πλευρά, συναντάμε την Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα με δύο αρχαιολογικούς φορείς.

Αμφότεροι είχαν θέσει τον ίδιο σκοπό, δηλαδή την προστασία και διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς της Ελλάδας αλλά με διαφορετική προσέγγιση, αφού ο μεν πρώτος (Αρχαιολογική Εταιρεία) είχε συσταθεί με ιδιωτική πρωτοβουλία ενώ ο δεύτερος (Αρχαιολογική Υπηρεσία) αποτελούσε κρατικό φορέα δράσης.

⁷² Α. Καλογεροπούλου-Μ. Προύνη-Φιλίπ, Αρχαιολογική Εφημερίς, Πρώτης και Δευτέρας Περιόδου 1837-1874, τ. πρώτος, Εν Αθήναις 1973, σ. ρν'

⁷³ Γεωργιάνα Μωραΐτου, «Η εξέλιξη της συντήρησης στην Ελλάδα και η καθιέρωση του επαγγέλματος του συντηρητή αρχαιοτήτων και έργων τέχνης. Μια διαδρομή εκατόν πενήντα χρόνων», στα: *Αδημοσίευτα Πρακτικά Συνεδρίου: «Η συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς: Προκλήσεις και επαναπροσδιορισμοί»*, Αθήνα Μάιος 2015

3.6.4 Οι ανασκαφές του Αθανάσιου Ιατρίδη στο Καρπενήσι και η συμβολή του στην ίδρυση του Αρχαιολογικού Μουσείου Θηβών

Το 1838 ο Α. Ιατρίδης μεταβαίνει στο Καρπενήσι για τη διεξαγωγή έρευνας των αρχαιοτήτων της ευρύτερης περιοχής. Συντάσσει και αποστέλλει επιστολή στην Αρχαιολογική Επιτροπή σχετική με τα ευρήματά του με απώτερο σκοπό να καταστήσει γνωστές τις αρχαιότητες της περιοχής («Καρπενήσιον ή Καρπονήσιον», «Κορυσχάδες», «Ρωσκά», «Ζυγός Μαυρογιαννίτικος») ⁷⁴ και να παρακινήσει την Αρχαιολογική Επιτροπή να τις εκμεταλλευθεί. Από την ανασκαφική του έρευνα φαίνεται να προέκυψε ότι η ευρύτερη περιοχή της Αιτωλίας και ειδικότερα τα περίχωρά της διέθεταν αρχαιολογικό πλούτο, παράμετρος άγνωστη έως τότε στον ελλαδικό χώρο.

Ο Α. Ιατρίδης παρά το γεγονός ότι εγκατέλειψε την ιδιαίτερη πατρίδα του, το Καρπενήσι Ευρυτανίας, σε μικρή ηλικία προκειμένου να μορφωθεί και ότι πέρασε μεγάλο μέρος της ζωής του στην Ευρώπη και αργότερα στην Αίγινα και την Αθήνα, δεν έπαυσε να σκέφτεται τα πατρογονικά του μέρη. Για αυτόν ακριβώς το λόγο η επιστολή που απέστειλε στον Αλ. Ραγκαβή ήταν εκτεταμένη και πλήρως στοιχειοθετημένη για τα ευρήματά του. Ωστόσο, η εν λόγω επιστολή, τέθηκε υπό επεξεργασία και συμπληρώθηκε, από ιστορικής σκοπιάς, από τον Αλ. Ραγκαβή, υπό την ιδιότητά του ως έκτακτο μέλος της Αρχαιολογικής Επιτροπής ⁷⁵. Οι παρεμβάσεις του Αλ. Ραγκαβή τονίζουν την αναγκαιότητα να εισακουσθούν οι αρχαιολογικές ομορφιές της περιοχής, που μέχρι τότε ήταν άγνωστες

«Περι των μερων τουτων της Ελλάδος σωζονται εις τους αρχαιους συγγραφεις ολιγοτατοι πληροφοριαι, αλλα και εξ αυτων γινεται δηλον ότι το παλαι δεν ησαν εντελως γνωστα εις τους Ελληνας. Ο Θουκυδιδης, ακριβεστατος των ιστορικων, ομιλων περι Αιτωλων λεγει. Αγνωστοτατοι γλωσσαι και ομοφαγοι εισιν, ως λεγονται και ο Δικαιαρχος ομιλωνπερι του Υλαιθου ποταμου, προσθετει «Τουτον δε ρειν λεγουσιν εξ Αιτωλιας». Εκ τουτων βλεπομεν ότι εξ ακουσματων μονον ηον γνωστη η Αιτωλια ή τουλαχιστον τα ενδοτερα αυτης εις την λοιπην Ελλαδαν» ⁷⁶.

⁷⁴ Επιστολή προς την Αρχαιολογική Επιτροπή του βοηθού του επί των Αρχαιοτ. Εφόρου Αθανασ. Ιατρίδη, Αθήνα 15.10.1838

⁷⁵ Γ. Δημητρίου, «Αρχαιότητες της Ευρυτανίας κατά τον Αθ. Ιατρίδη», στο: Ευρυτανικά Χρονικά, Περίοδος Ε', Χρόνος 11^{ος}, αρ. 41 (Ιανουάριος-Φεβρουάριος-Μάρτιος 2012), σ. 5

⁷⁶ Γ. Δημητρίου, ό. π., σ. 8

Το 1839 κατόπιν σχετικής εντολής του Γραμματέα Εκκλησιαστικών και Δημοσίου Εκπαιδύσεως Γεωρ. Γλαράκη, ο Α. Ιατρίδης μεταβαίνει στη Χαιρώνεια για τη διενέργεια ανασκαφών γύρω από το αρχαίο του Λέοντος για το ενδεχόμενο ανεύρεσης τμημάτων ή της βάσης αυτού, ώστε στη συνέχεια να σχεδιάσει και να αποστείλει τα ιχνογραφήματα των αρχαίων που τυχόν εύρισκε από τις ανασκαφές στη Γραμματεία. Η Αρχαιολογική Εταιρεία επιθυμούσε την αναστήλωση του μνημείου για την ανάδειξη της περιοχής και επέμενε σε αυτό, έργο που, όμως, αποδείχθηκε δύσκολο. Τελικά, η αναστήλωση του μνημείου του Λέοντος δεν πραγματοποιήθηκε, παρά μόνο, αρκετά χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα το 1904.

Για τις ανασκαφικές εργασίες, δόθηκε στον Α. Ιατρίδη το ποσό των εξήντα (60) δραχμών από τον κρατικό προϋπολογισμό. Η κρατική εντολή που έλαβε ο Α. Ιατρίδης είχε ως εξής ⁷⁷:

«Προς τον Συμβοηθον του Εφορου των Αρχαιοτητων Κον Α. Ιατριδην. Διαταττεσθε να μεταβητε ανυπερθετως εις Χαιρωνειαν δια ν' ανασκαψητε περιξ του εκει σωζομενου αρχαιου Λεοντος, προς ανευρεσιν των τυχον επι υπο γην ευρισκομενων μερων αυτου ή της βασεως του. Δια την ανασκαφην ταύτην σας διδεται ποσοτης εξηκοντα δραχμων εκ της αρχαιολογικης πιστωσεως. Μετά την ανασκαφην θελετε καταμετρησει και σχεδιασει ακριβως και ιδιαιτερωσ έκαστον των σωζομενων τμηματων του και θελετε καθυποβαλει το έργον Σας εις την Γραμματειαν. Των εξόδων Σας θέλετε κρατήσει λογαριασμον ακριβη.

Εν Αθηναις τη 15 Νοεμβρίου 1839

Ο Γραμματευσ: Γ. Γλαράκης».

Με τις ανασκαφές στη Χαιρώνεια, ο Α. Ιατρίδης συνέδραμε στη δημιουργία του Αρχαιολογικού Μουσείου Θήβας, το οποίο είχε στην διάθεσή του μία γκάμα αρχαιολογικών κειμηλίων ως αποτέλεσμα των ερευνών που έκανε στην περιοχή της Χαιρώνειας. Ωστόσο, κατόπιν σχετικής προφορικής και ηλεκτρονικής επικοινωνίας με την εν λόγω περιφερειακή Αρχαιολογική Υπηρεσία για την αποκόμιση ειδικότερων στοιχείων αναφορικά με τη συνδρομή του αυτή, δεν κατέστη δυνατός ο εντοπισμός τους, λόγω των τριών (3) συνεχών κτιριακών αλλαγών του Μουσείου.

⁷⁷ Α. Χριστοφίδου, «Οι αναστηλώσεις των μνημείων στην Ελλάδα Προσπάθειες-ΠροβλήματαΠροοπτικές», στο: Αρχαιολογία, τχ. 46,(Μάρτιος 1993), σ. 19

3.7 Ο Αθανάσιος Ιατρίδης στην Αράχωβα

3.7.1 Ο γάμος του

Ο Αθανάσιος Ιατρίδης το καλοκαίρι του 1838 πήρε άδεια και επισκέφθηκε το Καρπενήσι όπου και συνέλεξε αρχαιολογικά ευρήματα της περιοχής που θα τον βοηθούσαν στη συγγραφή σχετικού άρθρου. Κατά την επιστροφή του στην Αθήνα, συνάντησε τυχαία ένα Γάλλο περιηγητή με τον οποίο αποφάσισαν να επισκεφθούν την Αράχωβα, όπου και φιλοξενήθηκαν στο σπίτι του Λεονάρδου Λαζαρή, πατέρα της Ανθής Λαζαρή⁷⁸.

Εκεί γνώρισε την Ανθή, μία κοπέλα με εντυπωσιακό παρουσιαστικό και μεγάλη περιουσία, που την ερωτεύτηκε και η οποία αποτέλεσε και τον βασικό λόγο επιστροφής του στην Αράχωβα από το ταξίδι που είχε κανονίσει στους Δελφούς. Παρά τα εμπόδια που υπήρχαν για τη σύζευξη των δύο αυτών ανθρώπων, όπως η διαφορά στην ηλικία και το παρουσιαστικό, η διαφορά στην κουλτούρα καθώς η μεν ήταν άνθρωπος της εξοχής και ο δε άνθρωπος του πνεύματος, η Ανθή Λαζαρή και ο Αθανάσιος Ιατρίδης παντρεύτηκαν στην Αράχωβα το 1839 και απέκτησαν μία κόρη την Καλλιόπη⁸⁰.

3.7.2 Ο επαγγελματισμός υποβιβασμός

Οι οικονομικές συνθήκες της εποχής φαίνεται να αποτέλεσαν τροχοπέδη στην επαγγελματική εξέλιξη του Αθανάσιου Ιατρίδη. Πιο συγκεκριμένα, το 1833 η Ελλάδα, προκειμένου να ορθοποδήσει οικονομικά μετά την Ελληνική Επανάσταση, έλαβε δάνειο ύψους εξήντα (60) εκατομμυρίων φράγκων, υπό την εγγύηση των Μεγάλων Δυνάμεων, με τη μορφή προικοδότησης στο πρόσωπο του βασιλιά Όθωνα. Το ελληνικό κράτος ανταποκρινόταν στις οικονομικές του υποχρεώσεις έως και το 1842 όταν και ξεκίνησε η δυσκολία αποπληρωμής των δόσεων με αποτέλεσμα το ποσό του δανείου να τεθεί υπό διακανονισμό το 1879⁷⁹.

⁷⁸ Γ. Φαρμακίδης, *Ο Ζωγράφος Αθανάσιος Ιατρίδης 1799-1866*, Αθήνα 1960, σ. 254-255

⁸⁰ Γ. Φαρμακίδης, *ό. π.*, σ. 258

⁷⁹ Μ. Ψαλιδόπουλος, «Οι πτωχεύσεις στη νεότερη Ελλάδα», 25.09.2011, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.kathimerini.gr, ημερομηνία προσπέλασης 22.06.2023

Μπροστά στη δύσκολη οικονομική κατάσταση που αντιμετώπιζε το ελληνικό κράτος και υπό την πίεση των Μεγάλων Δυνάμεων, οι οποίες θα καλούνταν να αποπληρώσουν το δάνειο σε περίπτωση αδυναμίας της Ελλάδας, η κυβέρνηση του Όθωνα αποδέχθηκε την πρόταση των Μεγάλων Δυνάμεων για περιορισμό δημοσίων εξόδων, στους οποίους συμπεριλαμβανόταν η μείωση των μισθών⁸⁰. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, ο Αθανάσιος Ιατρίδης μέσω σχετικής επιστολής που δέχθηκε από την αρμόδια αρχή (Γραμματεία Παιδείας), ενημερώθηκε για τη μείωση του μισθού του από εκατόν ογδόντα (180) δραχμές σε εκατόν είκοσι (120), γεγονός που του στοίχισε. Θεώρησε προσβολή της προσωπικότητάς, υποβιβασμό στο άτομό του και μη αναγνώριση της, έως τότε, συνεισφορά του στον πολιτισμό.

Μάλιστα, ο υποβιβασμός που υπέστη αποτελεί και τον βασικότερο, ενδεχομένως, λόγο αντιπάθειάς του προς τον Βασιλιά, καθώς είχε πληροφορηθεί πώς η απόφαση για τη μείωση των μισθών λήφθηκε είτε από την Αντιβασιλεία είτε από τον ίδιο τον Όθωνα, σύμφωνα με πληροφορίες που υποστήριζε ότι είχε λάβει.

Η πιθανότητα ο Όθωνας να προέβη με προσωπική του απόφαση στην περικοπή των μισθών ως τρόπος μείωσης των κρατικών εξόδων, είναι αρκετά μεγάλη εάν αναλογισθεί κανείς τον έντονο συγκεντρωτισμό του Βασιλιά και την τακτική του να παρεμβαίνει σε όλα τα ζητήματα που προέκυπταν και αφορούσαν το ελληνικό κράτος παρά την ύπαρξη αρμοδίων προσώπων που είχε διορίσει προς τούτο. Οι επιταγές του λαού για θέσπιση Συντάγματος οδήγησαν σε αντιδράσεις με αποτέλεσμα την κατά το δυνατόν επαναφορά των μισθών στο προηγούμενο καθεστώς. Στο πνεύμα αυτό, ο Αθανάσιος Ιατρίδης έλαβε σχετική αύξηση και ο μισθός του έφτασε, πλέον, τις εκατόν εξήντα (160) δραχμές⁸¹.

Ακολούθως, κατόπιν σχετικής ενημέρωσής του, το 1844 παύεται από βοηθός εφόρου αρχαιοτήτων και διορίζεται δάσκαλος καλλιγραφίας και ιχνογραφίας στο Γυμνάσιο του Ναυπλίου με την υπ' αριθμ. 28118/4.11.1844 επιστολή του Υπουργού Παιδείας Ι. Κωλέττη :

«Αριθ. 28118. Δυναμει του υπ' αριθμ. 3831 από 2 Νοεμβριου ε.ε. Β. Διαταγματος διωρισθηκατε, Κυριε, διδασκαλος της καλλιγραφιας και ιχνογραφιας εις το εν Ναυπλιω Γυμνασιον.

⁸⁰ Γ. Φαρμακίδης, ό. π., σ. 259

⁸¹ Γ. Φαρμακίδης, ό. π., σ. 259

*Αθηνησι τη 4 Νοεμβριου 1844
Ο Υπουργος ΙΩΑΝ. ΚΩΛΕΤΤΗΣ»⁸².*

Εκ του γεγονότος αυτού, καθίσταται σαφές ότι είχε αρχίσει να ανατέλλει η ιδέα παύσης κυκλοφορίας της Αρχαιολογικής Εφημερίδας, προς τούτο δε περικόπηκε και η κρατική δαπάνη για την έκδοση αυτή, και ότι ως επακόλουθο αυτού, έπαυε η θέση του ως καλλιτεχνικού βοηθού του εφόρου αρχαιοτήτων. Μάλιστα, ο υποβιβασμός του, κατόπιν σχετικής πληροφόρησης που είχε λάβει, ήταν πιθανό να οφειλόταν είτε σε απόφαση της Αντιβασιλείας είτε του ίδιου του Βασιλιά, καθώς ήταν γνωστό πώς ο Όθωνας είχε αναλάβει εξ ολοκλήρου τον έλεγχο των δημοσίων δαπανών⁸³.

Στην έννοια της περικοπής κρατικών δαπανών υπάχθηκε πέραν της παύσης έκδοσης της Αρχαιολογικής Εφημερίδας και η παύση της θέσης του Εφόρου Κεντρικού Μουσείου καθώς και η αναστολή των δαπανών για οικονομική κάλυψη των ανασκαφικών εργασιών. Ο Αθανάσιος Ιατρίδης αρνήθηκε το διορισμό του ως δάσκαλος και έκτοτε δεν ξαναδιορίστηκε σε δημόσια θέση.

Με αφορμή ένα δημοσίευμα του Λ. Ρος το 1843 που αφορούσε στις αρχαιότητες της Ελλάδας έγινε μνεία στην Αρχαιολογική Εφημερίδα και ευθέως στα σχεδιαγράμματα του Α Ιατρίδη, τα οποία χαρακτηρίστηκαν ως τέτοια που δεν είναι σε θέση να δώσουν κάποια ιδέα επί των αντικειμένων που αφορούν. Η αναφορά αυτή έπληξε τον Α. Ιατρίδη, ο οποίος προέβλεψε την πιθανή κατάργηση της θέσης του από την εφημερίδα, λαμβάνοντας υπόψη την επιρροή που ασκούσε ο Λ. Ρος στο βασιλιά αλλά και τις παρεμβάσεις του ίδιου του βασιλιά σε όλα τα ζητήματα του κράτους παρά την ύπαρξη Συντάγματος που έθετε τις θεμελιώσεις αρχές διακυβέρνησης του ελληνικού κράτους.

Το αρνητικό κλίμα που επικρατούσε στην αυλή του Όθωνα υποκινούμενο, κυρίως, από τον Λ. Ρος είχε επηρεάσει τον Α. Ιατρίδη που το εκλάμβανε ως μη αναγνώριση της, έως τότε, συνεισφοράς του και της αγόγγυστης προσπάθειάς του να ανταποκριθεί με υπευθυνότητα και συνέπεια στα καθήκοντα που κάθε φορά του ανέθεταν. Η αποστροφή του προς το πρόσωπο του Όθωνα φάνηκε έντονα μετά τον επαγγελματικό υποβιβασμό του και δεν σταμάτησε ακόμα και μετά την απόσυρσή του

⁸² Γ. Φαρμακίδης, ο.π., σ. 254-255 σε συνδυασμό με Βουλή των Ελλήνων, Πρακτικά Συνεδριάσεων της Βουλής των Ελλήνων κατά την πρώτην Σύνοδον του έτους 1844, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.hellenicparliament.gr, ημερομηνία προσπέλασης 20.06.2023

⁸³ Γ. Φαρμακίδης, ό. π., σελ. 258

στην ύπαιθρο. Με κάθε ευκαιρία προσπαθούσε να καταστήσει γνωστή στο ευρύ κοινό την απέχθειά του στο πρόσωπο του βασιλιά, κάτι που φαίνεται άλλωστε και από τη σάτιρα που ασκεί με κεντρικό πρόσωπο τον Όθωνα, όπως αναφέρθηκε σχετικά σε προηγούμενη ενότητα της παρούσας.

Το 1845 δημιούργησε εργαστήριο λιθογραφίας. Λίγα χρόνια αργότερα, αποφασίζει να εγκατασταθεί μόνιμα στην Αράχωβα για λόγους που ακόμα δεν έχουν αποσαφηνισθεί, αφού προηγουμένως είχε περάσει ένα σεβαστό χρονικό διάστημα στη Λειβαδιά, όπου και παντρεύτηκε η κόρη του, ωστόσο, μετέβαινε στην Αθήνα ανά τακτά χρονικά διαστήματα.

3.7.3 Η ζωή του στην Αράχωβα και το τέλος του

Η έρευνα που έλαβε χώρα έδειξε ότι ο Αθανάσιος Ιατρίδης ήταν ένας ιδιαίτερος χαρακτήρας, απείχε των κοινωνικών εκδηλώσεων, συμπεριλαμβανομένων και των επισκέψεων στην εκκλησία λόγω της αθησκίας του, ήταν λάτρης της ανάγνωσης βιβλίων και δυσκολεύθηκε να προσαρμοσθεί στις συνθήκες ζωής και τα έθιμα της υπαίθρου. Η άθρησκη ιδεολογία του θα μπορούσε να εξηγήσει, ίσως, και την αποχή της ενασχόλησής του με την αγιογραφία παρά το γεγονός ότι αυτή θα μπορούσε να τον βοηθήσει στη καλύτερη κατάσταση του βιοτικού του επιπέδου.

Η μετάβαση από την αστική ζωή στην ύπαιθρο, φαίνεται ότι, μάλλον δυσκόλεψε, την προσαρμογή του στο νέο τρόπο ζωής, εύλογο γεγονός εάν αναλογιστεί κάποιος ότι ένα μεγάλο μέρος της ζωής του έζησε σε αστικές πόλεις, Βιέννη, Γαλλία, Αίγινα, που την περίοδο διαμονής του ήταν η πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους και Αθήνα. Ωστόσο, ο Αθανάσιος Ιατρίδης ήταν λάτρης της ανάγνωσης βιβλίων, των τοπικών παραδόσεων, της λαϊκής τέχνης, των τραγουδιών και, εν γένει, εθίμων και τα παρατηρούσε με σεβασμό, ώστε να τα αποτυπώνει καλλιτεχνικά.

Στο πνεύμα αυτό, συνέγραψε και το έργο «ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ. ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ.», το οποίο δεν αποτελεί συλλογή δημοτικών τραγουδιών καθώς ο αριθμός αυτών εντός του έργου αυτού δεν είναι αρκετός για να χαρακτηριστεί αυτό ως ύμνος στο δημοτικό τραγούδι της Αράχωβας.

Λόγω του επαγγέλματός του ως ζωγράφος και της ανήσυχης καλλιτεχνικής του φύσης, μετά την εγκατάστασή του στην Αράχωβα προσανατολιζόταν στην επαναφορά του στη καλλιτεχνική ζωή και συγκεκριμένα στην ίδρυση λιθογραφείου

στην Αθήνα, σχέδιο που, ωστόσο, δεν ολοκλήρωσε. Παρά ταύτα, ξεκίνησε τη ζωγραφική και στο διάστημα αυτό εικονογράφησε και το έργο του «ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ. ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ.», ένα έργο που αποτελεί γενική συλλογή ενενήντα έξι (96) δημοτικών τραγουδιών σχολιασμένων από τον ίδιο τον Α. Ιατρίδη⁸⁴.

Μπορεί να μην συμμετείχε ενεργά, όπως ο αδερφός του, στον επαναστατικό αγώνα των Ελλήνων εναντίον των Οθωμανών για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού, όμως οι μάχες και τα γεγονότα που σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια αυτού τον στιγμάτισαν και σαν ανήσυχη καλλιτεχνική φύση τα παρουσίαζε μέσα από το καλλιτεχνικό του έργο. Χαρακτηριστικό είναι ένα ποίημα που συνέθεσε στη γαλλική γλώσσα που αφιέρωσε στους Έλληνες και με το οποίο στηλίτευε τη συμβολή της Αγγλίας και της Γαλλίας στον απελευθερωτικό αγώνα στο πλευρό των Οθωμανών⁸⁵.

Ο Αθανάσιος Ιατρίδης πέθανε το 1866 στην Αράχωβα, όπου και έχει ταφεί, σε ηλικία εβδομήντα επτά (77) ετών, αφήνοντας στο σχολείο της Αράχωβας κληροδότημα. Η γυναίκα του Ανθή πέθανε το 1904 στο Καρπενήσι, όπου ζούσε μετά το θάνατο του Αθανάσιου Ιατρίδη, αφήνοντας το στίγμα του γυναικείου δυναμικού της χαρακτήρα στην καρπενησιώτικη γη⁸⁶.

3.8 Η συντήρηση αρχαιοτήτων μετά το τέλος του Α. Ιατρίδη

Ήδη από το 1836 παρατηρείται μεγάλη κινητικότητα στον κλάδο της συντήρησης αρχαιοτήτων. Το 1836 ο γλύπτης Ίμχοφ από την Ελβετία αναλαμβάνει την επιδιόρθωση μαρμάρινων αγαλμάτων που βρέθηκαν κατά τη διάρκεια ανασκαφών στην Ελλάδα και την εκπαίδευση των νέων στη ζωγραφική και τη γλυπτική. Παράλληλα, ο Ξαβέριος Λάνδερερ, με σπουδές στην επιστήμη της χημείας, φαρμακοποιός του Βασιλιά Όθωνα και καθηγητής Χημείας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, έθεσε σε εφαρμογή το αντικείμενο των σπουδών του επί των αρχαίων μνημείων με σκοπό τη συντήρησή τους. Κλήθηκε από τον Όθωνα να αναλάβει το πρώτο χημείο του

⁸⁴ Γ. Φαρμακίδης, ό. π., σ. 268

⁸⁵ Γ. Φαρμακίδης, ό. π., σ. 270

⁸⁶ Γ. Φαρμακίδης, ό. π., σ. 281

ελληνικού κράτους ⁸⁷. Η ενασχόληση αυτή αποτελεί την απαρχή της σημερινής αρχαιομετρίας, αναπόσπαστο και απαραίτητο τμήμα της επιστήμης της αρχαιολογίας.

Τα επόμενα χρόνια η ανασκαφή των Μυκηνών το 1877 από τον Ερρίκο Σλήμαν αποτέλεσε την αφορμή για την εντατικότερη ενασχόληση του ελληνικού κράτους μέσω επιστημονικά καταρτισμένων ανθρώπων με τον κλάδο της συντήρησης αρχαιοτήτων. Ο Σπ. Νικολάου, ο Φραγκίσκος Νόβο και τέλος ο Όθων Ρουσόπουλος δίνουν άλλη διάσταση στην έννοια της συντήρησης αρχαιοτήτων. Όλοι τους εφοδιασμένοι με γνώσεις επί των θετικών επιστημών, με εξαίρεση τον Φραγκίσκο Νόβο που ήταν καλλιτέχνης, αφιέρωσαν μεγάλο κομμάτι του εαυτού τους στο να αναδείξουν την ομορφιά των ελληνικών μνημείων.

Ο Όθων Ρουσόπουλος θεωρείται μάλιστα ο πατέρας της συντήρησης αρχαιοτήτων, καθώς κατάφερε να εφαρμόσει, ως χημικός στο επάγγελμα, δική του μέθοδο με βάση τις γνώσεις που απορρόφησε κατά τις σπουδές του στο Βερολίνο επί των μνημείων φτιαγμένων από χαλκό. Καταπολεμήθηκε για τη μέθοδο αυτή, παρά ταύτα προσέδωσε επιστημονικό χαρακτήρα με εμπειριστατωμένες μελέτες που δημοσίευσε στον τρόπο που μπορούν να συντηρηθούν οι αρχαιότητες.

⁸⁷ Γ. Μωραΐτου, «Πότε αρχίσαμε να συντηρούμε τις αρχαιότητες στην Ελλάδα;», 29-10-2019 στην διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.culture.gr, ημερομηνία προσπέλασης 23.06.2023

Επίλογος

Η επιλογή του θέματος παρούσας διατριβής μεταπτυχιακής ειδίκευσης, έγινε με γνώμονα την αντιφατική φύση μεταξύ του γνωστικού υπόβαθρου του Αθανάσιου Ιατρίδη, ενός καλλιτέχνη από το Καρπενήσι, με την επαγγελματική του εξέλιξη και την ενεργό του δράση κατά την Καποδιστριακή και Οθωνική περίοδο στο πεδίο της αρχαιολογίας και συγκεκριμένα της συντήρησης αρχαιοτήτων, ενός κλάδου που είχε αρχίσει να εμφανίζεται στο εξωτερικό ήδη και ιδιαίτερα στην Ιταλία από τον 18^ο αιώνα. Ωστόσο, άλλο ένα ζήτημα που ανέκυψε κατά τη διάρκεια της έρευνας που διενεργήθηκε, αποτέλεσε η μελέτη της πολιτιστικής κληρονομιάς και η αναγκαιότητα προστασίας αυτής με την εισαγωγή συγκεκριμένου θεσμικού και νομικού πλαισίου.

Αποτιμώντας τα δεδομένα της έρευνας δεν έχουν καταστεί απολύτως σαφείς οι λόγοι της επιλογής του Αθανάσιου Ιατρίδη για θέση του επιστάτη του πρώτου Αρχαιολογικού Μουσείου της Ελλάδας και μετέπειτα βοηθού του Εφόρου Αρχαιοτήτων στην Αθήνα, καθόσον δεν προερχόταν από την ιστορική, αρχαιολογική επιστήμη. Όμως η γενικότερη εκτίμηση, ανατρέχοντας στο κλίμα της εποχής, είναι αιτιολογημένη με βάση τις σπουδές του στα εικαστικά και ιδιαίτερα στην ζωγραφική τέχνη.

Αποσαφηνίσθηκε ότι οι γνώσεις του καθώς και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του σε μία Ελλάδα που προσπαθούσε να ορθοποδήσει οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά μετά την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού, την έλευση του Ιωάννη Καποδίστρια και την βασιλεία του Όθωνα, ήταν στοιχεία που συνέβαλλαν θετικά στην επιτυχή συμβολή στα νεοσύστατα δρώμενα της αρχαιολογίας στη χώρα.

Η ανήσυχη καλλιτεχνική του φύση δε συμβάδιζε με τα καθήκοντα που κλήθηκε να αναλάβει, τα οποία θεωρούνταν από τον ίδιο, μάλλον, συμβατικά. Ωστόσο, ο ζήλος και η αφοσίωση που επέδειξε κατά την εκπλήρωση των αρμοδιοτήτων του συνέβαλλαν στο να υπάρχει συνέχεια στην επαγγελματική του σταδιοδρομία με εξαίρεση τον επαγγελματικό υποβιβασμό που υπέστη από το Βασιλιά Όθωνα στο πλαίσιο των οικονομικών συνθηκών που επικρατούσαν την περίοδο που αυτός σημειώθηκε.

Ως ζωγράφος, η τέχνη του έχει επηρεασθεί από τα γεγονότα της ελληνικής επανάστασης που προσπαθεί να απεικονίσει με φυσικό τρόπο τονίζοντας το ελληνικό στοιχείο χωρίς ιδιαίτερους καλλωπισμούς και υπερβολές, κάτι που προσδίδει

μοναδικότητα και πρωτοτυπία στο έργο του. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί, ότι για την εποχή του ο Α. Ιατρίδης ως ζωγράφος δεν άφησε το αποτύπωμά του, άλλωστε, είχε χαρακτηριστεί από τους σύγχρονούς του ως μέτριος ζωγράφος. Οι προσπάθειες που κατέβαλλε να μεταλαμπαδεύσει τις γνώσεις που είχε αποκομίσει από τις σπουδές του στην Ευρώπη ως ζωγράφος και λιθογράφος, δεν καρποφόρησαν.

Τα καλλιτεχνικά σύνορα της Ελλάδας του 19^{ου} αιώνα ήταν περιορισμένα για τα δεδομένα του Α. Ιατρίδη. Αντιπροσωπευτική περίπτωση είναι αυτή του Αθανάσιου Γενουβέλη, ενός νεαρού με ιδιαίτερο ζωγραφικό ταλέντο, την εκπαίδευση του οποίου ανέθεσε το κράτος στον Α. Ιατρίδη προτού αναχωρήσει για το εξωτερικό. Ωστόσο, για την φυγή του Α. Γενουβέλη στην αλλοδαπή, ήταν απαραίτητη η συναίνεση του ελληνικού κράτους, η οποία ποτέ δεν δόθηκε. Το μεμονωμένο αυτό γεγονός αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση που καταδεικνύει την αντίληψη των κρατικών αρχών και τα στεγανά που υπήρχαν γύρω από την τέχνη και τον πολιτισμό⁸⁸.

Ο χαρακτηρισμός του, ως πρώτου αυτοδίδακτου συντηρητή αρχαιοτήτων στην Ελλάδα ανταποκρίνεται στη πραγματικότητα καθώς ανέλαβε με τη σύσταση του ελληνικού κράτους να προστατεύσει τα μνημεία εκείνα που συνέδεαν την Ελλάδα του τότε, με την αρχαία Ελλάδα. Απώτερος σκοπός όλων των καθηκόντων που ανέλαβε, τόσο κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Ιωάννη Καποδίστρια όσο και κατά την περίοδο της βασιλείας του Όθωνα είτε, αρχικά, ως ανεπίσημος επιστάτης του Αρχαιολογικού Μουσείου της Αίγινας, μετέπειτα και πάντως μετά την παραίτηση του Ανδρέα Μουστοξύδη, ως επίσημος επιστάτης του Μουσείου είτε ως μέλος της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και ως βοηθός στις εκδόσεις της Αρχαιολογικής Εφημερίδας σε άρρηκτη συνεργασία με τον Κυριακό Πιττάκη, ήταν η ανάδειξη και προστασία της ελληνικής πολιτισμικής κληρονομιάς.

Ενδεχομένως, και η ιδιοσυγκρασία του Κ. Πιττάκη ως εμπειρικού αρχαιολόγου χωρίς κλασικές σπουδές αρχαιολογίας αλλά με αγάπη για τα αρχαία μνημεία, να ενίσχυσε το ζήλο που ο Α. Ιατρίδης επέδειξε για την εκπλήρωση των καθηκόντων του.

Η, προς αυτόν, ανάθεση του καθήκοντος σύνταξης καταλόγου αρχαιοτήτων μετά την παραίτηση του Ανδρέα Μουστοξύδη από Διευθυντή και Έφορο του πρώτου

⁸⁸ Εφημερίδα Αθηνά, αρ. φ. 474, τχ. ΣΤ', 25.09.1837

Αρχαιολογικού Μουσείου στην Αίγινα, γέννησε την ιδέα της ιχνογράφησης αρχαιοτήτων και την έχρισε, μεταγενέστερα επί Όθωνα, ως ειδικό αντικείμενο μίας θέσης που είχε αναλάβει εξ ολοκλήρου. Η πρωτοβουλία του αυτή, ευοδώθηκε, στη προσπάθειά του να ανταποκριθεί στα αυξημένης βαρύτητας καθήκοντά του και στο πέρασμα του χρόνου, είχε ως αποτέλεσμα την εισαγωγή της έννοιας της συντήρησης αρχαιοτήτων στην Ελλάδα με στόχο την ανάδειξη του ελληνικού πολιτισμού και τη σύνδεση της απελευθερωμένης Ελλάδας με το παρελθόν της αρχαίας Ελλάδας.

Η συντήρηση των αρχαιοτήτων δεν αποτελούσε επιστημονικό κλάδο κατά την εποχή που πρωτοεμφανίστηκε στην Ελλάδα, κατά τη διάρκεια δηλαδή του 19^{ου} αιώνα, αλλά λάμβανε τη μορφή συνδρομής στις ανασκαφικές εργασίες που πραγματοποιούνταν στις, υπό έρευνα, περιοχές του ελληνικού κράτους για την ανεύρεση αρχαιοτήτων⁸⁹. Η έλλειψη εμπειρίας και σχετικής παιδείας συνηγορούσε στη προσέγγιση αυτή. Εξάλλου, την πρώιμη περίοδο του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, δεν γίνεται λόγος για οργανωμένες συλλογές αρχαιοτήτων ούτε για επανδρωμένα μουσεία αλλά για διάσπαρτα μνημεία σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας.

Η κατάσταση στο εξωτερικό ήταν, ωστόσο, διαφορετική. Η συντήρηση αρχαιοτήτων με τη μορφή της συντήρησης των έργων τέχνης συναντάται μετά την αναγεννησιακή περίοδο (16^ο με 17^ο αιώνα). Ο συντηρητής αρχαιοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των έργων τέχνης, ως δραστηριότητα απαντάται στην Ιταλία τον 18^ο αιώνα ενώ στη Γαλλία την ίδια περίοδο αναπτύσσεται ως επαγγελματική δραστηριότητα αυτή της αποκατάστασης έργων ζωγραφικής. Τον 19^ο αιώνα, που η συντήρηση αρχαιοτήτων κάνει την εμφάνισή της στην Ελλάδα, στην αλλοδαπή παρατηρείται ήδη η δραστηριοποίηση σε επίπεδο πανεπιστημιακών τμημάτων με σκοπό την εξειδίκευση σε ζητήματα συντήρησης των έργων τέχνης και της ζωγραφικής⁹⁰.

Η μέθοδος που ακολουθούταν στη συντήρηση των έργων τέχνης είχε την έννοια της αποκατάστασης αυτών και λάμβανε χώρα από ειδικότητες ανάλογες με το

⁸⁹ Γ. Μωραΐτου, «Πότε αρχίσαμε να συντηρούμε τις αρχαιότητες στην Ελλάδα;», 29-10-2019 στην διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.culture.gr, ημερομηνία προσπέλασης 23.06.2023

⁹⁰ Άγνωστος Συντάκτης, Σύντομη ιστορία της συντήρησης αρχαιοτήτων και έργων τέχνης στην Ευρώπη και Αμερική έως το 1960, στην ιστοσελίδα www.ionio.gr, ημερομηνία προσπέλασης 04.07.2023

είδος του έργου, δηλαδή τα ζωγραφικά έργα συντηρούνταν από ζωγράφους, έτσι ώστε η λεπτή εργασία της αποκατάστασης να έχει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα χωρίς πολλές παρεμβάσεις και όσο πλησιέστερα στο αυθεντικό γίνεται. Συχνό φαινόμενο ήταν οι παρεμβάσεις σε έργα ζωγραφικής με αποτέλεσμα την πλαστότητα του αυθεντικού έργου και την απομάκρυνσή του από το πρωτότυπο έργο του αρχικού καλλιτέχνη⁹¹.

Για πρώτη φορά παρατηρείται παγκόσμια κινητοποίηση στον κλάδο της συντήρησης αρχαιοτήτων και εν γένει της κληρονομιάς με την ίδρυση στην Αγγλία ενός συλλόγου με σκοπό τη συντήρηση των Αρχαίων Αγγλικών Κτιρίων και στη Γερμανία με την απασχόληση ενός χημικού στο Βασιλικό Μουσείο του Βερολίνου για την αναστήλωση αρχαιοτήτων που είχαν φθαρεί και την έκδοση σχετικού συγγράμματος. Η απορρόφηση χημικών στα μουσεία ήταν η πρώτη μορφή ανάπτυξης της συντήρησης αρχαιοτήτων, κυρίως, έργων τέχνης ενώ η επίσημη ονομασία του επαγγέλματος του συντηρητή συναντάται το 1956 στην Αγγλία με την έκδοση του συγγράμματος «Conservation of Antiquities and Works of Art».

Εκτός Ευρώπης, στην Αμερική στις αρχές του 20^{ου} αιώνα αρχίζει να αναπτύσσεται το επάγγελμα του συντηρητή αρχαιοτήτων, κυρίως, έργων τέχνης όπως και στον ευρωπαϊκό χώρο με προσανατολισμό στη διενέργεια ερευνών για την αποκατάσταση των έργων τέχνης. Αντίστοιχα, στην αμερικάνικη ήπειρο, παρατηρείται συγγραφή σχετικών εγχειριδίων με αντικείμενο την ανάπτυξη τεχνικών μεθόδων αποκατάστασης των έργων τέχνης⁹².

Η ολοένα αυξανόμενη ανάγκη για ίδρυση μουσείων που φιλοξενούσαν τα, αρχικά, διάσπαρτα ελληνικά μνημεία, κινεί το ευρύτερο ενδιαφέρον προς την επιστήμη της αρχαιολογίας, άρρηκτο και μέρος της οποίας είναι η συντήρηση αρχαιοτήτων. Η θέσπιση νομοθετικού πλαισίου για την προστασία των αρχαιοτήτων, κρίνεται επιτακτική. Εύλογο αποτέλεσμα ανάπτυξης του κλάδου της συντήρησης αρχαιοτήτων είναι η εισαγωγή του στις μεθόδους εργασίας των μουσειακών ιδρυμάτων.

⁹¹ Μ. Λυκιαρδοπούλου, «Ιστορική εξέλιξη της συντήρησης. Διαμόρφωση σύγχρονων τάσεων», στο: Αρχαιολογία & Τέχνες, τχ. 22(1987), σ. 8-13

⁹² Άγνωστος Συντάκτης, Σύντομη ιστορία της συντήρησης αρχαιοτήτων και έργων τέχνης στην Ευρώπη και Αμερική έως το 1960, ό. π., ημερομηνία προσπέλασης 04.07.2023

Η εισαγωγή της συντήρησης αρχαιοτήτων, ως αντικείμενο, σκιαγραφείται, αρχικά την περίοδο της βασιλείας του Όθωνα με την έκδοση σχετικού βασιλικού διατάγματος. Ο άνθρωπος που κλήθηκε να υλοποιήσει αυτή τη θεματική ήταν ο καλλιτέχνης Αθανάσιος Ιατρίδης που προσέφερε στο κράτος τις υπηρεσίες του με προσόν την εμπειρική του γνώση. Το ζήτημα της προστασίας και ανάδειξης των ελληνικών αρχαιοτήτων με απώτερο σκοπό την προβολή και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας έτυχε της σχετικής και αυξανόμενης προσοχής των κυβερνήσεων που ανέλαβαν την διακυβέρνηση της χώρας από την ίδρυσή της έως σήμερα.

Καθόσον, οι ανασκαφικές εργασίες εντεινόνταν και πολλαπλασιάζονταν, αυξάνονταν και οι ανάγκες περισυλλογής, συντήρησης και αποθήκευσης των ευρημάτων που στη συνέχεια έπρεπε να τεθούν υπό μελέτη για την εξαγωγή ιστορικών συμπερασμάτων. Οι επιστήμες της ιστορίας και της αρχαιολογίας ήταν και εξακολουθούν να είναι άρρηκτα συνδεδεμένες και να λειτουργούν αλληλέγγυα, ο κλάδος δε της συντήρησης αρχαιοτήτων αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της αρχαιολογίας.

Η πορεία αυτή διαφάνηκε αμέσως μετά την απόσυρση του Αθανάσιου Ιατρίδη, επιστρατεύτηκαν άνθρωποι με κατάρτιση στις θετικές επιστήμες-χημεία, φαρμακευτική- ή/και την καλλιτεχνία για να εφαρμόσουν τις γνώσεις τους πάνω στα αρχαιολογικά ευρήματα των ερευνών που λάμβαναν χώρα για την αναστήλωσή τους.

Από μόνο του το γεγονός αυτό, αποτέλεσε μεγάλη εξέλιξη στον τρόπο που αντιμετωπιζόταν το ζήτημα της ανάδειξης των αρχαιολογικών καταλοίπων της Ελλάδας. Η σύνδεση των θετικών επιστημών με την αρχαιολογία είχε ως αποτέλεσμα την ανακάλυψη μεθόδων που διευκόλυναν το έργο των συντηρητών και εξασφάλιζαν την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων.

Προς ενίσχυση αυτού, αναφέρουμε ότι με βάση το σημερινό οργανόγραμμα του Υπουργείου Πολιτισμού, μέχρι σήμερα, η Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεότερων Μνημείων, ως Κεντρική Μονάδα, υπάγεται στη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς και η Διεύθυνση Προστασίας και Αναστήλωσης Νεότερων και Σύγχρονων Μνημείων, ως Κεντρική Μονάδα, υπάγεται στη Γενική Διεύθυνση Αναστήλωσης, Μουσείων και Τεχνικών Έργων.

Σήμερα, η συντήρηση αρχαιοτήτων αποτελεί αυτόνομη θεματική με αμιγή πανεπιστημιακά τμήματα στη χώρα και διεθνώς. Τα θεμέλιά της βέβαια τέθηκαν σε μία εποχή όπου οι γνώσεις ήταν περιορισμένες, χαρακτηριστική περίπτωση αυτή του Α. Ιατρίδη, και ο τεχνολογικός εξοπλισμός ανύπαρκτος. Τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξαν οι άνθρωποι που ασχολούνταν με αυτήν ήταν αποτέλεσμα αποκλειστικά και μόνο της προσωπικής εργασίας και του μόχθου που κατέβαλλαν συνδυαστικά με την εμπειρική γνώση που, τυχόν, είχαν αποκτήσει.

Σταθμό στη συντήρηση αρχαιοτήτων και αντιπροσωπευτικό παράδειγμα ενεργοποίησης του ευρωπαϊκού μηχανισμού είναι το 1950 η δημιουργία στην Αγγλία της IIC (International Institution for Conservation of Historic and Artistic Works), που αποτελεί τον πρώτο παγκόσμιο οργανισμό με αντικείμενο τη συντήρηση των ιστορικών και καλλιτεχνικών έργων. Ο οργανισμός αυτός ξεκίνησε την έκδοση σχετικού περιοδικού με αντικείμενο την έρευνα πάνω στη συντήρηση που υφίσταται έως σήμερα. Παράλληλα, εννέα χρόνια αργότερα, το 1959, δημιουργείται στην Ιταλία η ICCROM (International Center for Preservation and Restoration of Cultural Property), μέρος της UNESCO⁹³.

Το επάγγελμα του συντηρητή αρχαιοτήτων προσδιορίζεται μόλις το 1984 από το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM). Ωστόσο, ο χαρακτηρισμός της συντήρησης αρχαιοτήτων ως επιστημονικού κλάδου στην Ελλάδα έγινε έναν χρόνο αργότερα, δηλαδή το 1985, και κατόπιν αυτού εισάγεται στις ελληνικές εκπαιδευτικές βαθμίδες με την ίδρυση του Τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης στο τότε Τ.Ε.Ι. Αθήνας και νυν Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.

Περαιτέρω, δεν θα μπορούσε να μην γίνει αναφορά στην παρούσα διατριβή στο ζήτημα της πολιτιστικής κληρονομιάς, στην έννοια της οποίας συμπεριλαμβάνονται οι αρχαιότητες και τα έργα τέχνης.

Ειδικότερα, το 1954 υπογράφεται η Σύμβαση της Χάγης, στο άρθρο 1 της οποίας ορίζεται η έννοια των πολιτιστικών αγαθών. Ως τέτοια νοούνται «..τα κινητά ή ακίνητα αγαθά είτε κοσμικού είτε θρησκευτικού χαρακτήρα μεγάλης σημασίας για τη πολιτιστική κληρονομιά ενός κράτους..». Συνεπώς, στην έννοια των πολιτιστικών αγαθών υπάγονται τα κτίρια, ανεξαρτήτως της κατάστασης στην οποία ευρίσκονται, τα

⁹³ Άγνωστος Συντάκτης, Σύντομη ιστορία της συντήρησης αρχαιοτήτων και έργων τέχνης στην Ευρώπη και Αμερική έως το 1960, ό. π., ημερομηνία προσπέλασης 04.07.2023

έργα τέχνης, τα κειμήλια, τα βιβλία, τα αρχαιολογικά μνημεία. Η Σύμβαση της Χάγης ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το Ν. 1114/1981, στη συνέχεια το 1999 υπογράφηκε το Πρωτόκολλο της Χάγης -προς ενίσχυση της Σύμβασης της Χάγης- που ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία το 2005⁹⁴.

Ακολούθως, το 1972 τα κράτη μέλη της UNESCO υιοθέτησαν τη Σύμβαση Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (Σύμβαση Παρισίων) στο άρθρο 1 της οποίας προβλέπεται ο ορισμός της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ως τέτοια θεωρούνται (α) τα μνημεία -αρχιτεκτονικά έργα, έργα γλυπτικής και ζωγραφικής, κατασκευές αρχαιολογικής φύσης, επιγραφές, υπόσκαφες κατοικίες και συνδυασμός χαρακτηριστικών με παγκόσμια αξία από πλευράς ιστορίας, επιστημών και τέχνης, (β) ομάδες κτιρίων-ομάδες χωριστών ή συνδεδεμένων κτιρίων που λόγω της αρχιτεκτονικής τους ή της θέσης τους έχουν παγκόσμια αξία από πλευράς ιστορίας, επιστημών και τέχνης, (γ) τοποθεσίες ανθρώπινα έργα ή έργα ως αποτέλεσμα συνδυασμού της φύσης και του ανθρώπου, περιοχές, συμπεριλαμβανομένων των αρχαιολογικών χώρων με παγκόσμια αξία από πλευράς ιστορίας, επιστημών και τέχνης⁹⁵. Η πολιτιστική κληρονομιά θεωρείται πολύ σημαντική για την ιστορία του κράτους με την οποία συνδέεται αλλά και για την παγκόσμια ιστορία. Προς τούτο, η νομοθεσία σε ελληνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο χαράσσει αυστηρό πλαίσιο με σκοπό την προστασία της από πιθανά γεγονότα- που οφείλονται στη φθορά του χρόνου ή και σε ανθρώπινη παρέμβαση- που μπορεί να την θέσουν σε κίνδυνο⁹⁶.

Στην Ελλάδα, δυνάμει του Ν. 5351/1932 «περί αρχαιοτήτων» προβλέφθηκε ειδική μέριμνα για τη προστασία των αρχαιοτήτων, των ιστορικών και καλλιτεχνικών έργων προ του 1830. Συγκεκριμένα, προβλέπεται ειδικώς η λήψη κάθε πρόσφορου μέτρου από την αρμόδια αρχή για τη «...*προστασία των αρχαίων μνημείων, η οποία κατά περίπτωση και αναλόγως της φύσης των μνημείων μπορεί να περιλαμβάνει και τη*

⁹⁴ Άγνωστος συντάκτης, Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <https://unesdoc.unesco.org>, ημερομηνία προσπέλασης 01.07.2023

⁹⁵ Κείμενο Σύμβασης Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς, άρθρο 1, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <https://unesdoc.unesco.org>, ημερομηνία προσπέλασης 01.07.2023

⁹⁶ Δ. Βουδούρη, Η προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην Προοπτική της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς, Αθήνα 1992, σ. 18

διατήρησή τους στον τόπο που ευρέθησαν...»⁹⁷. Στη συνέχεια, με την έκδοση του Ν. 1469/1950, προβλέφθηκαν ειδικές διατάξεις για τα οικοδομήματα και έργα τέχνης μετά το 1830. Το 1830 προβλέπεται ως σημαντικό έτος γιατί σηματοδοτεί τη γέννηση του ελληνικού κράτους μετά την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού.

Σήμερα, η πολιτιστική κληρονομιά προστατεύεται δυνάμει των διατάξεων του Ν. 3028/2002⁹⁸. Το σημαντικό στοιχείο του νομοθετικού αυτού κειμένου είναι ότι καλύπτει την άυλη και υλική πολιτιστική κληρονομιά, διακρίνει τα μνημεία σε αρχαία, προ της σύστασης του ελληνικού κράτους (1830) και σε νεώτερα, μετά το 1830, με βάση ειδική γνωμοδότηση που εκδίδεται από την αρμόδια διοικητική αρχή και αφού το Υπουργείο Πολιτισμού έχει διευκρινίσει την έννοια αυτού ως πολιτιστικό μνημείο και υπό την προϋπόθεση ότι αυτά έχουν αξία από πλευράς ιστορίας, επιστημών και τέχνης.

Εξίσου σημαντικό είναι ότι το εν λόγω νομοθέτημα αναγάγει σε ποινικό αδίκημα τις συμπεριφορές που διακινδυνεύουν την πολιτιστική κληρονομιά, όπως κλοπή μνημείων (άρθρο 53), υπεξαίρεση μνημείων (άρθρο 54), αποδοχή και διάθεση μνημείων που αποτελούν προϊόντα εγκλήματος (άρθρο 55) και φθορά μνημείου (άρθρο 56)⁹⁹. Από το γεγονός αυτό προκύπτει η σημασία που δίνει το ίδιο το ελληνικό κράτος στην πολιτιστική του κληρονομιά, στη διαφύλαξη και προστασία αυτής ώστε να παρεμποδισθούν οιοσδήποτε αξιόποινες συμπεριφορές που μπορούν να την πλήξουν ή να την θέσουν σε κίνδυνο, όπως γινόταν σε τακτική βάση τα πρώτα χρόνια ζωής του νεοσύστατου ελληνικού κράτους.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα του θαυμασμού που έτρεφαν οι Ευρωπαίοι για τα αρχαία ελληνική μνημεία και το οποίο οδήγησε σε αρχαιοκαπηλία στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, είναι η περίπτωση των Ελγίνειων Μαρμάρων-κομμάτια μαρμάρων του Παρθενώνα, του Ερεχθείου και του Ναού της Απτέρου Νίκης- που απέσπασε ο Λόρδος Έλγιν. Αυτή είναι, ίσως, η πιο γνωστή, ιστορικά, περίπτωση, όχι όμως η μοναδική την περίοδο αυτή. Παρόμοιο περιστατικό αρπαγής, συνέβη από τον Άγγλο Ρ. Κόκερελ και

⁹⁷ Βουλή των Ελλήνων, Έκθεση στο Σχέδιο Νόμου «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.hellenicparliament.gr, ημερομηνία προσπέλασης 01.07.2023

⁹⁸ Ν. Δημητράτος, Η Ποινική Προστασία της Αρχαίας και Νεώτερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2021, σ. 25

⁹⁹ Νόμος 3028/2002 «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», άρθρα 53-56.

τον Γερμανό Κ. Χάλλερστάιν στο Ναό της Αφαιάς Αθηνάς στην Αίγινα και στο Ναό του Επικούρειου Απόλλωνα στη Ηλεία.

Ως εκ τούτου, η λήψη μέτρων προστασίας των αρχαίων μνημείων ως μέρος της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελούσε επιτακτική ανάγκη, ήδη, από την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Πλέον, στον 21^ο αιώνα η ποινικοποίηση των πράξεων φθοράς, υπεξαίρεσης, κλοπής και αποδοχής και διάθεσης μνημείων που αποτελούν προϊόντα εγκλήματος αντικατοπτρίζει την επίσημη αυστηρή θέση του ελληνικού κράτους έναντι πράξεων που πλήττουν τον πυρήνα της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς και άρα του ίδιου του κράτους.

Έτσι, σήμερα η κινητοποίηση της ελληνικής και παγκόσμιας κοινότητας για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι αρκετά ενεργή. Ο πολιτισμός ενός κράτους θεωρείται πλέον αναπόσπαστο μέρος της ανθρώπινης εξέλιξης, ανεξαρτήτως του τόπου προέλευσης και της ύπαρξης του κάθε κράτους και η διαφύλαξη του αγαθού αυτού πρωταρχικό στοιχείο των κατά τόπους αρμόδιων έννομων τάξεων.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Δημοσιευμένες Πηγές

Βασιλοπούλου Χ., Μουτσίου Μ., Σταματάκη Ε., «Ο ρόλος των απομάχων και των εκπαιδευτικών στην Αρχαιολογική Υπηρεσία τον 19^ο αιώνα», Ιστορίες επί χάρτου Μορφές και θέματα της Αρχαιολογίας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα, Αθήνα 2013

Κανδήλης Ι., «Σκαπανείς των θετικών επιστημών κατά τον 19^ο αιώνα-Ξαβ Λάνδερερ και Αναστ. Χρηστομάνος: Οι δύο πρώτοι μεγάλοι διδάσκαλοι της Χημείας στην Ελλάδα», τχ. 49, Αύγουστος 1981

Μωραΐτου Γ., «Η εξέλιξη της συντήρησης στην Ελλάδα και η καθιέρωση του επαγγέλματος του συντηρητή αρχαιοτήτων και έργων τέχνης. Μια διαδρομή εκατόν πενήντα χρόνων», Αδημοσίευτα Πρακτικά Συνεδρίου: «Η συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς: Προκλήσεις και επαναπροσδιορισμοί», Αθήνα Μάιος 2015

Νόμος 3028/2002 «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», άρθρα 53-56.

Παπουλάκου Α., «Αρχαιολογία και άλλες Ειδικότητες Αρχιτέκτονες, συντηρητές, σχεδιαστές τεχνίτες. Πρώτες διεπιστημονικές συνεργασίες», Ιστορίες επί χάρτου Μορφές και θέματα της Αρχαιολογίας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα, Αθήνα 2013

Πετράκος Β., «Η απαρχή της ελληνικής αρχαιολογίας και η ίδρυση της Αρχαιολογικής Εταιρείας», αρ. 234 (Αθήναι 2004)

Πετράκος Β., «Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο», Αθήνα 2016

Σύμβαση Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς

2. Αδημοσίευτες Πηγές

ΓΑΚ, Αρχείο Μινιστέριου/Γραμματείας/Υπουργείου της Θρησκείας και Παιδείας (περιόδου Κυβερνήτη Ι. Καποδίστρια) (1828-1833), Επιστολή 2/4-07-1832, Γραμματεία Παιδείας, φ. 21β

3. Απομνημονεύματα, Ημερολόγια και Εκθέσεις Συγχρόνων

Επιστολή προς την Αρχαιολογική Επιτροπή του βοηθού του επί των Αρχαιοτ. Εφόρου Αθανασ. Ιατρίδη, Αθήνα 15.10.1838

Ιστορικό Αρχείο Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεων, Ιστορικό Τεκμήριο διορισμού

Αθανασίου Ιατρίδη ως βοηθού του Κυριακού Πιπτάκη στο Κεντρικό Μουσείο,
Βασιλικό Διάταγμα της 2ης/14^{ης} Οκτωβρίου 1836

4. Εφημερίδες

Αρχαιολογική Εφημερίς, Πρώτης και Δευτέρας Περιόδου 1837-1874, τόμος πρώτος, Καλογεροπούλου Α-Προύνη-Φιλίπ Μ, Εν Αθήναις 1973

Εφημερίδα Αθηνά, αρ. φυλ. 474, ΣΤ', 25-09-1837

Εφημερίδα Ζέφυρος, αρ. φ. 1, τχ Α', 02.03.1841

5. Περιοδικά-Εγκυκλοπαίδειες

Αρχαιολογία, τ. 46, Μάρτιος 1993, Χριστοφίδου Α., «Οι αναστηλώσεις των μνημείων στην Ελλάδα, Προσπάθειες – Προβλήματα - Προοπτικές»

Αρχαιολογία & Τέχνες, τ. 22, Λυκιαρδοπούλου Μ., «Ιστορική εξέλιξη της συντήρησης. Διαμόρφωση σύγχρονων τάσεων», 1987

Εγκυκλοπαίδεια Νέα Δομή, Τεγόπουλος-Μανιατέας, τ. 34, 1996

Ευρυτανικός Παλμός, «Αθανάσιος Ιατρίδης, Καρπενήσι 1799-Αράχοβα 1866, Σχεδιαστής, ζωγράφος και λιθογράφος», 11.02.2023

Ευρυτανικά Χρονικά, Περίοδος Ε', Χρόνος 11^{ος} αρ. 41 (Ιανουάριος-Φεβρουάριος-Μάρτιος 2012), Δημητρίου Γ., «Αρχαιότητες της Ευρυτανίας κατά τον Αθ. Ιατρίδη»

Ευρυτανικά Χρονικά, Περίοδος Ε', Χρόνος 12^{ος}, αρ. 48 (Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2013), Μπαρτσόκας Χρ., «Οικογένεια Ιατρίδη: Μια αρχοντική οικογένεια του Καρπενησίου»

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΒ', Εκδοτική Αθηνών

6. Διαδικτυακές Πηγές

[Publ MENTOR 47.pdf \(archetai.gr\)](#), τόμος 11, τχ 47 (1998), Πετράκος Β. «Η ελληνική αρχαιολογία κατά τα χρόνια του Κυριακού Σ. Πιπτάκη», ημερομηνία προσπέλασης 15-06-2023

[Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία - Μέντωρ - Περιεχόμενα \(archetai.gr\)](#), τόμος 11, τχ 47 (1998), Πετράκος Β. «Η ελληνική αντίληψη για τα μνημεία από τον Κυριακό Σ. Πιπτάκη έως σήμερα», ημερομηνία προσπέλασης 15-06-2023

[Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία - Μέντωρ - Περιεχόμενα \(archetai.gr\)](#), τόμος

3, τχ 13 (1990), Πετράκος Β. «Τα Αρχαία και οι ξένοι», ημερομηνία προσπέλασης 01-07-2023

[Η "Πυραμίδα" της Αράχωβας, το Μακάβριο Τρόπαιο του Καραϊσκάκη | αθηNEA \(a8inea.com\)](#), Γιαννόπουλος Ν, 08.06.2021, ημερομηνία προσπέλασης 15-06-2023

[BAA-1844-1845-T2_1.pdf \(hellenicparliament.gr\)](#) «Πρακτικά Συνεδριάσεων της Βουλής των Ελλήνων κατά την πρώτην Σύνοδον του έτους 1844 », ημερομηνία προσπέλασης 20-06-2023 [g-arxaio.eis_1.pdf \(hellenicparliament.gr\)](#) Έκθεση στο Σχέδιο Νόμου «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», ημερομηνία προσπέλασης 20-06-2023

[Φιλόμουςος Εταιρεία Βιέννης - ΕΕΕΦΔΧ \(hsioirs.org\)](#) τόμος 15, τχ 2, ημερομηνία προσπέλασης 02-07-2023

[Οι πτωχεύσεις στη νεότερη Ελλάδα | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ \(kathimerini.gr\)](#), Ψαλιδόπουλος Μιχάλης, 25.09.2011, ημερομηνία προσπέλασης 22-06-2023

[Πότε αρχίσαμε να συντηρούμε τις αρχαιότητες στην Ελλάδα; | LiFO](#) Μωραΐτου Γ, 29.10.2019, ημερομηνία προσπέλασης 23-06-2023

[Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών Στρατιωτικό Εγχειρίδιο - UNESCO Digital Library](#)», ημερομηνία προσπέλασης 01-07-2023

B. Βιβλιογραφία

Αμού Α., *Η Ελλάδα του Όθωνα*, Αθήνα 2018

Βακαλόπουλος Α., *Ιστορία του νέου ελληνισμού*, τ. 7, Θεσσαλονίκη 1986

Βερναρδάκης Δ., *Καποδίστριας και Όθων*, Νοέμβριος 2009

Βουδούρη Δ., *Κράτος και Μουσεία. Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*, 2003, Αθήνα

Γατόπουλος Δ., *Ιωάννης Καποδίστριας, Ο Πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδος*, Αθήνα, 1932

Γεωργής Γ., *Ι.Α. Καποδίστριας Η διακυβέρνηση και η Ανατολική πολιτική του*, 2021

Γουντχάουζ Μοντακιού Κ., *Καποδίστριας ο θεμελιωτής της ανεξαρτησίας της Ελλάδας*, μετάφραση Αργυροπούλου Σταυρούλα, 2020

Γρυντάκης Ι., Δάλκος Γ., Χόρτης Α., Χόρτης Ε., *Όσα δεν γνωρίζατε για τα χρόνια του Καποδίστρια, του Όθωνα και του Γεωργίου του Α΄*, Σεπτέμβριος 2017

Δημακόπουλος Γ., *Η Διοικητική Οργάνωσις κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν, 1821-1827*, Αθήνα 1966

Δημητράτος Ν., *Η Ποινική Προστασία της Αρχαίας και Νεώτερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2021

Καιροφύλας Γ., *Η ιστορία της συνοικίας του Ψυρή*, Αθήνα 2000

Καποδίστριας Ι., *Αυτοβιογραφία Ιωάννου Καποδίστρια*, 2001

Κιτρομηλίδης Π., *Ιδεολογικά ρεύματα και πολιτικά αιτήματα κατά τον ελληνικό 19ο αιώνα* στο Δερτιλής Γ.Β.-Κωστής Κ. (επιμ.), *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, 1991, Αθήνα

Κόκκινος Δ., *Η ελληνική Επανάστασις*, τ. Α΄-ΣΤ΄, Έκδοση Ε, Αθήνα 1967-1969

Κωνσταντοπούλου Δ.Σ., *Διπλωματική Ιστορία*, τ. Α΄, Θεσσαλονίκη 1975

Μάουρερ Γ., *Ο Ελληνικός λαός*, Αθήνα 1976

Μουστοξύδης Α., Τυπάλδος Α., *Αλληλογραφία 1822-1860*, 2005

Μπαρμπής Κ., *Όθωνας Α΄ Ο Μεγαλοιδεάτης Βασιλιάς*, 2012

Μπουσέ Β., *Η καθημερινή ζωή στην Ελλάδα του Όθωνα*, 2020

Μωραΐτου Γ., *Όθων Α. Ρουσόπουλος (1856-1922) και οι απαρχές της επιστημονικής συντήρησης των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα*, 2021

Παπαντωνίου Ζ., *Όθων*, 1997

Παπαρηγόπουλος Κ., *Τα διδακτικότερα πορίσματα της Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους*, 2015

Παπασωτηρίου Χ., *Ο αγώνας για την ελληνική ανεξαρτησία. Πολιτική και στρατηγική των Ελλήνων και της οθωμανικής αυτοκρατορίας 1821-1832*, Αθήνα 1996

Πετράκος Β., *Τα 170 χρόνια της Αρχαιολογικής Εταιρείας 1837-2007*, Αθήνα 2007

Πετράκος Β., *Αρχείον των Μνημείων των Αθηνών και της Αττικής*, τ. 3, 1998

Πρωτοψάλτης Ε., *Ιστορικά έγγραφα περί αρχαιοτήτων και λοιπών μνημείων της ιστορίας κατά τους χρόνους της επαναστάσεως και του Καποδίστρια*, 1967

Ρος Λ., *Αναμνήσεις και Ανακοινώσεις από την Ελλάδα 1832-1833*, 2007

Σαμαρά Κρίσπη Α.-Μωραΐτη Σ.-Αλειφαντής Σ., *Ιωάννης Καποδίστριας: διεθνείς θεσμικές και πολιτικές προσεγγίσεις (1800-1831)*, Ιούνιος 2021

Σταφυλάς Μ., *Αθανάσιος Ιατρίδης ο εκ του Καρπενησίου*, Ελληνικό Κέντρο Πολιτικών Ερευνών Παντείου Πανεπιστημίου, Αθήνα 1995

Στεφανίδης Μ., *Σχεδιάσμα για μια ιστορία της ελληνικής γελοιογραφίας*, Αθήνα 1999

Φαρμακίδης Γ., *Ο Ζωγράφος Αθανάσιος Ιατρίδης 1799-1866*, Αθήνα 1960

Φωτιάδης Δ., *Η Επανάσταση του '21*, τ. IV, Αθήνα 1977

Bremer F., *Η Ελλάδα και οι Έλληνες την εποχή του Όθωνα*, 2002

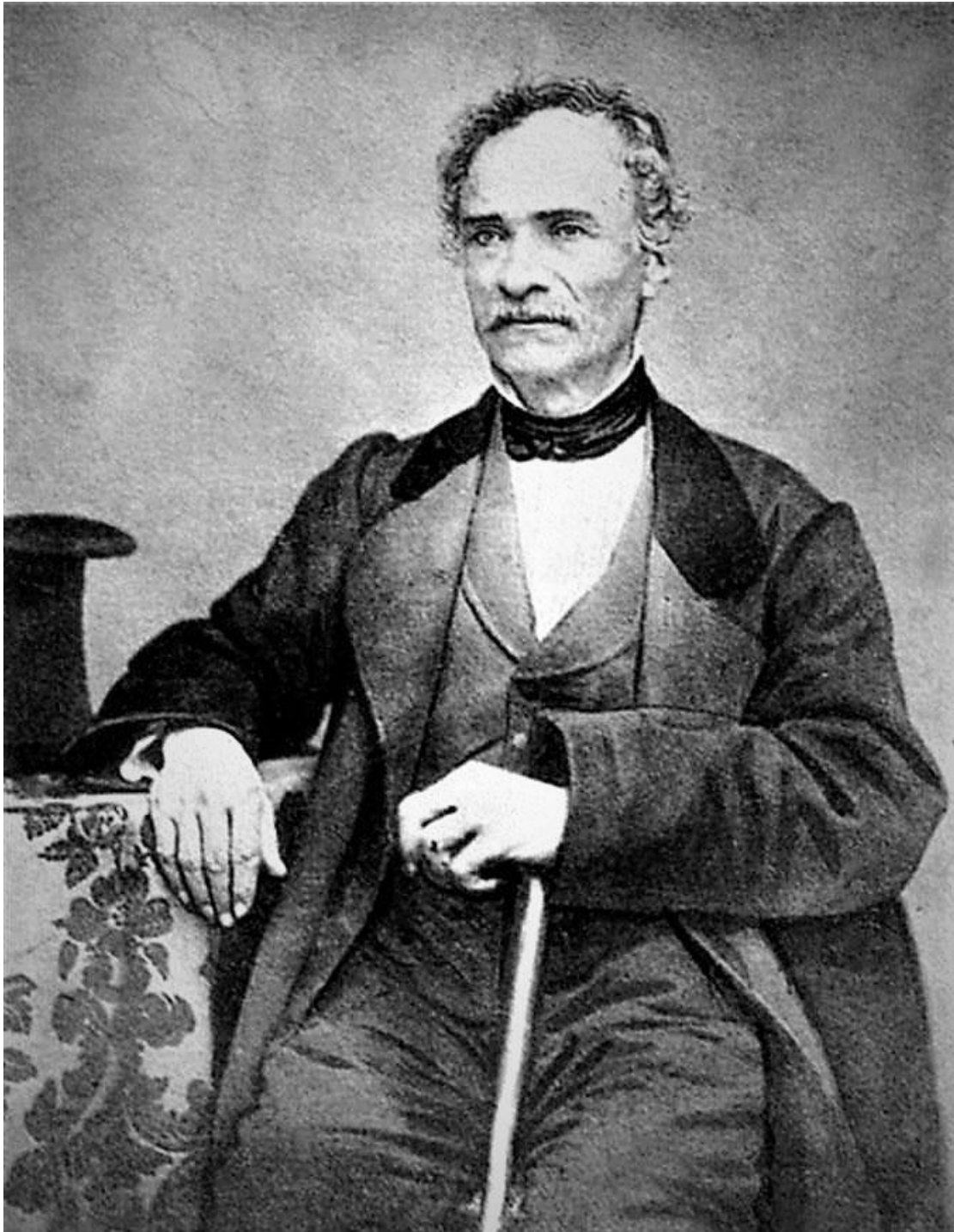
Dyson Stephen L., *In Pursuit of Ancient Past A History of classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, 2008

Emerson J., Pecchio G., Humphreys W.-H., *Στην Ελλάδα του 1825-Τα ημερολόγια τριών Ευρωπαίων Περιηγητών-Εθελοντών*, 2021

Παράρτημα

Προσωπογραφία Αθανάσιου Ιατρίδη-Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Κυριακός Πιττάκης-www.archaiologia.gr

immédiat entre Elles, comme condition préliminaire indispensable à l'ouverture de toute négociation.

II. L'arrangement à proposer à la Porte Ottomane reposera sur les bases suivantes: -

Les Grecs relèveront du Sultan comme d'un Seigneur Supérieur; et en conséquence de cette Supériorité, ils payeront à l'Empire Ottoman une redevance annuelle, dont le montant sera fixé, une fois pour toute, d'un commun accord. - Ils seront gouvernés par des Autorités qu'ils choisiront et nommeront eux-mêmes, mais à la nomination des quelles la Porte aura une part déterminée.

Pour opérer une séparation entière entre les individus des deux Nations, et pour prévenir des collisions, suite inévitable d'une lutte aussi longue, les Grecs entreront en possession des propriétés Turques situées ou sur le Continent, ou dans les Iles de la Grèce, à la charge d'indemniser les anciens propriétaires, soit moyennant une somme annuelle à joindre à la redevance qu'ils payeront à la Porte, soit à l'aide de quelque autre transaction de la même nature.

et les maux signalés dans le
 Traité patent comme insépara-
 bles de l'état de choses qui
 subsiste dans l'Orient depuis
 six ans, et dont la cessation,
 par les moyens à la disposition
 de la Sublime Porte Ottomane,
 paraît encore éloignée, imposent
 aux Hautes Parties Contractantes
 la nécessité de prendre des
 mesures immédiates pour se
 rapprocher des Grecs.

Il est entendu que ce
 rapprochement s'opérera en
 établissant avec les Grecs de
 relations commerciales, en leur
 envoyant, à cet effet, et rece-
 vant d'eux, des Agens Consu-
 laires, en tant qu'il existera
 chez eux des Autorités capables
 de maintenir de telles rela-
 tions.

II. Si, dans ce même terme
 d'un mois, la Porte n'acceptait
 pas l'Armistice proposé dans
 l'Article I. du Traité patent,
 ou si les Grecs se refusaient
 à son exécution, les Hautes
 Puissances Contractantes dé-
 clareront à celle des deux
 Parties Contendantes qui
 voudrait continuer les hosti-
 lités, ou à toutes deux, s'il
 devenait nécessaire, que les
 dites Hautes Puissances vont

Αντίγραφο της Συνθήκης του Λονδίνου άλλως Ιουλιανής Συνθήκης
(1827) Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, Αρχείο Κεντρικής
Υπηρεσίας, 1827/10.2

la réduction des frontières fixées par le protocole du 22 Mars, la ligne de démarcation des limites de la Grèce, partira de l'embouchure du fleuve Aspropotamos, remontera ce fleuve jusqu'à la hauteur du Lac d'Angelo Castro et traversant ce lac, ainsi que ceux de Trachori et de Tauraviza elle aboutira au mont Artolona, d'où elle suivra la crête du mont Ciaos la vallée de Calouri et la crête du mont Ceta jusqu'au golfe de Zéitoun qu'elle atteindra à l'embouchure du Sperchios.

Tous les territoires et pays situés au Sud de cette ligne, que la conférence a indiqués sur la carte ci-jointe sub Litt. A, appartiendront à la Grèce; et tous les pays et territoires situés au Nord de cette même ligne, continueront à faire partie de l'Empire Ottoman. Appartiendront également à la Grèce, l'île de Négrepont toute entière, avec les îles du Dixelle, l'île de Skyro et les îles connues anciennement sous le nom des Cyclades y compris l'île d'Amorgo, situées entre le 36e et le 39e degré de Latitude Nord, et le 26e de Longitude Est, du Méridien de Greenwich.

§ 3e Le Gouvernement de la Grèce sera Monarchique et héréditaire, par ordre de primogéniture; il sera confié à un Prince qui ne pourra être choisi parmi ceux des familles régnantes dans les Etats signataires du traité du 17 Juillet 1827. et portera le titre de Prince Souverain de la Grèce.

§ 4e Aussitôt que ces dispositions auront été portées à la connaissance des parties intéressées, la paix entre l'Empire Ottoman et la Grèce sera censée rétablie ipso facto, et les sujets des deux Etats seront traités réciproquement, sous le rapport des droits de commerce et de navigation, comme ceux des autres Etats en paix avec l'Empire

Aucune troupe appartenant à l'une des Trois Puissances contractantes ne pourra entrer sur le territoire du nouvel Etat Grec, sans l'assentiment des deux autres Cours signataires du traité.

§ 9e Afin d'éviter les collisions qui ne manqueraient pas de résulter dans les circonstances actuelles, entre les Commissaires démarcateurs Ottomans, et les Commissaires démarcateurs Grecs, quant il s'agira d'arrêter, sur les lieux, le tracé des frontières de la Grèce; il est convenu que ce travail sera confié à des Commissaires Britanniques, Français et Russes, et que chacune des trois Cours en nommera un. Les Commissaires, munis d'une instruction, qui se trouve jointe sub Litt. B., arrêteront le tracé des dites frontières, en suivant avec toute l'exactitude possible la ligne indiquée dans le § 2e, marqueront cette ligne par des poteaux, et en dresseront deux cartes signées par eux, dont l'une sera remise au Gouvern^t Ottoman, et l'autre au Gouvern^t Grec. Ils seront tenus d'achever leurs travaux dans l'espace de 6 mois. En cas de différend d'opinion entre les trois Commissaires, la majorité des voix décidera.

Après avoir ainsi réglé le mode d'existence et l'étendue du nouvel Etat Grec, ainsi que la nature de ses rapports à venir avec l'Empire Ottoman, les Cours Alliées ont dû s'occuper du choix du Souverain qu'il convenait de placer à sa tête. Elles ont reconnu que S. A. R. le Prince Léopold de Saxe Cobourg offrait à la Grèce, à la S. Porte et à l'Europe entière, toutes les garanties que l'on devait désirer dans une question de cette importance. Elles lui ont donc offert, sous les conditions énumérées dans les trois premiers paragraphes ci-dessus, le Gouvern^t du nouvel Etat Grec, avec le titre de Prince Souverain de la Grèce

Περίληψη

Ο πρώτος άνθρωπος που ανέλαβε τη συντήρηση αρχαιοτήτων στην Ελλάδα, ήταν ο ζωγράφος Αθανάσιος Ιατρίδης.

Το Μάιο του 1832 και για δύο χρόνια, διορίζεται επιστάτης του Εθνικού Μουσείου Αίγινας, δίχως να κατέχει γνώσεις αρχαιολογίας. Το 1834 διατελεί μέλος της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και το 1836 αναλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τη διενέργεια τεχνικών εργασιών επί αρχαίων μνημείων. Για πρώτη φορά εισάγεται επίσημα η έννοια της συντήρησης αρχαιοτήτων στην Ελλάδα. Από το 1844 ως και το θάνατό του ζει στην Αράχωβα.

Η παρούσα μελέτη θα εστιάσει στο έργο του Α. Ιατρίδη στη συντήρηση αρχαιοτήτων και στη συμβολή αυτού στη διαφύλαξη της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς.